THEODOSIANI

LIBRI XVI

CVM CONSTITVTIONIBVS SIRMONDIANIS

ET

LEGES NOVELLAE AD THEODOSIANVM PERTINENTES

CONSILIO ET AVCTORITATE ACADEMIAE LITTERARVM REGIAE BORVSSICAE

EDIDERVNT

TH. MOMMSEN ET PAVLVS M. MEYER

ACCEDVNT TABVLAE SEX

VOLVMINIS I PARS POSTERIOR

BEROLINI
APVD WEIDMANNOS
MDCCCCV

THEODOSIANI

LIBRI XVI

CVM CONSTITVTIONIBVS SIRMONDIANIS

EDIDIT

ADSVMPTO APPARATV P. KRVEGERI

TH. MOMMSEN

VOLVMINIS I PARS POSTERIOR

TEXTVS CVM APPARATV

BEROLINI
APVD WEIDMANNOS
MDCCCCV

CONSPECTVS PARTIS POSTERIORIS

pag.
GESTA SENATVS ROMANI DE THEODOSIANO PVBLICANDO . . . 1
THEODOSIANI TITVLI 5
THEODOSIANI LIBRI XVI 27
CONSTITVTIONES SIRMONDIANAE 907

*

LIBER QVARTVS.

I. DE CRETIONE VEL BONORVM POSSESSIONE.

critione *N*, creatione *LS*, decretione *B* — uel b. p. *om. O*. — *Cf. Iust. 6, 9—13.*

III, 1, 1 [= BREV. IIII, 1, 1] (426 Nov. 7).

IMPP. THEOD(OSIVS) ET VALENTIN(IANVS) AA. AD SENATVM. POST ALIA: Patrem aliqua ex parte minorem esse matribus non sinemus. Nam cum etiam infantis filii morientis mater bonorum solacia consequatur, cur de aetate eius pater graves patiatur tendiculas, non videmus; et cum legitima successio non modo in matre, verum etiam in successoribus longius constitutis non bonorum possessionis petitionem, non cretionis sollemnitatem cogitur custodire, qualicumque contenta aditae vel adeundae hereditatis indicio, quanto magis pater talibus est vinculis exuendus? Atque ideo hac oratione sancimus, ut pater etiam infantis filii successionem, sive ille matre eius moriente adeundae hereditatis vel petendae bonorum possessionis fuerit exsecutus officium sive ista neglexerit, morienti filio infanti in qualibet aetate sine ambiguitate succedat. DAT. VII ID. NOVEMB. RAV(ENNAE) DD. NN. THEOD(OSIO) XII ET VALENTINIANO II AA. CONSS.

INTERPRETATIO. Cretio et bonorum possessio antiquo iure a praetoribus petebatur: quod explanari opus non est, quia legibus utrumque sublatum est. Et ideo infans, licet loqui non possit, tamen hereditatem sibi debitam capit, cui morienti pater aut is qui proximus fuerit ex lege succedit.

BREV. *(HNBO[om. int.]EX[text.; int. non coll.]CPMLQ[text.]SK).*

1 post alia *om. H* 2 minore *L* sinimus *OS*, si minus *K* cum etiam (etia *L*)] et *NQ*ª, et cum etiam *E* infantes *NECSK* morientes *NXS* 3 salacia *N*ª consequantur *X* cur] quid *B* grauis *N* tendiculos *N*, tenticulas *Q* 4 uidimus *N* legitimas *E* successio] possessio *X* matrem *K* 5 longius] non l. *E* possessione *NOS*, possessionum *B* petitione *PMQ*, peticiones *B*, *ante* poss. *O* creationis *NS*, creditionis *X* sollemnitate *NO PMLQSK* 5/6 cogetur *NBE* 6 custodiri *B* qualecumque *N*, et qualicumque *B* contenta] contempta *B*, *om. O* hereditates *N* indicio] iudicio *B*, in iudicio *PMLQSK* 7 exundus *M*ª, exeundus *E* oratione] *H (sic ed., dubitabat Violet) O*, ratione *NBEXC*, ordinatione *PMLQSK* 8 infantes *NE* successione *LK* siue ille] si de ille (illo *C*) *XC* matrem *NL* hereditates *N* 8/9 adpetendae *E* 9 bonorum] uel b. *S* possessiones *BE*, possessione *XPMLQSK* officio *N* moriente *HN*, morientis *X*, moriendi *S* 9/10 infante *E* 10 in q. a. sine (sane *X*) amb.] in q. aet. (*om.* sine amb.) *L*, sine qualibet ambiguitate *O* 10/11 dat. uii *(sic NOEC*, uiii *HPM QSK*, ui *BX)*, id. nou. rau̅ *(om. N)* ddnn *(om. B)* th. xii (xi *N*) et ual. ii (u *E*, *om. N*) aa. *libri* 12 creatio *SB*ª, actio *N* antiquo iure] antiquiture *N* expetebatur *B* 13 qua *S* licet *om. S* 14 posset *N* capiet *B*, cupit *E* aut (aux *K*) is qui] et qui magis *B* proximis *N*ª fuerat *K* ex *om. PMS* 15 succedat *NB*

II. VNDE LIBERI.

Iust. 6, 14.

I, 2, 1 [= BREV. IIII, 2, 1] (396 [?[Oct. 6).

IMPP. ARCAD(IVS) ET HONOR(IVS) AA. AVRELIANO P(RAEFECTO) P(RAETORI)O. Filia, quae dote a patre suscepta matrimonio sociata est, intestato patre mortuo, si hereditatem velit

---

1 ppo̅] *HNE*, ppu̅ *K*ᵇ, ppo̅ *K*ª, ppo̅ urb *B*, pu̅ *CPMLQS* filia] fia *L*ª 2 ab intestato *PMLK* pater *L* uelit] uel *K*

adire cum fratribus, dotem quam susceperat miscere cogatur paternae substantiae atque ita in subeunda hereditate sociari cum fratribus. DAT. PRID. NON. OCTOB. CONSTANT(INO)P(OLI) ARCAD(IO) IIII ET HONOR(IO) III AA. CONSS.

INTERPRETATIO. Filia si tempore nubtiarum a patre fuerit dotata et pater postea intestatus moriatur, si in reliqua patris substantia vult cum aliis fratribus aequalis accedere, dotem vel quidquid accepit tempore nubtiarum, hereditati paternae cum fratribus dividenda confundat. Quod si noluerit, sit is quae percepit pro sua portione contenta.

BREV. *(HNBO [om. int.]EX[text.]CPMLQ[text.]SK).*

1 audire E^a fratribus] fructibus *E* suscepit *O* substantiae] sibi s. *N* 2 in] ut *K*, *om. S* subuendam *X*, subdenda *N* sociare *N*, sotietur *O* cum *om. C* 2/3 dat. prid. *(om. K)* non. (kl. *B*, id. *O*) oct. constantinopoli (-lim *H*, *om. O*) arc. iiii et *(om. X)* honorio (theodosio *E*) iii (xiii *E*) aa. *(om. O)* *libri (subscr. om. S). Sed videtur erratum esse in subscriptionibus hac alteraque iuncta 5, 1, 5, cum non conveniant cum praefecturis Aureliani* 4 pater *(om. S)* postea] postea pater *edd.* 5 relicta C^1 uult] uoluerit B aequales *N* succedere BC^2 6 diuidendam *HN*, diuidendae *C* 7 sit] sed *E* is] *PML*, his *rel.* praecepit K^a

III. DE CARBONIANO EDICTO.

Iust. 6, 17.

IIII, 3, 1 [= BREV. IIII, 3, 1] (393 Sept. 28).

IMPPP. VALENT(INIANVS), THEOD(OSIVS) ET ARCAD(IVS) AAA. RVFINO P(RAEFECTO) P(RAETORI)O. Carbonianum edictum sub personis legitimis indubitato matrimonio, custodito partu et probata legitima successione defertur, scilicet ut in possessione novus heres ⌜locatus⌝ usque ad pubertatis annos sine inquietudine rebus utatur interdum alienis. DAT. IIII KAL. OCTOB. CONSTANT(INO)P(OLI) THEOD(OSIO) A. III ET ABVNDANTIO CONSS.

[⌜constitutus⌝ IVST.]

INTERPRETATIO. Si quis moriens ex legitimo matrimonio praegnantem reliquerit uxorem, iubet lex mulierem a propinquis, quousque ad partum veniat, custodiri: quae cum legitimo tempore ediderit, is qui natus fuerit pro sua portione in patris hereditate succedat et usque ad quintum decimum aetatis suae annum, quae a patre derelicta sunt, sine ullius repetitione possideat: futurum, ut suas postmodum per curatorem aut excipiat aut exerat actiones.

BREV. *(HNBOEX[text.]CPMLQ[text.]SK).* — IVST. 6, 17, 2.

1 *sic libri et Iust.*, th. arc. et hon. *edd.* $\overline{aaa}$] auggg. iii *N* 2 carboniano *NE* parto B^1XC, partum *K* et *om. N* 3 successionem *N* possione *E* 4 locatus (...locatus *E*) usque] locatusque *N* puertatis *N*, pubertates *K* 5 rebus utatur] *H (?: dubitabat Violet) OQ (?) Iust.*, rebus utetur (uttur *X*, utitur B^aECS) *BEXCPMLSK*, refutetur *N* interdum *ante* utetur *B* 5/6 dat. iiii (iii *Iust. [Ver.]*) k. oct. constantinopoli (-lim *H*) theod. a. (aaa. *X*; *om. Iust. [Ver.]*) iii (iiii *B*) et abundantio (-tiam *K*) *libri* 7 relinquit *NO*, reliquid *E* 8 a] ad *E* quo usque] quosque *(?) H* ad] a *S* 9 hereditate succ.] s. hereditatem *B* 10 quintum et decimum *edd.* a] ad *E* relicta *B* repetitione] inquietudine OC^2 10/11 possideat] possessurus *O* 11 curatore *L* exerat] inferat *O*

IIII. DE TESTAMENTIS ET CODICILLIS.

Iust. 6, 23: de testamentis: quemadmodum testamenta ordinantur; *6, 36:* de codicillis.

IIII, 4, 1 [= BREV. IIII, 4, 1] (326 [?] Dec. 22).

IMP. CONSTANTINVS A. CONSTANTIO P(RAEFECTO) P(RAETORI)O. In codicillis, quos testamentum non praecedit, sicut in voluntatibus testamenti septem testium vel quinque inter-

1 imp. constantinus ā constantio $\overline{ppo}$] *scripsi*, imp. constant ā et constans (constāns *C*, constantius *S*, *om. B*) caes. ($\overline{cs}$ *S*) $\overline{pu}$ *(sic PMSK*, $\overline{pp}$ *Q*, $\overline{pfpu}$ *X*, $\overline{pfpo}$ *C*, $\overline{ppo}$ urb *B)* *BXCPMQSK*, imp. constantinos ā aeterio $\overline{po}$ *L*, imp. constant a et constans c̄ aeterio $\overline{pu}$ *K*, imp. constantinus et constans $\overline{aa}$ cesario $\overline{ppo}$ *E*, imp. constantinus et constans populo *O*, imp. constantinus et constans augg. *(om. rel.) N*, imp. constantinus ā $\overline{pu}$ *H* 2 uolutatibus L^a septe *PM* testium] t. successione *B* 2/169, 1 interuentu *B*

ventum non deesse oportet: sic enim fiet, ut testantium successiones sine aliqua captione serventur. Si quando igitur testium numerus defecerit, instrumentum codicilli habeatur infirmum. Quod et in ceteris voluntatibus placuit observari. DAT. XI KAL. IAN. CONSTANTINO A. VII ET CONSTANTE C. CONSS.

INTERPRETATIO. Si quis non fecerit testamentum, sed vice testamenti fecerit codicillum, in quo codicillo legitima heredis institutio teneatur, et hunc ipsum eodem numero testium, hoc est septem aut quinque, subscriptionibus faciat confirmari: si minus quam quinque, valere non poterit, sicuti et ceterae voluntates. Nam secundum superiorem legem, si condito testamento post factus fuerit codicillus et in eo alium, quam in testamento fecerat, heredem voluerit nominare, in eo codicillo heredis institutio non valebit.

BREV. *(HNBO[om. int.]EX[text.]CPMLQ[text.]SK)*. — THEODERICVS 28.

1 desse *X* fit *S* testantium] his tantum *E* successionis *X*, successioni *PM* captioni *K* 2 seruetur *X* instr. codicilli (-lis *N*) *om. H* 3/4 dat. (datā *N*) xi k. ian. constantino (constantio *NOE*, constantinopl archadio *B*) ā uii (iii *B*) et constante (constantio *H[?]*) c̄ *(om. SK)* *libri* 5 uicem *EC*^{a}, ad uicem *N* 6 hereditas *N* numerum *E* 7 septe *N* adfirmari *S* si] sin *PMLS*, quod si *H* 8 secuti *N* uoluntatis *M* nam] nam si *E*^{b} 9 post] postea *H(?)EC* aliud *NES* fecerit *K* herede *S* 10 heredis] heredes *NEL*

I, 4, 2 [= BREV. IIII, 4, 2] (389 Ian. 23).

IMPPP. VALENTIN(IANVS), THEOD(OSIVS) ET ARCAD(IVS) AAA. PROCVLO P(RAEFECTO) V(RBI).

Quae codicillis aut epistulis nobis necessitudinibusve nostris relinquuntur, non admittimus; sit ille usus inter privatos ratus. Et sane hoc loco ‖ praebemus licentiam, ut civiliter sive criminaliter, ut actor elegerit, super ⸢prolata epistula⸣ requiratur et incumbat probatio ⸢ ei primitus, qui scripturam obtulerit ⸢. Ceterum quod ad nos nostrosque adtinet, codicillos et epistulas adeo refutamus, ut ex illis, etiamsi veras eas esse quaestionum series adprobarit, quidquid nobis relictum nostrisve constiterit, ad liberos defuncti vel, si hi non sint, ad proximum quemque iudicii nostri
1 humanitate pertineat. Testamenti vero scripturam legitimam vel nuncupationem, quae in nomen nostrum forte processerit, iure capiemus, nec in ea re distare ius nostrum a privatis heredibus profitemur. DAT. X. KAL. FEBR. MEDIOL(ANO) TIMASIO ET PROMOTO CONSS.

IVST.

‖ *inc.* | ⸢prolatis codicillis vel aliis instrumentis⸣ ⸢ fidei instrumenti ⸢ deinde ei, qui stricta instantia falsum arguere paratus est *fin.*

INTERPRETATIO. Si quis moriens principi vel propinquis vel amicis eius aliquid per codicillum aut per epistulam crediderit relinquendum, pietatis intuitu id praecipit non valere: sed si quid tali modo privatis fuerit derelictum et de talibus chartulis orta fuerit fortasse contentio, in iudicis discussione consistat, utrum possit scriptura prolata iure subsistere. Ceterum principi

---

1 p̄ū] *FPMSK*, pp̄ū *L*, p̄p̄ *Q*, p̄f̄p̄ō *C*, pp̄ō *NBE*, preposito *O*, *def. H* 2 codicellus (-los *N*^{b}*E*^{b}) *NE*^{a}*Q*^{a} nouis *NF* necessitudinibus uel *PMLQSK* 3 reliquuntur *L*, derelinquuntur *B* amittimus *L* sit] sed *BE* ratos *X* 4 ut] aut *F* ciuiliter] siue c. *OS* 5 ut *om. O* auctor *N* relegerit *E* probata *E* 6 et *om. L*^{a} probatio ei (et *H sec. ed.*, *'errore' Violet*)] probationi *B* scriptura *NX* 7 nos] *H ('recte' Violet) NOE, om. BXCPMLQSK* nostrosque] nostros *CQ* 8 adeo] ad eos *E* eas *(om. MLK)* esse] esse eas *S* 9 quaestionem *H* series] *HNBOEF*, regulas *XCPMLQSK* adprobauerit *BE*, adprobaret *NXCPMSK*, adprobare *L* relictum] r. est *H* nostrisque *O* 10 constituerit *L* hii *NEX* quemque] quem *E* 11 humanitate] hereditate *PMLQK* testamentum *B* scripturarum *X* nucupationem *L* 12 presserit *C* capimus *O*, capiamus *K* nec *om. PMLQK* re distare ius] resistere ius *B*^{a}, re ius etiam *N* 13 hereditatibus *E* dat. *(sic HNBO*, p̄p̄ *EXCPMQS*, p̄p̄ō *K)* x *(om. B)* k. febr. med. *(hoc loco NO, ante* x k. *reliqui)* t. et pr. *libri* 14 uel *om. N* uel amicis] aetiam amicis *H* 14/15 codicellos *N* 15 per epistulam] epistulas *(om.* per*) PMLSK* praecepit *NBECLK* 16 priuatus *N* relictum *B* chartis *H* forte *B* 17 iudices *N* constat *N* probata *E* *post* subsistere *ins.* ea tamen conditione ut si de ipso codicello epistulae untia aut dimidia abstractum fuerit *E* princir

vel eius proximis quidquid testamento aut nuncupatione dimittitur, hoc sibi legibus valere permittit.

BREV. *(HNBO[om. int.]EFX[text.]CPMLQ[text.]SK)*. — IVST. 9, 22, 24. — SYMMACHVS *ep. 2, 13 ad Flavianum (eo tempore fortasse praefectum praetorio):* Cum civiles et bellicas laudes domini nostri Theodosii stili honore percurrerem .... etiam leges ... admiscui ... haec recens sanctio de fideicommissis et codicillorum commodis ab optimo principe in aeternum repudiatis .. claritudine egreditur lucem superiorum.

1/2 permittitur *H[?]B*

IIII, 4, 3 [= BREV. IIII, 4, 3] (396 [?] Mart. 21).

IMPP. ARCAD(IVS) ET HONOR(IVS) AA. AETERNALI PROC(ONSVLI) ASIAE. Testamentum non ideo infirmari debebit, quod diversis hoc deficiens nominibus appellavit, cum superflua non noceant. ˹Praetermissa namque necessaria, non abundans cautela vel contractus inminuit vel testatoris
1 officit voluntati.˺ Nec patimur fidem conditi arbitrii ob hoc debere convelli, si aut maiorem in principio signatorum aut minorem aut nullum numerum conditor suae praedixerit voluntati, cum quinque huic non ignari subscripserint testamento, licet non eisdem series fuerit recensita, sed is, qui extremum disponit arbitrium, obsignandum porrexerit testa-
2 mentum. Nec enim novum promulgamus, sed divi Constantini sanctionem et inclitae recordationis sententiam patris serenitatis nostrae nostraque super huiusmodi causa, quae sunt ex antiquioribus propagata, secuti decreta statuimus, his, qui extremas ordinant voluntates, haec esse servanda, ut et praesentes videant subscriptores et ii cur venerint non
3 ignorent, etiamsi isdem scripturae continentia non fuerit intimata. Nec si quid ex munificentia morientis fuerint consecuti, infructuosum subscribentes facient testamentum, cum hoc auctorem prudentissimum iuris consultorum non sit ambiguum Scaevolam conprobasse. DAT. XII KAL. APRIL. ARCAD(IO) IIII ET HONOR(IO) III AA. CONSS.

IVST.

˹namque necessaria praetermissa imminuunt contractus et testatoris officiunt voluntati, non abundans cautela˺ *fin.*

INTERPRETATIO. Si moriens, cum scribit aut dictat chartulam testamenti, praetermiserit forsitan, ut vocabulum poneret aut civilis, id est quod quinque testium, aut praetorii iuris,

---

2 procos] praec *K*, ppo *C*¹, procu⁻ *C*² (proc *Bern.*) asiae *om. E* 3 debet *B* 5 praetermissa .... 7 uoluntati *om. O* 5 praetermissam *XC*, praemissa *PMLQK* necessariam *X* habundas *L*ᵃ, habundant *B* 6 contractos *XC* eminuit *N* 6/7 testatoris (-res *NL*) officit (-cii *NE*)] testatori (testari *B*) sufficit *BS*, testatoris sufficit *F* 7 uoluntate *PM* patitur *B*ᵃ fide *S* conditi] codici *K* 8 ob] ab *B* hoc] hac *S* debere] dere *PMQS* si aut] sicut *K* 9 signatorum] *HNOLQ*ᵇ*K*, signaturum *E*, signatorem *BXCPMQ*ᵃ*S* minore *L*, minorum *N* aut] ut *XPMS* nullum] millum *X* praedixerat *E* 10 subscripserit *N* testamentum *C* liceat *B*ᵃ hisdem *H*, eadem *B* 10/11 series f.] f. senariis *N* 11 is] *OX*, his *HNBECL*, hic *PMQ*, si *S* extremo *B* disponet *N*, ponit *O* arbitrio *B* correxerit *S* 12 diui] deui *B* sanctione *HPMLQS* inclinatae *K* 13 nostraque] nostraeque *E*, que *H*, qui *B* causas *H* 14 antyquoribus *X* secuti *(sic NOEQ[?], sicuti HBXCPMLSK)* decreta *collocanda sunt post* 13 causa 14 his] hic *H* ordinat *B* 15 haec] hanc *N* seruandum *B* et *om. H (adsentit Violet) N* subscripturis *N* ii] hii *HNEXL*, hi *OCPMQS*, ei *B* cur uenerint] qui conuenerint *E* 16 etiamsi] nam etiamsi *O* hisdem *fere libri*, eiusdem *B* fuerit .... 17 morientis *om. N* 17 munificentiam *EX* morientes *S* in fructu (fructum *C*) usum *XC* subscribentis *E* facient] faciant *B*ᵃ*OK*, facientes *N* 18 auctore *PMLK* iuris consultorum] *edd.*, iuris (iure *K*) consultorem *H (teste Violeto contra ed.) EFXCPMLQSK*, iuris consultum rem *NB*, *om. O* non sit amb. scaeuolam (sebolam *N*, scifolam *B*)] sc. n. s. a. *O* 19 dat. xii (xiiii *S*, u *O*) k. apr. (mar. *O*) arc. iiii et hon. iii aa. *(om. N) libri*; *at et huic legi et iunctae 11, 39, 12 obstat tertia 1, 12, 5, cuius diem defendit mentio Theodosii defuncti* 20 cum] con *E*, eum *N* scribet *EM*ᵃ, scripta *K*, scripta habet *S* chart. test.] testamentum *O* 21 ut uoc. poneret] *HNOE*, uoc. ponere *BCPMLSK* ciuiles *NS* id est *om. O* quod] quo *B*, quotquod *N* testium *om. O* pretoris *H* iuris *post* ciuilis *O*

quod septem testium erit subscriptione firmandum; unde si maiorem vel minorem testium numerum se testator in principio dixerit evocasse, usque ad quinque subscriptorum numerum, etiamsi non relegant testamentum, valere permissum est, ita ut, sicut minor numerus inpedit voluntati, sic, quidquid supra fuerit, non noceat testamentum: quia et lex ipsa constituit, quod superflua iuri inpedire non debeant. Hoc etiam observandum, ut testator signandum testibus offerat testamentum, nec ideo habeatur infirmum, si alicui de subscriptoribus testator aliquid legati nomine derelinquit.

BREV. *(HNBOEFX[text.]CPMLQ[text.]SK)*. — IVST. 6, 23, 17.

1 erit s. f. unde *(sic NBES,* aut *H[?]edd., om. O)* si maiorem (maior est *B*) uel (aut *O*) minorem (minor *B*) testium *(post* numerum *O,* minorem testium *post* principio *S*)] *HNBOES, om. CPMLK* 1/2 numerum se] *OS,* numero se *CPMLK,* numerus e *E,* numerus et *N,* numerus si et *B* 2 testatur *NE, om. O* in principio] initio *O* usque ad quinque *om. O* numerum] numero *HE* 3 religant *E,* relegat *NPMLSK*[1], relegatur *B,* releget *K*[2] testamentum ualere permissum est] iussum est ualere testamentum ad quinque *O* sicut] si cui *N* uoluntati] uoluntatem *H(?), om. O* 4 sic quidquid] si quid *B* superfuerit *edd.* testamentum] testamento *NO* quia .... 5 debeant *om. O* 4 et] hec *H* ipsa] ita *H* 5 iure *NEF,* iuris *C*[b]*S* debeat *BE* testator] testatur *NE,* signans t. *B* 6 de *om. L* testatur *NE* legatio *E* 7 nomine] non *O* derelinquit] *CE,* derelinquat *N,* dereliquit *BPMLSK,* relinquit *HO* *add.* et cetera B

IIII, 4, 4 [= BREV. IIII, 4, 4] (397 Sept. 26).

IDEM AA. AFRICANO P(RAEFECT)O V(RBI). Testamenta omnium ceteraque, quae apud officium censuale publicari solent, in eodem reserentur nec usquam permittatur fieri ulla translatio. Mos namque retinendus est fidelissime vetustatis, quem si quis in hac urbe voluerit inmutare, irritam mortuorum videri faciet voluntatem. DAT. VI KAL. OCTOB. CONSTANT(INO)P(OLI) CAESARIO ET ATTICO CONSS.

INTERPRETATIO. Testamenta omnia vel reliquas scripturas apud censuales in urbem Romam voluit publicari, hoc est, ut in reliquis regionibus apud curiae viros testamenta vel quaecumque scripturae actis firmari solent, gestorum allegatione muniantur. Si vero mortuorum voluntates actis reseratae non fuerint, nihil valebunt.

BREV. *(HNBOEX[text.]CPMLQ[text.]SK)*. — IVST. 6, 23, 18.

1 pu̅] *HPMLK,* aug. publio *S,* pfpu̅ *X,* pfo̅ *C,* pp̅ *Q,* pm̅ *N,* ppo̅ *BE,* preposito *O* omnia *Iust.* ceraqūae *M*[a] 2 *post* solent *ins.* nolumus .... firmetur *ex l. 5 H* reserentur] *libri reliqui et Iust. (meliores),* reseruentur *B* nec] ne *H* usquam] uqu. *L*[a], um *(sic) H* 3 mos] mox *XC*[a] retinendum *PMLQSK* uetustates *N* hac] ha *X* 4 inmutari *S* inretam *N* uidere *BL* faciat *NB*[a]*ELK* uoluntate *N* 4/5 dat. ui (xii *Iust. [Hal.]*) kal. *(om. C)* oct. constantinopoli (-lim *H*) caes. et att. (adtico *P*) *libri* 6 uel] aut *H* in *om. E*[a] urbe *B* roma *B,* romae *N,* romanam *S* 7 publicare *HN* ut] ut et *CPML, om. K* uiros] uiro *L,* uiuos *H* 8 scriptura *C* firmare *N* allegatione (-nem *S*)] obligationem *N* mortuum *C*[1], mortui *PML* 9 reseratae] *libri,* reseruatae *edd.* fuerit *L*[a] nil *N*

IIII, 4, 5 [= BREV. IIII, 4, 5] (416 Mart. 13).

IMPP. HONOR(II) ET THEOD(OSII) AA. EDICTVM AD POPVLVM VRBIS CONSTANT(INO)P(OLITANAE) ET AD OMNES PROVINCIALES. Nolumus convelli deficientium scriptas iure ac sollemniter voluntates, dum quoddam morientis supremum et non ad scriptum processisse confirmatur arbitrium, tamquam patrimonium suum ad nos deficiens maluerit pertinere. Omnibus enim privatis et militantibus interdicimus, ut huiusmodi perhibeant testimonia, et falsi

1 honorius et theodosius *HNEB* edictum ad] aedicto a *L* 2 et *om. L* ad *om. O* conuelli (conuelle *N*) def.] d. c. *H (loco priore) B* scriptas] *H (loco post.) OEC,* scripturas *H (loco priore) NBXPMLQSK* 3 uoluntatis *E* quoddam] quidam *H (loco priore),* quondam *B,* quodam *K* morientes *NS* subpremum *N,* subremum *K* et *om. O, recte puto* non *om. F* processe *H (loco pr.),* precessisse *H (loco post.).* processisset *K* firmatur *NF,* firmetur *H* 4 pertinere *om. E* 5 enim *om. S* ut] *libri rel. et Iust.,* ne *H (dubitabat Violet) O* perhibeat *M* falsis *N,* falsos *B*

criminis reos teneri praecipimus, si, cum scriptae iure ac sollemniter deficientium extiterint voluntates, non scriptum aliquid sub nostrorum nominum mentione falso adstruere moliantur.ˋ Nemo itaque relictus ⌈ vel legibus ad successionem vocatus nostrum vel potentium nomen horrescat; nemo ferre testimonia in hunc modum vel suscipere gestis huiusmodi voces audeat nostro vel etiam privatorum potentium nomine. ‖ Maneat arbitrium, quod vera et sollemnis scriptura commendat; excludatur, si quid adversus eam vel deficientis animum sub deferenda hereditate nostrae perennitati per testimonia non scripta et falso contexta adseveratur; nemo scriptis proprium auferat robur et non scriptis sub praetextu nostri vel potentium nominis ingerat firmamentum. DAT. III ID. MART. CONSTANT(INO)P(OLI) THEODOSIO A. VII ET PALLADIO CONSS.

⌈ heres IVST.

‖ *fin.* IVST.

INTERPRETATIO. **Placuit voluntatem defunctorum ea ratione servari, ut, si deficiens quis non perfecerit testamentum, non potest quicumque pro perfecto uti quod inperfectum resedit. Nec admittit hanc testificationem principis clementia, si forte dicat aliquis: audivi morientem velle, ut principi vel etiam his personis, quae potestati adiunctae sunt, vel cuiuscumque potenti s[*it*] taliter deputatum: hanc vocem admitti non patitur. Et sicuti legitimas scripturas vel in suam personam vel in quascumque alias potestates sive in privatos valere mandavit, ita inperfectam et sub tali testificatione prolatam penitus valere non voluit.**

BREV. *(HNBO[om. int.]EX[text.]CPMLQ[text.]SK).* — IVST. 6, 23, 20.

1 crimine *N* tenere *BK* praecepimus *NBL* si cum] etsi *B* definientium *B* 1/2 existerint *H*, fuerint *OC*ᵃ 2 uoluntatis *E* mentionem *PMLQK* falsum *N* 3 nimo *M* relictus] relictis *X* legitibus *X*, legitimus *B* successione *N* 4 nostrorum *N* uel] ue *E* nemo ferre] non offerre *H* 5 cuiusmodi *N* audiat *NBX* nostro] *O Iust.*, nostrum *NE*, nostrorum *H(?)BXCPMLQSK* 6 priuatorum potentium] pot. principum *O* 7 excludatu *M*, excludat̀*(?)L*ᵃ quis *N* auersus *L*ᵃ ea *B* deficientes *NXCS* animo *NB* sub] super *Seeck* 7/8 deferenda *post* perennitati *O* 8 hereditatem *X*, hereditatis *B* perennitati] *B(?)OQ(?)*, perennitatis *HNEXCPMLSK* non scripta] nos scriptura *E* contestata *BXC* 8/9 adseueratur] *H(?) O*, adseuerantur *reliqui* 9 rubor *E*, roborem *B* praetextum *L*ᵃ nostrum *BL*ᵃ 10 nomine *B* ingerit *N* firmitatem *H* 10/11 dat. iii (uii *PMQ*, uiii *OK*) id. mart. const. theod. a. uii (ui *EBXCPMQK*) et pall. *libri (S habet subscr. legis sequentis)* 12 uoluntate *N* seruari] firmari *K* 13 fecerit *NB* quicumque *om. PMLK* pro perfecto] pro perfectum *N*, profecto *E*ᵛ*C*ᵃ*(?) PMK* residet *N* 14 admitti *PMLSK* 15 uelle ut] uelle hoc *H(?) edd.* potestate *PML*, potestatem *K* cuiuscumque] ut ius cumque *N*, cuiusque *M*, cuiusquequam *B* 15/16 potenti sit taliter] *scripsi*, potentis (potestis *N*, putaretis *B*) taliter (aliter *BE*) *libri* 16 depotatu *N* patiᵊtur *N* 17 alias] etiam alias *E* potestatis *L* priuates *N* 17/18 inperfecta *BES* 18 testificationem *N* prolata *BCS*, probatam *E*

IIII, 4, 6 [= BREV. IIII, 4, 6] (418 Iun. 22).

IDEM AA. PALLADIO P(RAEFECTO) P(RAETORI)O. Ne quis post diem mortis scriptis ante decennium testamentis praestetur adsensus nullisque penitus viribus scriptura huiusmodi tempore antiquata taxetur: praesertim cum, si voluntas continuata perstiterit, brevis mora sit recentibus vetustatem innovare temporibus. Vix enim fieri potest, ut per haec tempora, quae fidei amore contraximus, omnem testium conscientiam mors coniurata subripiat, et re vera nefas est, ut antiquae deliberationis ordinatio voluntas postrema dicatur. DAT. X KAL. IVL. RAV(ENNA) D̄D̄. N̄N̄. HONOR(IO) XII ET THEOD(OSIO) VIII AA. CONSS.

---

1 p̄p̄ō] ppr̄o *E*, prāe *X*, populo *B*¹, praeposito *B*²*O* post diem mortis *post* 2 testamentis *O* ante] penitus ante *L* 2 praestentur *L*, praebeatur *O* uirilibus *E*ᵗ hui. scr. *O* 3 temporis *K* antiqua *NBOELS* si *om. LK* uoluntate *B* praestiterit *BEXCS* breuis] *NBO*, breui *HE*ᵗ*CPMLSK*, parilis *E*ᵛ 4 sit mora *O* recensentibus *L* 5 amare *L* omnes *N*ᵇ constientiam *H*, conscientium *K* coniura *X* 5/6 subreppere *N* 6/7 post rem addicatur *N* 7 dat. x k. iul. (iun. *O*) rau. ddnn (d̄o nōp *N*, domno *B*, dd iiii *C*) honorio (et theod. *ins. XC*) xii et theod. uiii (x *NOE*) aa. *libri*

INTERPRETATIO. Si quis condito testamento decennio superstes fuerit et suam non mutaverit voluntatem, quod ante decennium factum est, vacuum remanebit.

BREV. *(HNBOEX[text.]CPMLQ[text.]SK).*

1 conditio *B* superstitis *H*, superstis *NB*^{a}*EPM*, suprestis *K* 1/2 et suam non mutauerit *(sic H*^{b} *BECS*, motauerit *K*, mouerit *PML*, renouauerit *NO) om. H*^{a} 2 uacuum permanebit *N*, non ualebit *O*

II, 4, 7 [= BREV. IIII, 4, 7] (424 Febr. 14[?]).

IMP. THEOD(OSIVS) A. ASCLEPIODOTO P(RAEFECTO) P(RAETORI)O. Si quis agere ex testamento quolibet modo sive scripto sive sine scriptura confecto de hereditate voluerit, ad fideicommissi persecutionem adspirare cupiens minime permittatur. Tantum enim abest, ut aditum cuiquam pro suo migrandi desiderio concedamus, ut etiam illud sanciamus, ut, si testator faciens testamentum in eodem pro codicillis etiam id valere conplexus sit, qui hereditatem petit ab ipsis intentionis exordiis utrum velit eligendi habeat potestatem, sciens se unius electione alterius sibi aditum praeclusisse; ita ut, sive bonorum possessionem secundum tabulas vel secundum nuncupationem ceterasque similes postularit, aut certe ⌜ex edicto divi Hadriani⌝ se mitti ad possessionem ex more petierit, statim inter ipsa huius iuris auspicia propositum suae intentionis explanet. || Sic enim, si quis defuncti agnoverit voluntatem, de inofficioso agere prohibetur, et || patronus, liberti muneribus electis et operis, contra tabulas bonorum possessione repellitur: || sic mulier in edicto, quod de alterutro est, cum suam explanaverit optionem, ne paenitentia possit ad aliud transire, etiam satisdatione cogetur praecavere, nisi si aetatis iuvetur
1 auxilio. || Illud quoque pari ratione servandum est, ut testator, qui decrevit facere testamentum, si id inplere nequiverit, intestatus videatur esse defunctus, nec traducere liceat ad fideicommissi interpretationem velut ex codicillis ultimam voluntatem, nisi id ille conplexus sit, ut vim etiam codicillorum scriptura debeat obtinere; illo iure electionis videlicet

IVST. 6, 36, 8.
⌜ex e. d. hadriani⌝ *om.*
|| *fin.* IVST. 6, 36, 8
|| *inc.* IVST. 6, 13, 2
|| *fin.* IVST. 6, 13, 2
|| *redit* IVST. 6, 36, 8

---

1 asclepiodote *X*, asclipiodoto *NL* ager *N* 2 quodlibet *LK* scriptum *B* sine scr. confecto (-tu *M*^{a}, -tum *B*)] inscripto *O* 3 prosecutionem *O* abesse *B*, abast *S* 4 ut] u *X* aditu *N* cuicumque *B* pro suo migr.] m. pro s. *O* concidamus *N*, concedimus *K* sanctiamur *N*, sentiamus *S* ut *om. Iust.* 5 si] sit *X*, *om. B*^{a} testatur *NEM*^{a} eodem] eorum *S* id] ad *K* 6 qui] si *N* ereditate *X* ipsis] ipsius *B* utru *X* uelit *om. E* 7 electione] electioni *PMQS*, electionis *E*, elegitione *K* aditum] alitum *X* siue] sibi *B*, de *N* 8 uel] aut *Iust.* secundum nuncupationem (nunc cupatione *X*) *om. Q*^{a} 9 similis *NES* postularit] *OQ*, postulauerit *Iust.*, postularet *NEXCPMLK*, postulari *HS*, postulauerat *B* aut certe *om. H* deui *B* 9/10 se mitti] se mittit *H*, emitti *FPMLQK*, eos mitti *S*, mitti se *Iust.* 10 ad *om. X* petierint *K* statim] estati *X* 11 suae] seu *XC* intentione *B*^{a}, intentioni *B*^{b} explanat *S* 12 sic] si *PMLQSK 14. 16. 17* uoluntate *X* 12/13 officioso *B*^{a} 13 agere] egere *K* 13/14 liberti (liberati *B*) muneribus (minoribus *PMK 14. 16. 17*) electis (elictis *14*, electus *B*^{b}) et] libertinorum relictis *L* 14 operibus *B*^{b} bonorum] non horum *16* possessionem *N* 15 sic] *HBOEXC*, si *NPMLQSK 14. 16. 17* alterutrum *CL 16*, alterutru *K*^{a} sua *NX* 15/16 explanarit *L* 16 optionem] *BOE*, optione *X*, optionem *(sic) C*, portionem *N*, opinionem *PMLQSK 14. 16. 17* ne] nec *S* paenitentiam *E* ad *om. BPMQ 14. 16. 17* aliud] alium *NB*, alio *Q* 17 satisdationem *BE*, satisdonatione *NO*, satisdonationem *K* cogitur *E*, cogatur *B*^{1} praecauere] praebere *F* nisi si] nisi *HNFL*^{a}*SK*^{a}, se nisi *L*^{b} aetatis] aetates *N*, ueritatis *X* iuuetur] iubetur *NB*^{a}*ECXPMQSK 16. 17* 18 quoque] quocumque *H* pari] patri *L* rationem *K* seruandum] reseruandum *N* 18/19 testatur *NC*^{a} 19 quid *N* decreuit] *HNOE Iust. (CR)*, decreuerit *BXCPMLQSK 14. 16. 17 Iust. (M)* implere *om. K* nequiuerit] quieuerit *N* 21 fidei commissae *B*, fideicommissum *K* 21/22 ultima uoluntate *L* 22 nisi] *HNBOK Iust.*, nisi si *EXCPMLQS* ut] et *N*, ad *H* uim *om. Q* 23 scriptura] subscriptura *F* illo] illud *E* electionis] electiones *X*, donationis *N* uidelicet *post* illo *O*

perdurante, ut, qui ex testamento agere voluerit, ad fideicommissum migrare non possit.
2 Si quis vero ex parentibus utriusque sexus ac liberis usque ad gradum quartum agnationis vinculis alligatus vel cognationis nexu constrictus ad tertium ⌜usque⌝ scriptus heres fuerit vel nuncupatus, in eo videlicet testamento, quod testator vicem quoque codicillorum voluit obtinere, licebit ei, si de hereditate ex testamento secundum mortui voluntatem agens fuerit ⌜forsitan⌝ superatus, vel certe ipse sponte voluerit, ad fideicommissi subsidium convolare. Non enim par eademque ratio videtur amittere debita et lucra non capere. ⌜In omni autem genere testamenti, sive in praetorio iure sive civili consistat seu codicilli conscribantur sive non scripta voluntas ultima praetendatur, id volumus observari, ut eodem die, quo coeptum quid eorum fuerit, ad perfectum sui plenitudinem sortiatur, nihilque eius in diem alterum differatur; quod quidem nullam habeat firmitatem, nisi aut septem aut quinque vel rogati aut qui fortuito venerint, possint iure testimonium perhibere, videlicet post hanc sanctionem divinis illis quiescentibus apicibus, qui trium testium numero sunt contenti⌝.
DAT. XVI KAL. MART. CONSTANT(INO)P(OLI) VICTORE V̄. C̄. CONS.

IVST.

⌜ ⌝ *om.*

⌜forte⌝

⌜in omni . . . contenti⌝] **in omni autem ultima voluntate excepto testamento quinque testes vel rogati vel qui fortuitu venerint in uno eodemque tempore debent adhiberi, sive in scriptis sive sine scriptis voluntas conficiatur. testibus videlicet, quando scriptura voluntas componitur, subnotationem suam accommodantibus.**

INTERPRETATIO. **Si quis per scripturam condiderit testamentum et postmodum sine scriptura, hoc est per nuncupationem suam iterandam crediderit voluntatem, vel si codicillis, quod est fideicommissum, potestatem heredi suo commiserit, ut ex qua voluerit testatoris ordinatione succedat: tunc in primordio adeundae hereditatis suam publicare non desinat voluntatem, utrum ex testamento an per nuncupationem an per fideicommissum hereditatem sibi eligat vindicandam. Quod si prima electio eius fuerit superata, ad alteram ei transire non liceat, quia unius petitione concessa de reliquis se noverit excludendum, quia una petitio alias aperte et evidenter excludit. Extrema pars legis istius ideo non habetur scripta vel exposita, quia novella lege calcatur.**

BREV. (*HNBOEFXCPMLQSK, item ad* 173, 12 sic . . . 18 auxilio *et ad* 174, 2 si quis vero . . . 20 contenti *14. 16. 17)*. — GEMINA 2, 19, 7. — IVST. 6, 13, 2. 6, 36, 8.

1 perdurante] perdurate *X*, perdurantem *NE* testamentum L^a 2 si quis] si X^a*L* 16^a, sin *PMQSK 14.* 16^b*. 17* ex] (h)is a *PMLQSK 14. 16. 17* 3 sexus] ferumsus *(sic) X* 4 agnitionis *BX* alligantis *L* cognationes *N* nexu] *HNOEC*, uero nexu *B Iust.*, sexsum *X*, sexu *PMLQSK 14. 16. 17* constrinctus *L* 5 ad] a *K* scriptus] adscriptus *N*, strictus *K* nucupatus L^a, nuncupatione habitus *B* in] usque in *K* 6 quod] quo *XC*, quod dies *B* testatur $B^a E^a$*LK* 14^a*. 16* quoque] etiam *K* 7 ei si de] si de *X*, ei si *E*, eis id *14*, eis adire *BS* hereditatem *BLS* ex] et *Q* 8 uoluntate *L* agens] aut si *B* fuerit] fuerint *K* forsan *B*, fortasis *L* 9 fidei commissae *B* 10 conualere *NL*, conuoluere *B* eademque] eadem *BPML*Q^b*K 14. 16. 17*, eandem Q^a uideatur *B* 11 amittere] *H(?) O*, admittere *NBEXCPMLQSK 14. 16. 17* debitam *EL* non capere] nuncupari *B*, non percipere E^v in omni . . . 20 contenti *habent soli HBE* 12 in] *HE*, id *B* siue ciuili consistat (-stant *E*) . . . 13 conscribantur (-bentur *H*) *om.* E^a 14 quo] quod *E* coeptum] temtum *(seq. sp. vac.) H* 15 plenitudine *B* 16 quidem *om. H* 17 quinquem *H* 18 rogiti *H* aut qui] qui *E* fortuito] *H*, fortuitu *BE* possunt *E* iure] *BE*, iuste *H* 19 perhiebere *H* post] *HE*, ut post *B* hanc *om. H* 19/20 illis quiescentibus] *E*, et liquescentibus *H(?)B* 20 sunt] *E*, sint *H(?)B* 21 dat. xui *(sic HBOEFK*, ui *N*, x *CPMQS*, uii *l. gem.*, xiii *Iust. 6, 13, 2 [Ver. Hal.]*, xu *Iust. 6, 36, 8 [Hal.])* k. mart. constantinopoli (-lim theod. et *H*) uictore uc (uiro claro *S*, uiro clarissimo *B*, ūic *XC*, *om. E) libri* 22 et] ut *S* 23 nuncupatione *K* suam *om. O* codicillus *K* 24 est *om.* BK^a fideicommisso *N* ex *om. L* qua *om. S* testatori *NB* ordinationis C^a, ordinationi C^b 25 hereditates *N* suam *om. S* desinet *L* 26 testamentum *N* eligant *L* 27 altera *L*, alterum *N* quia unius] cuius una *B* 28 petitionem *K* alia *L* et *om. CPMLSK* 29 excludit] *H*N^a*BO*, exclusit N^b*ECPMLSK* legis istius *(om. PMS)*] huius legis *L* scripta uel] *HNB, om. OECPMLSK*

V. DE LITIGIOSIS.

Iust. 8, 36.

II, 5, 1 [= BREV. IIII, 5, 1] (331 Aug. [?] 1).

IMP. CONSTANT(INVS) A. AD PROVINCIALES. POST ALIA: Lite pendente ˹illud, quod in controversiam devocatur˺, in coniunctam personam vel extraneam donationibus vel emptionibus vel quibuslibet aliis contractibus minime transferri ⌈ ˹oportet˺, tamquam ⌈ nihil factum sit lite nihilominus peragenda. ||
1 Quod si tutelae causa vertitur, post examen iudicis in supplementum pronuntiationis dentur arbitri, qui non iam arbitri, sed executores putandi sunt. ET CETERA. DAT. KAL. AVG. BASSO ET ABLAVIO CONSS.

IVST.
˹actiones, quae in iudicium deductae sunt, vel res, pro quibus actor a reo detentis intendit˺
⌈ ab eodem actore
˹liceat˺ ⌈ si
|| *finit*

INTERPRETATIO. Res, quae proposita actione repetitur, transferri a possidente ad alterum nullis contractibus potest; neque inde aliqua fieri scriptura permittitur, nisi prius lis, de qua agitur, fuerit iudicio definita.

BREV. *(HNBO[om. int.]EFX[text.]CPMLQ[text.]SK).* — IVST. 8, 36, 2. — BVRG. R. 35, 4.

2 pedente *L*, pandente *XCPMQK*, pensante *S* in *om. ES* 2/3 controuersia *XPQK*, controuertia *M*, trouersia *L* 3 deuocatur *om. O* in] si *N* coniuncta *NXL* personam] et solam *S* 4 extranea *L* 5 contractionibus *S*, contractis *K*¹ 6 tamquam] tamen *N* litem *LK* 7 peragendam *L*, peragendum *K* quod] quid *K* si tutelae] sit utile *LK*, sit utili *N*, si utilis *B* 7/8 uertit *L*, uidetur *B* 8 suplentum *S* pronuntiationes *N* addentur *E* arbitrii *HNB*ᵃ*XL*, arbitrio *S* iam non *O* 9 arbitrii *B*ᵃ*X*, arbitres *H*, arbitrium *N* executore *L*, excuratores *E*ᵛ*F* deputandi *B* dat. k. aug. (mart. *Iust.*) basso et ablauio (ablabio *B*) *libri* 10 praeposita *PMLSK* 12 fuerit iud. (in iud. *HNE*)] i. f. *B*

VI. DE NATVRALIBVS FILIIS ET MATRIBVS EORVM.

BREV. *(H et qui nominantur ad l. 4).* — BVRG. R. 37, 4. — adnaturalibus *L* — et] cum *N* — eorum *om. O.* — *Iust.* 5, 27 de naturalibus liberis et m. eorum et ex quibus casibus iusti efficiuntur.

1 . . . .

Deficere constitutionem unam solam ostendunt numeri III—VII servati in T

IIII, 6, 2 (336 Apr. 29).

. . . .

ri fecit vel si ipsorum nomine comparavit, totum legi[*tima*] suboles recipiat. Quod si non sint filii legitimi nec fra[*ter*] consanguineus aut soror aut pater, totum fisci viribus [*vindi*]icetur. Itaque Liciniani etiam filio, qui per rescriptum sanc[*tissi*]mum dignitatis culmen ascendit, omnis substantia au[*ferat*]ur et secundum hanc legem fisco adiudicetur, ipso verbe[*rato*] conpedibus vinciendo, ad suae originis primordia redi[*gendo*]. LECT. III K. MAI. CARTH(AGINE) NEPOTIANO ET FACVNDO CONSS.

T (hiatus explevit sic fere Peyron).

2 legi | ∗∗∗o (o *dimidiata*) suboles *T* 6 uerbe[rato]] *scripsi*, uerbe (be *addidit T*ᵇ) ∗∗∗∗ *(ad rando spatium non sufficit) T* 6/7 *supplementum* gendo *item spatium excedit*

IIII, 6, 3 (336 Iul. 21).

(IDEM A. AD) GREGORIVM. Senatores seu perfectissimos, vel quos (in civ)itatibus duumviralitas ⌜vel quinquennalitas vel fla[*monii*]⌝ vel sacerdotii ⌜provinciae⌝ ornamenta condecorant, pla(cet m)aculam subire infamiae et ⌜peregrinos⌝ a Romanis legibus (fieri, s)i ex ancilla vel ancillae filia vel liberta vel libertae (filia), ⌜sive Romana facta seu Latina⌝, vel scaenica (vel scaenicae) filia, vel ex ta(bern)aria vel ex tabernari filia vel humili vel abiecta vel leno(nis ve)l harenarii filia vel quae mercimoniis publicis praefuit, (suscep)tos filios in numero legitimorum habere voluerint (aut pr)op(r)io iudicio aut nostri praerogativa rescribti, ita ut, (quidq)uid talibus liberis pater donaverit, sive illos legitimos (seu natur)ales dixerit, totum retractum legitimae subo(li redda)tur aut fratri aut sorori aut patri aut matri. Sed et (uxori t)ali quodcumque datum quolibet genere fuerit vel empti(one c)onlatum, etiam hoc retractum reddi praecipimus: ip(sas et)iam, quarum venenis inficiuntur animi perditorum, (si qui)d quaeritur vel commendatum dicitur, quod his red(dend)um est, quibus iussimus, aut fisco nostro, tormentis (subici) iubemus. Sive itaque per ipsum donatum est qui pater (dicitu)r vel per alium sive per ⌜suppositam⌝ personam sive (ab eo e)mptum vel ab alio sive ipsorum nomine conparatum, (stati)m retractum reddatur quibus iussimus, aut, si non exis(tunt, f)isci viribus vindicetur. Quod si existentes et in praesen(tia re)rum constituti agere noluerint pacto vel iureiu(rand)o exclusi, totum sine mora fiscus invadat. Quibus tacen(tibus et) dissimulantibus a defensione fiscali duum mensuum (temp)ora limitentur, intra quae si non retraxerint vel (propter) retra(hendum) rectorem provinciae interpellaverint, quidquid ta(libus fil)iis vel uxoribus liberalitas inpura contulerit, fiscus nos(ter inv)adat, donatas vel commendatas res (sub po)ena quadrupli severa quaestione perquirens. || Licinniani autem filius, qui fugiens comprehensus est, conpe[*dibus vinc*]tus ad gynaecei Carthaginis ministerium deputetur. L[ECTA XII] K. AVG. CARTHAG(INE) NEPOTIANO ET FACVNDO CONSS.

IVST.
⌜ ⌝ *om.*
⌜id est Phoenicarchiae vel Syriarchiae⌝
⌜alienos⌝
⌜ sive . . . Latina⌝ *om.*

IVST.
⌜interpositam⌝

IVST.
|| *fin.*

T (numerus adest; deficiunt quae uncis comprehenduntur). — IVST. 5, 27, 1. — *Cf.* NOV. MARCIANI 4, 1.

1 idem] Constantinus *Iust.* Gregorium] *scilicet* $\overline{ppo}$ 3 uel quinquennalitas] *T, om. Iust. cum Marc.* uel fla[monii]] *scripsi*, flamini municipali *Marc., om. Iust.* 8/9 uel scaenicae] *Marc. Iust., om. T* 10 uel har.] **l ar. *T*, aut ar. *Marc. Iust.* 13 a *in* ales *dubia* 14 et] *T (ut vid.) Iust.*, et si *Marc.* quocumque T^a 16 infaciuntur *T* 17 his] hi T^a 20 retractus T^a 21 existunt] *Iust.*, existant *Marc.* 23 temporali imitentur T^a 24 propter *om. T* 25 s *in* liberalitas *non vidit Krueger* 26 commendatas res] commentas res conmendatas res T^a e *in* (po)ena *non vidit Krueger* 28 lecta xii *Iust. (Ver.)*

IIII, 6, 4 [= BREV. IIII, 6, 1] (371 Aug. 16).

IMPPP. VAL(ENTINI)ANVS, VAL(ENS) ET GRAT(IANVS) AAA. AD AMPELIVM P(RAEFECTVM) V(RBI). Placuit man(entibus) ceteris, quae de naturalibus liberis Constantinianis legibus c(auta) sunt, haec tantummodo temperare, ut is, qui heredem h(eredes)ve filios ex legitimo matrimonio vel nepotes, qui filioru(m loco) habendi sunt, patrem quoque matremve dimittit, si ex cons(ortio) cuiuslibet mulieris naturales susceperit, unam tant(um bo)norum suorum et hereditatis unciam naturalibus vel m(ulieri) donandi aut relinquendi habeat facultatem.

1 ualens et *(om. O)* grat.] $\overline{theod}$ et $\overline{acno}$ *(?) L* ad ampilio *L*, ampelio *O* $\overline{pu}$] *TPMLQSK*, $\overline{ppo}$ *NC*, $\overline{po}$ *B*, $\overline{ppm}$ *E*, proposito *O* 2 ceteris (cunctis *PMLK*) . . . . constantinianis *om. S* liberis] liberum T^a, filiis *BO* constantiniani *BE*, constantianis *F* 3 sint *PMLQK* his *T* heredesue] *O*, heredes uel *E*, heredisue *BXCPMLQSK*, herede *N* 4 qui *om. F* filiorum loco (-cum *L*, -ca *S*)] l. f. *O* matreue *N*, matrem uel *(?)* M^a dimitti T^a 5 mulieres *N* naturalis *SK* susciperet una *N* tantum] tantummodo *B* 6 et *om. BPMLQSK* hereditates *N* aut] au *K*, uel *B*

Si qui(s vero) nullo ex his, quos excipimus, superstite morietur at(que ex mu)liere, quam sibi adiunxerat, naturalem pluresve d(imit)tet, usque ad tres tantum, si volet,.uncias tam in mulie(rem) quam in naturales, quo maluerit iure, transcri(bat. DAT.) XVII K. SEPT. CONTIONACI GRAT(IANO) A. II. ET PROBO CONSS.

INTERPRETATIO. Observandum de naturalibus filiis lex ista constituit, ut, si quis habens ex legitimo matrimonio filios vel filias sive masculos nepotes ex filiis vel patrem aut matrem, ex quacumque muliere, id est ingenua nata vel facta, susceperit naturales, non amplius quam unciam de facultatibus suis noverit naturalibus conferendam. Nam si defuerint ex omni parte personae superius nominatae, tunc naturalibus filiis vel mulieri, de qua nascuntur, tres uncias tantum, non amplius noverit quisquis ille est se posse conferre.

T [cum numero; comprehensa ( ) deficiunt] BREV. *(NBO[om. int.]EFX[text.]CPMLQ[text.] SK). — Cf. Libanius de vita sua vol. 1 p. 97 Reiske.*

1 excepimus *NOEXCPMQS* superstiti *L* morietem T^a, moriatur *BOEXCSK* 2 naturale *N* dimittet (-tit *BELS*, -tat *O*) usque] dimittaturque *N* uolet] *TNO*, uoluerit *BEXCPMLQSK* 3 muliere *N* quo] triuo T^a, quod *L* maluerit] uoluerit *O* 3/4 dat. xuii *(sic TE*, xuiii *N*, xu *B*, uiii *OF*, uii *XCPMQSK)* k. sept. contionaci *(sic BOXPMQ*, concionaci *CS*, concionace *F*, contionati *EK*, concianaci *N*, constantionaci *T)* gratiano a. *(om. B)* ii et probo (brobo *K*) *libri* 6 masculus *N* uel] uel ex E^bC^2 patre uel matre C^2 7 mulierem *L* susceperat *N*, susceperint *C*, susciperint *E* naturales] patrueles *LK* quam *om. L* 8 unciam (-cia *NE*)] unciam unam *L (?)* nouerint *NECPMK* 9 mulier *N* 10 quisque C^1

II, 6, 5 (397 Apr. 28).

IMPP. ARCAD(IVS) ET HON(ORIVS) AA. PETRONIO VIC(ARIO) HISPANIARVM. Le[*gibus*] Constantini et genitoris nostri praeceptis edoc[*ti prae*]cipimus, ut exclusis naturalibus filiis ad fiscum tr[*ansfe*]ratur, quod ab ipsorum persona decidit, sin ci***** | cipitur, et omne, quod legitimis conpetit, legis *****|tia non negatur. DAT. IIII K. MAI. MED(IOLANO) CAESARIO ET ATTI[*CO CONSS.*]

T (cum numero). — In margine [*Gr*]aeca constitutio infra qu(?)ad(?)r(?)a(?) | . . . conpetit leg(?)it(?)u(?)r(?) in(?)l(?)ib xu** | . . . . e qua m(?) ii

1 le[gibus] *Pugge* 3 transferatur] *Pugge*, tr(*vix* o)***** *T* ab] ad T^a sinc(*vel* e *vel* o) i (*vel* n *vel* r *vel* pr, *non* m) ***** *T* 4 quod] quo T^a conpetit] non conpetit T^a

---

IIII, 6, 6 (405 Nov. 13).

IDEM AA. ET THEOD(OSIVS) A. ANTHEMIO P(RAEFECTO) P(RAETORI)O. Damus patrum arbitri[*o, si ta*]men legitima prole careant nec filios vel nepote[*s ex fi*]lio matremve habeant, naturales filios, quos ex qu[*olibet*] susceperint contubernio, eorumve matrem, tre[*s usque bo*]norum suorum uncias largitate prosequi seu ul[*tima vo*]luntate: matre vero vel ceteris personis, quae ex [*iustis?*] sunt, hoc est legitimis filiis vel nepotibus ex filio u[*no pluri*]busve existentibus, pater bonorum suorum unam ta[*ntum*] unciam naturalibus filiis eorumque genetrici largi[*endi vel*] relinquendi habeat potestatem. DAT. ID. NOV. CON[*STANTINOPOLI*] STILICHONE II ET ANTHEMIO CONSS.

IVST.

Matre vel legitimis filiis vel nepotibus aut pronepotibus cuiuscumque sexus, uno pluribusve, existentibus bonorum suorum unam tantum unciam pater naturalibus filiis seu filiabus eorumque genetrici vel, si sola sit concubina, semunciam largiendi vel relinquendi habeat potestatem. Quidquid vero ultra modum concessum relictum sit, legitimis liberis vel matri vel ceteris successoribus iure reddetur.

T (cum numero). — IVST. 5, 27, 2.

5 susceperit *T* 6 patrem *T* 8 quae ex c (*vel* e) *Peyron et Vesme, hodie* quae ex *super- est* 9 legetimis *T* ex] seu *T* 10 uno] ui} *T*

IIII, 6, 7 (426 . . . .).

IMPP. THEOD(OSIVS) ET VAL(ENTINI)ANVS AA. AD BASSVM P(RAEFECTVM) P(RAETORI)O. Naturali[*um his no*]men sancimus inponi, quos sine honesta cele[*bratione*] matrimonii procreatos legitima coniunctio fud[*erit in lu*]cem; servos autem ex ancillae utero ipso iure gen[*erari pat*]et, quamvis per vim naturae ne illis quidem possi[*t natura*]lium nomen auferri. In hereditariis tamen cor . . . . , ... Naturales sane, si ex ancilla nati fuerint et non manumittuntur a domino, inter hereditaria mancipia conputantur. Quod si aut de ingenua fuerint naturales aut de liberta aut certe libertina, ultra sescunciam matri cum naturalibus filiis dari amplius non licebit, hac ratione, ut donatio nuptialis in hereditatis supputatione non veniat, sed de eo, quod supra donationem nuptialem fuerit, inde sescuncia deputata naturalibus iure debetur. Quod si aliquid ultra aut per donationem aut per testamentum aut per suppositam quamcumque personam illis fuerit derelictum, ab herede legitimo legibus revocetur.

T (cum numero) 1—5. — BVRG. R. 37, 3. 4*:* (6) Naturales . . . (12) revocetur secundum legem Theodosiani quae de naturalibus filiis et matribus eorum lata est. *Ad eandem respicit constitutio a. 443 (nov. Theodosii II 22):* cum de successionibus paternarum facultatum quaedam severiora, quaedam humaniora circa eos *(filios naturales natos ex coniugio inaequali)* prolata sint *eiusque loci interpretatio Visigothica:* si quis habuerit legitimos filios et naturales, id lex ista constituit, ut id observetur, quod est in Theodosiani corpore constitutum, hoc est, ut extantibus legitimis filiis octavam hereditatis naturalibus vel eorum matribus pater, si voluerit, derelinquat.

2 inponi quos] inponimus quo T^a 4 *supplementum* [pat] | et *peccat contra distributionem syllabariam* 8 libertina] *Cuiacius*, liberti *libri* ultra excuncia *vel* ultransconcia *libri* 10 excuncia *vel* scuntia *libri*

IIII, 6, 8 [= BREV. IIII, 6, 2] (428 Febr. 20).

IMPP. THEOD(OSIVS) ET VALENTIN(IANVS) AA. HIERIO P(RAEFECTO) P(RAETORI)O. POST ALIA: Naturales liberi eorumque matres nec parentum arbitrio in successionibus ceterisque modis, quibus rei mobilis vel inmobilis dominium confirmatur, passim et sine legis distinctione congrua permittantur, nec tamen legis, quae nuper lata est, asperitate premantur, cum satis sit eos secundum priorem constitutionem aut extantibus iustis liberis aut etiam non extantibus id tantum consequi, si patris deferatur arbitrio, quod per eam iusta moderatione decretum est, ceteris, quae de eorum matribus libertis libertinisque per novam constitutionem decreta sunt, in sua manentibus firmitate. DAT. X KAL. MART. CONSTANT(INO)P(OLI), TAVRO ET FELICE CONSS.

Haec lex interpretationem non eget, quia ad hoc solum intromissa est, quia posterior omnibus est et priorem, quae a posteriore damnata fuerat, confirmavit.

BREV. *(NBO[om. adn.]EFX[text.]CPMLQ[text.]SK).*

1 et *om. O* inerio *X*, hiero *S* ppu *L* 2 naturalis *L* parentum] peremto *L* *post* arbitrio *ins.* posse conferre E^v 3 mobiles E^b uel inmobilis (-les *N*) *om. XE* dominum *XS* leges *N* 3/4 destinctione PM^b, tinctione M^a, distinctionem *K*, districtione *OL* 4 congrua *ante* distr. *O* permittatur NE^aL^a nec] ne *L* leges *N* 5 iustis lib. (l. i. *K*) . . . 6 extantibus *om. Q* 6 etiam *om. O* non *om. N* id] ad *X* consequi] se c. *E* patres *L*, patri *S* deferantur *XL* arbitrium *B* ea *K* iustam *NB*, iuxta *S* 7 de *om. L* libertis *om. EF* 8 constitutinem M^a manentibus] nentibus *L* firmitatem *XL* 8/9 dat. (datur *X*) x kal. mart. const. tauro et felice (filice *N*) *libri* 10 *v. 10. 11 char. diverso P* interpretationem] *NEMLSK*, interp *P*, interpretatione *reliqui* eget] *C*, egit *NE*, indiget *reliqui* quia ad] qui ad *NE*, quia ab *S* est *om. S* 11 priore *N*, posteriori *(sic) L* posteriorem *L* dominata *K* fuerant *B*, fuerit *K*

VII. DE MANVMISSIONIBVS IN ECCLESIA.

BVRG. R. 3, 1. — eglesia *L*, eccl. factis *M*[1]*B*. — *Iust.* 1, 13: de his qui in ecclesiis manumittuntur.

,7,1 [= BREV. IIII, 7, 1] (321 Apr. 18).

IMP. CONSTANT(INVS) A. HOSIO EP(ISCOP)O. Qui religiosa mente in ecclesiae gremio servulis suis meritam concesserint libertatem, eandem eodem iure donasse videantur, quo civitas Romana sollemnitatibus decursis dari consuevit; sed hoc dumtaxat his, qui sub
1 aspectu antistitum dederint, placuit relaxari. Clericis autem amplius concedimus, ut, cum suis famulis tribuunt libertatem, non solum in conspectu ecclesiae ac religiosi populi plenum fructum libertatis concessisse dicantur, verum etiam, cum postremo iudicio libertates dederint seu quibuscumque verbis dari praeceperint, ita ut ex die publicatae voluntatis sine aliquo iuris teste vel interprete conpetat directa libertas. DAT. XIIII KAL. MAI. CRISPO II ET CONSTANTINO II CONSS.

INTERPRETATIO. Qui manumittendi in sacrosancta ecclesia habuerit voluntatem, tantum est, ut sub praesentia sacerdotum servos suos velit absolvere, noverit eos suscepta libertate cives esse Romanos: nam si clerici suis mancipiis dare voluerint libertates, etiamsi extra conspectum fecerint sacerdotum vel sine scriptura verbis fuerint absoluti, manebit sicut civibus Romanis integra et plena libertas.

BREV. *(NBO [om. int.] EFX [text.] CPMLQ [text.] SK)*. — IVST. 1, 13, 2. — BVRG. R. 3, 1. — *Cf. Sozomenus hist. eccl.* 1, 9.

1 hosio] osio *libri rel.*, asio *X* episcopo] $\overline{po}$ $\overline{epo}$ *N*, *om. Iust.* religioso E^a ecclesia *EL* gremino *X* 1/2 siuolis *N* 2 merita *NL* concesserit *PMLQSK* eadem L^a uideatur *E* 3 sollemnibus *PMLQSK Iust. (C)* decursis] diuersis *F* dare *BOL*, donare *K* iis *edd.* 4 aspectum *B*, acceptum *L*, affectu *F* antestium *L* dederit *PMQS* concedemus *N* 5 fam. suis *O* ac] hoc *F* religiosis *K* populi] publici *PMLK* 6 lib. fr. *O* postremum L^a 6/7 libertates] *BOXC Iust.*, libertatis *NEPMLQSK* 7 dederint *ante* lib. *Iust.* urbis *X* dare *NBLK* ita ut] *NBO Iust.*, id aut *EF*, aut *XCPMLSK*, ut *Q* ex *om. K* diem *L* publicatae] *NOE Iust.*, publicae *BXCPMLQSK* 7/8 uoluntates *N* 8 sine] in *B* iures *N*, iure *K* interpretum *L* directa] daretur *L*, recta *Iust. (praeter W et Graec.)* 8/9 dat. xiiii (xiii *OE*, *om. Iust.* [*Hal.*]) k. mai. (mart. *Iust.* [*Hal. hic finiens*]) crispo ii (li *E*, *om. O*) et const. ii (*om. BE*) $\overline{cc}$ (uc *E*, $\overline{cl}$ *XCPMSK*, aug. *N** *et post* ii *N*, *om. BO*) *libri* 10 sacrosancto *S* uoluntate *PML* 11 est *del.* sub *om. L* obsoluere *L* 12 romanus *L* clericis B^a uoluerit B^1L^a libertatem *CK* extra] non ante E^vC^2 12/13 conspectu *NK* 13 fecerit B^1, fuerint NE^bS, f.erint E^a 14 et] ac *E*

VIII. DE LIBERALI CAVSA.

BVRG. R. 44, 3. — *Numerus tituli est aut* u} *aut* x} *in T.* — *Iust.* 7, 16.

1—3 *desiderantur: de numero constat per adscriptos ad l. 5. 6 in T.*

I, 8, 4 (322 Iun. 12).

. [*IMP. CONSTANTINVS A. AD MAXIMVM P(RAEFECTVM) V(RBI).*] . . . .
. . . .
. . . . . uxisset, eorum omnium iudicio fieret copia. Quod quidam [*ita*] interpretati sunt, ut contractis in litem omnibus et adser[*ti*]onibus iam ordinatis et profligatis exactisque paene iudiciis, si [*cu*]i earum personarum, quae in quaestione sunt, partus accidis[*se*]t, quasi accessione absentiae necessariae spectataeque [*pe*]rsonae novari tempora

---

1 *sic, sed aut* $\overline{pu}$ *aut* $\overline{pp}$, *Iust.* 3 *aut* uxisset *aut* ixisset *T* quidem T^a 4 ordinati sed *T* 6 absentiae] T^b, substantiae T^a

iuris esse adfirment. Sed cum ali[*ud*] sit abesse, aliud necdum natum esse, || placuit eos qui nas(cu)ntur matrum condicionibus ⌐et iure¬ uti, quarum mox visce(ri)bus exponuntur, ⌐neque ideo, quod natus quidam est, tempora [*iu*]dicii renovari¬. Ante litem vero nati suo omnes nomine in (q)uaestionem vocentur, quoniam hos solos, qui in lite nati (e)runt, omnem fortunam matrum conplecti oportet et (au)t iustis tradi dominis aut libertate frui cum lucis auc(to)ribus, || cum eorum nulla propria veriorve possit esse defen[*si*]o quam matrum. DAT. PRID. ID. IVN. SERMIO PROBIANO ET IVLIANO CONSS.

IVST.
|| *inc.* ⌐ ¬ *om.* ⌐neque . . . renouari¬ *om.*
|| *fin.*

T. — IVST. 7, 16, 42.

1 adfirmant T^a 5 lite] *Iust. (CM)*, litem *T Iust. (PLR)* 6 omnem] *Iust.*, in omnem *T* 7 cum l. a. frui *Iust.* 8 ueriorbe T^a iun.] *T*, iul. *Iust. (PL)*: *subscriptionem confirmat laterculus praefectorum*

IIII, 8, 5 [= BREV. IIII, 8, 1] (322 Iul. 20).

(IDEM A. A)D MAXIMVM P(RAEFECTVM) V(RBI). Si quis libertate utentes eiusque conpotes (in)opinatos in discrimen ingenuitatis adducat, si eos for(te) adsertio defecerit, circumductio praebeatur, adserto(re)m quaeri titulo per litteras indicante, ne causa per (si)lentium ignoretur vel absurde etiam proclametur, ut (q)ui comperissent vellent adserere vel cunctantes etiam (c)ogerentur, ne, si adsertor defuerit, vincti, multis eos sci(e)ntibus
1 liberos, a dominis ducantur. Ideoque sancimus, si quis, (a)dsertoris inops atque ignotus circumlustratis provin(ci)ae populis desertus, tradatur ei, qui servum dixerit, non (in)fracta, sed dilata libertate; adsertore invento vires (r)ecolligat et suis renovatis defensionibus resistat in iu(di)cio, possessoris iure privilegiisque subnixus, quamquam de domo illius processerit. Neque enim illa possessio est (in) tempus accepti, sed expectatio adsertoris in tempo(r)e non repperti; ita ut, si instaurata lite restitutisque in (s)ua iura partibus pro libertate fuerit lata sententia, iniuri(ae) inpudentiaeque causa adversarius pari numero servorum (m)ultetur, quot erunt, qui in servitutem petiti sunt: his vero non (co)ndemna-
2 tur, qui in ipsa fuerint lite progeniti. Quod si quis an(t)e adsertorem repertum vel ante sententiam fuerit mor(tu)us, heredibus causam status probantibus multaticius ser(v)us tradetur: et heredes eius, qui libertatem temera(b)at, si inplacabilem animum indicant,

1 idem] *T*, imp. constant(inus) *Br.* pu] *TPMLQ^bSK*, po urb *B*, pp Q^a, pfpo *X*, pfp *C*, ppm *NE* qui *O* libertates *N*, libertatem B^a*EXCPMLSK* utentis *E* cuiusque *T*, eorumque B^b conpetes *B* 2 inopinatos] inopinatus *TNXC*M^a, inopiniatos *LQ* eos] eis *BO*, in eos *FPMLQSK* adsertio] ad seruiti. (-tium E^b) *E* 2/3 circumdutio *C* 3 addertorem *X* quaesi *C* indicantes *T*, dicante *S* nec *L* causa] causas *NCPMLSK*, causae *B*, *post* sil. *O* 3/4 silentium] se litigio *N* 4 ignorentur *BLK*, minoretur *S* uel] id *F* proclamentur *K* conperisse *BPMLQSK* uelint *BLK* 5 uel] et uel *O* cogeretur *S* ne si] *OXCPMS*, nisi *TNBEFLK* uincti] uicti *B*, *post* 6 liberos *O* 6 liberis *K* a dominis] a dominos *T*, ad omnis *X*, ad dominis *K*, ad omnes *CS*, dominis *N* dicantur *K* ideoque] deque *L* si] ut si *O* adsertoris] *TO*, adsertores *NEXC*, adsertos *B*, ab assertore *PMLQSK* inopes *E* atque] aut *O* 6/7 ignatus T^a, ignotos *EXK*, ingnates *L* 7 circumlustrantis *L* desertores *X*, desertos *C*, disertus *S* traditor *S* dixerat *B*, dixit *X* 7/8 infractae *B*, fracta *K* 8 delatae libertatis *B*, data libertate *F* uires] qui res *B* recolligant *N*, se colligat *O* et *om. B* 9 possessores *NEXC* praeuilegiisque *L* subnixus] *TO*, subnexus (-xos E^b, -xu *S*) *reliqui* de domo] *TO*, e domo *NBK*, et domo E^a, et a domo E^b, et homo *XCPMLQS* 10 processerint *EK* illa] ulla *N* acceptis *TEXC* adsertores T^a*N* 11 non *om. B* repeti *PMLQ* ut] aut *X* si] sit *S* restitutis qui *E*, institutisque *F* iure *E* 12 pro libertate (liertate L^a) *om. O* fierit *K* iniuriae] in iure E^v causa] in causa *F*, *om. S* 12/13 seru. num. *O* 13 quot] T^a *et reliqui*, quotquot T^b erunt] erant *NOE*, habuerint *C* qui] cui *N* in *om. L* seruitute *TNBEXK*, seruitem L^a his] *T*, hi (hii *NE*) *brev.* 13/14 condemnatur] *T*, condemnantur *BOECPMLSK*, condemnentur *N*, *inc. X* 14 fuerit *T* assertore *XPML* 15 sententia *XK* mortuos *L* statutus *L*, statuti *B*, *om. O* multati cuius *NBF*, multa *O* seruus *om. O* 16 traditur *NBEXCPMLQSK* et (*om. B*) heredes] h. autem *O* eius *bis* T^a qui] et qui B^b temerabat (-bant)] erabat *N* si] sic *T* indicant] *O*E^t*XCQ*, iudicant *TN*, inducant E^v*PMSK*, induant *L*

eadem maneat mancipiorum lex atque condicio; si liberos sinent, quos clausos reppere-
3 (rint), occidunt cum personis delicta. Minorum defensores (ea)dem manebit mancipio-
rum multa ac iudicio his quos de(fen)derant reposcentibus rei male gestae dabitur aesti-
4 mat(io. Cum) id proprio periculo fecerit adsertor, ut rem salvam f(ore) promittit, ita
5 satis accipiat de multae redhibitione. L(iber)tatem victis hostibus victorum dominatio
abstulit; lege(s ve)ro iniuriosos poena adficiunt et fama spoliant, dictu(m)que iurgio in
adversarium inmodestius iactatum pe(tu)lantiusque fusum poenam subire cogitur: atque
non erit in(pu)nita labefactatio atque oppugnatio libertatis, quae in convic(iis) quoque
punitur. Iniustum est autem alienum ad servum rece(pis)se, et alterius servi abductione
condemnatur. DAT. XIII K. A(VG). SIR(MIO) PROBIANO ET IVLIANO CONSS.

INTERPRETATIO. Si aliquis in libertate positum ad servitium conetur adducere, iubet pulsatum ex ordinatione iudicis per populos et per publicum duci, ut defensorem sui status inveniat et inventum assertorem per chartam petat a iudice, ne silentio ingenuitas opprimatur. Quod si aut ipse sibi adesse aut assertorem non potuerit invenire, tradatur domino repetenti ad servitium, non ad poenale supplicium: ita ut non per hanc traditionem ex integro spem libertatis amittat, nisi cum habuerit locum, invento assertore libertatis suae statum asserat legibus audiendus. Quod si tali ordine reparata lite qui pulsantur ingenuos se esse docuerint, tunc ille, a quo ingenuitas iniuste fuerat adpetita, tot mancipia his, quos ad servitutem vocabat, eius aetatis et sexus dare cogatur, illis in condemnatione non adnumerandis, qui, dum causa trahitur, in lite nati esse probantur. Quod si ex his, qui ad servitutem vocantur, dum per assertorem requirendum aut aliam occasionem causa protrahitur, aliqui moriuntur et heredes eorum statum ingenuitatis obtinuerint, pro illius persona, quae in lite mortua est, heredibus suis eius conpensatio, sicut et pro vivis, a pulsante reddenda est. Si vero ille moriatur, qui liberos conabatur addicere et filios aut heredes dimittat, si persequi voluerint causam quam pater aut auctor incoaverat et victi fuerint, ad supra scriptam satisfactionem tenendi sunt, ut alia tot mancipia male pulsatis satisfaciant. Si vero agere noluerint nec persequi eos temptaverint, sed etiam in

---

1 pmantipiorum (*sic*) *L* si] si uero *O*, *om.* *N* clauso T^{a}, clausus *N*, clusus L^{a}, clusos L^{b} 1/2 repperint *X*, repperim *N*, repperirent *K* 2 occidunt] *T*, occidant *brev.* delecta *XCP* MS^{a} minorumque *O* defensorum *T* 3 hac *CL* his quos] qui his *T*, quos *L* defenderat B^{a} dabitor *NL*, debetur *K* 4 id] in *B* fecerint *TBE* salua *PM*, sauam L^{a} forte *E*, fortasse *L* promittat Q^{2}, permittit E^{v} 5 saltis *L*, sectis *K* multa *OXCPMLQSK* redhibitionem *T*, redebitionem *E* libertatem] facultatem E^{v} donationem *Q* 6 legis *EXCPMLQSK* iniuriosus *NE* poena] *TBO*, poenam *E*, poenae *NCPMLQK*, teneat *S* adfaciunt *T* et *om.* *L* fame *S* spoliat $B^{a}LK$ uictumque *B* iurgio] *BOXCPMK*, iurgium *NELQS*, in iurgio *T* 7 inmodestium *S* petulantibusque *N* fusus *B* poena *N* cogitur] cogetur *NBOPLQSK*, cogeretur *M* 8 non erit (nouerit *E*, erit [*om.* non] *O*) inpunita labefactatio (labefactio *FK*) atque *om.* *N* oppignoratio *Q* conuiciis] *Seeck*, conuictis *plerique*, conuinctis *S*, coniunctis *L* 9 punitur] possit *B* autem alienum] *edd.*, alienus (-nos *BES*) autem (quoque *B*) *T et brev.* ad seruum] seruos *S* rece[pis]set *T*, percepisse *N* et] ex *O*, ad *L* 10 condemnatur] *TB*, condempnatur *O*, condemnatus (-tos *S*) *EXCPMLQS*, condemnatum *N* dat. xiii (xiiii *BOEXS*) k. aug. (a.. *T*) sir. (firmio *C*) probiano (probino *N*) et iuliano (iunius *N*) *libri: subscriptionem confirmat laterculus praefectorum* 11 aliquis] quis *K* libertatem *C* positu *N*, positus *CE*, positos *BO* contenetur *K*, cogetur E^{b}, cogitur C^{2} adducere] *BOE*, addicere $C^{1}PMLSK$, addici NC^{2} 11/12 pulsato *N*, pulsatos *BO*, pulsatus *ECPMLSK* 12 per pop.] pro pop. *N* per publ.] publ. *O* duci] iudicium *B* ut] et *L* suis *L* inueniant *NBOE* 13 petant *O* ad (*om. B*) iudicem *NBOE* supprimatur C^{2} 14 aut ipse] uel ipse *O* inueniri *L* repetendi *E* 15 ita] et ita *O* ex integro] ex integrum *E*, et integram C^{1}, integram *BO* 16 nisi] sed *B* locus C^{1} inuentum *BE* adsertorem *BL* statim *S* 16/17 ass. leg. aud. (audiendos *E*)] leg. aud. ass. *O* 17 ordinatione *K* pulsatur *BE*, santur *L* ingenuos se] ingenuum se *B*, ingenuo se *L*, ingenius *N* docuerit *B* 18 fuerit *K* his .... 19 cogatur *om.* *N* 18 ad seruitutem] ad seruitium *O*, in seruitute *B* uocabant *ECPMLK*, reuocabat *O* 19 in (*om. N*) condemnatione (-nem *EC*) non] non i. c. non C^{1}, non i. c. *PMLK* adnumerandis] a. his *edd.* causam *NE* trahitur] protrahitur *edd.* 20 litem *ECPMLSK* si *om.* *N* ad] a *L* seruitute *N* per] pro *NOE* 20/21 assertore requirendo *O* 21 aliam occasionem] *NEPMS*, alia occasione *reliqui* protrahetur *N* moriuntur] moriantur *B* 22 quae] qui *K* in *om.* *N* heredibus] e rebus *K* 23 pro] de *B* 24 adducere *NO* aut auctor (actor *N*) *om.* *O* 25 euicti C^{2} satisfactione *N* ut] aut *L*, *om.* *K* tot] tota *N* 26 satisfaciant] faciant *S* uoluerint *S* nec] neque *O*, ne *K*

custodiam ab auctore redactos absolverint, erunt a multae condemnatione securi, quia non in auctoris sui vitium perstiterunt. Quod si forte minores sint et tutor eorum vel curator causas eorum adversus ingenuitatem prosequi velit et fuerit superatus, ipse de propria facultate ad satisfactionem tenendus est. Si vero post secundam reparationem assertor inventus periculo suo addicti causam crediderit replicandam, ut, si vincatur, peculium aut servitia susceptorum vel ipsos reddere debeat: similiter et ille qui pulsat dato fideiussore promittat se praedictum numerum vel meritum mancipiorum, vel quod ab his in peculio reposcit, satisfaciat, cum fuerit superatus.

T [quae deficiunt uncis ( ) comprehenduntur] BREV. *(NBG[redit* 182, 1 erunt]*OEFX[text.] CPMLQ[text.]SK).* — BVRG. R. 44, 1. 3.

1 custodia *NBEPMLSK* actore *NM* redactus *NML*, reductus *E*, reclusos *O* erunt *om. S* a multae] multa *BG* 2 actore *N* uitium] uitio *edd.* prestiterunt G^{t} quod si] nisi *PMLK* minores] inopes *K* sunt *CL* tutor] tutores *L*, auctor BG^{v} 3 ingenuitate *N* persequi *G* et] et si *S* 4 satisfactione *N* periculi *G* sui *GPMLK* 5 ut *om. O* peculium] periculum L^{a} aut] a *K* susceptorum $C^{1}K$, subscriptorum BG^{t} 6 ipsas *BG* et *om. E* fideiussorem *E* se] si *L* 6/7 praedicto numero *O* 7 merito *NO* in] de *BG* peculium *O* satisfacere *PMLK*, satisfacturum *O* cum] si *O* fieret *K*

IIII, 8, 6 [= BREV. IIII, 8, 2] (323 Mai. 18).

IDEM A. AD MAXIMVM P(RAEFECTVM) V(RBI). Libertati a maioribus tantum inpens(um) est, ut patribus, quibus ius vitae in liberos necisque potestas ⌜(per)missa est⌝, eripere libertatem non liceret. ‖

> IVST. 8, 46, 10\
> ⌜olim erat permissa⌝ | ‖ *fin.*

1 Si quisquam mi(nor) venundatus actum maior administravit, quoniam min(oris) emptio scientiam non obligat, eum ad libertatem venie(ntem) emptio-

2 nis actusque a maiore administrati praescribtio non tenebit: nec vero ille, qui apud quempiam pro servo (edu)catus ac maior effectus vendenti veluti domino adquievi(t ac)tuque administrato iam paene extremam relegit liberta(tem), quoniam neque maior effectus originem suam noverat, ne(que) eam, quam ignoraverat, venditionis patiens deseruisse i(udi)candus est, minori similis, eadem emptionis atque actus ad(mi)nistrati praescribtione

3 non alligabitur, sed utrique dabi(tur) adsertio. Paria etiam in libertinis erunt, qui quaestu quo(dam) in eandem rursus servitutem relabuntur. Sed eorum hac exceptione causa distinguenda est, ut, qui inpubere(s) intra annum quartum decimum manumissi ac

---

1 a̅a̅ *CPM* pu] *THPMXCLSK Iust. (W)*, pp̅m̅ *NE*, p̅o̅ (pfo *G*) urbis *BG*, p̅p̅ *Iust. (reliqui)* liberte *N*, libertis *BG* a *om. N* maioribus] minoribus *L* tantum *ante* a mai. *O* 2 quibus *om.* G^{a} ius *om. O* in liberos (libertis *C*) *post* necisque *O* necisque] *TO* $C^{b}Q^{b}$, nechisqu(a)e $HNEXC^{a}PMQ^{a}SK$, nec his qui *L*, nec his quibus *BG* 3 licere *N* 4 si] sed si *BG*, si orgo *O* quid(*vel* c)quam *FPMLQK* hactu *E*, actuum *GFPMLQK* maiore G^{b} ministrauit *F* 5 quoniam] quod *L* scientia *NEQ* obligat NS^{1}, obligauit *O* eum *om. O* uenientem *om. S* 5/6 emptio *E*, eptionem *G* 6 auctoque *N* a (ad $T^{a}K$) maiore] maior *S* administrata *Q* perscriptio *OESK*, perscriptioue (-nem *G*) *BG* nou] non ***|catur T^{a} 7 seruo] seruo suo *K* educatus (edocatus *HNBS*, edocatos *E*)] *brev.*, educatur *T* uendenti] *NBGOC*, uindenti *E*, et uendenti *FPMLQK*, et uenditus *S*, uendendi *TH* uelut *PMLK* adquiescit *H* 7/8 actoque *E* 8 administrato] et ministrato *K* iam *om. S* paene] poenae *NG* extramam *L*, extremum *N* religit $HE^{a}G$, religet E^{b}, elegit *N*, religat *S* libertate *L* quoniam] quod *L* nec *BG* 9 suam *om.* G^{a} nouerit *NPMLQK* ignoraverat] *T*, ignorabat *brev. (etiam H contra ed. propter spatium teste Violeto)* uenditionem *GPMLQSK* patiens] pretio *H* deseruisset *S*, adseruisse E^{t} 10 iudicandu *X* est] est id est *H*, *om. K* minoris XC^{a} eandem *FPMLQSK* emptiones *NL* administratione *B*, administrante *G* perscriptione (-nem *GF*) *BGEFS*, praescriptionis *L* 11 allegabitur *TPML*, obligabitur *N*, adsertione G^{v} sed utrique (utique *PMQ*, utrisque *BG*) *om. L* pari *HEBGLQS*, par *O*, patri *N* erunt] erit *O*, eorunt *L*, orunt *N* 12 quaestum L^{a}, quaesto *N* quoddam *X*, quondam *E*, quod eam L^{a}, quodam quod *H* in eandem (eadem $T^{a}NB^{a}G^{a}Q^{a}$) *om. E* rursus (rursum *OPMS*) seruitutem (-te *BG*)] seru. rursum *L* relabuntur] relabitur *PMLQ* sed] sic *FPMLQS* earum *T* hac] h(a)ec EQ^{a}, ea *F* exceptione] adsertione G^{v} 13 distinguendum *X* qui *om.* G^{b} inpuberis $E^{a}XC$, inpuueris *N*, puberis G^{t} infra *N* annos xiiii *G*

deincep(s in) servitio retenti ignorata libertate non utantur, mai(ores)que venundati actum
gerant, ab assertione non arceant(ur), cum illi aetati tributae libertatis ignoratio aut ob-
livi(o) concessa est. Qui vero memoria firma venditioni post (fac)tae non nescius innecti-
4 **tur, huius legis beneficio care(bit). Et quoniam**
vicissim etiam ipsis, qui his rem commiseru(nt),
medendum est, ‖ si ⸢quisquam omnium, qui supra
conprehensi sunt⸣, in libertatem proclamaverit,
id, quod apud se esse eius qui se dominum dicit
profitebitur, quoniam de eo non dubitatur, reddi
5 **ac referri iudex protinus pronuntiabit. Quod**
vero petitur, si ⸢id⸣ fuerit negatione ⸢controver-
sum⸣, per cautionem ⸢assertoris, ut alia lege
conprehensum est⸣, conservabitur, ac petitio
differetur, ut, si fuerit adprobata ⸢spoliata⸣ liber-
tas, ⌈ gestarum rerum ab eodem ratio atque
omne quod debebitur reposcatur, ut servitute
depulsa qui pro domino quondam fuerat habeat, quod ut servo domini iure largitus est
et quae ex earum rerum quaestu ac fructibus conciliata sunt et quae de furtivis conpendiis
obscure capta ac parata sunt, cum liberum esse non oporteat, quod apud servum domi-
6 **nus peculii nomine collocaverat. Ea vero, quae testamento vel donatione quaesita**
sunt aut quae ex earum rerum emolumentis empta confectaque sunt, eidem ingenuo de-
7 **putentur. Quae tamen universa exacto libertatis iudicio, quoad a supra dictis rebus**
discernuntur, in sequestri esse oporteat, ut his ab utroque deductis atque
in medio iure ⸢locatis⸣ ad eorum proprietatem uterque contendat.
DAT. XV KAL. IVN. THESSAL(ONICA) SEVERO ET RVFINO CONSS.

IVST. 7, 18, 3
‖ *inc.* | ⸢quisquam . . . sunt⸣] quis
⸢id⸣ *om.* ⸢dubium⸣
⸢assertoris . . . est⸣ *om.*
⸢*om.*⸣
⌈ quoniam et ipsis qui his rem commiserunt medendum est

IVST.
⸢collocatis⸣

INTERPRETATIO. Minor venditus, si post viginti et quinque aetatis suae annos iam maior effectus si servierit aut in rebus emptoris actor aut cuiuslibet rei ordinator fuerit constitutus,

---

1 seruitium *BG* ignorat *PML*, ignorant *Q*, ignorata uel *C* libertatem *Q* utantur] utuntur *O*, mutantur E^{v}, ui utantur *PMLQS* maioresque *G* uenundati *om. O* 2 gerunt N^{a}*OXC*, generant *L* ab] ad T^{a}, aut *N* adsertionem *N* sarceantur *N*, arceatur *S* cum] cui *N* illis aetate distributae *XC* libertates *N* ignoratio (ignorantia *H*, ignorantibus G^{t}) aut] ignorat (-rant *Q*) ius *PMQ*, ignorationis *L* 2/3 obliuo *N*, abolitio *FPMLQ* 3 est] sit *O* firmat *N* uenditione *HNBGS* post factae] perfactae *N*, post faciae *L*, post facta *HBG* 3/4 innectetur NM^{b} 4 leges *N* quoniam] quod *L* 5 ipsis qui his] ipsis qui *H*, ipsis his *S*, ipsis quibus *BG*, his qui *O* rem *om. PMLQ* 6 supera T^{a} 7 libertate *NXCPMLQS* proclamauerint *NBGEXCS* 8 esse *om. L* eius qui] is qui eius *O* domino *N* 9 profitetur *E*, profiteretur *C* quoniam] quod *L* dubitabitur *H(?)O*, dicatur G^{v} 10 proferri *H* pronuntiauit *NBEPMS* 11 petitor E^{b}*XCPMLS* id] ad *G* negatione] (-nem *G*) *BG Iust.*, negotiatione (-nis *H*) *reliqui* 11/12 controuersium B^{a}*GLS*, controuertium *PM*, controuersiam *XCN*, controuersia *HE*, quesitum *O* 12 cautione *N* assertores *NE* alia lege] aliud (*vel* t) iuste *FPMLQS* 13 conpressum *H* ac petitio] ac petito *F*, appetitio *XC* 14 differetur] *O Iust.*, differtur *GEPMLQ*, defertur *NBXCS*, differatur *H* spoliata] *NE*, expoliata *BG*, liata *S*, et stipulata *margo Cuiacii*, hispropriata *FPMLQ*, spropria *X*, propria *HC*, *om. O* 16 omnem *XPMLS*, hoc omne *N* debitur *HN*E^{a}, debetur *BG*E^{b} 17 depulsa] *NBOE Iust.*, repulsa *G*, depulsus *H(?)XCPMLQS* quondam fuerat] commendatus fuerat *B*, quod fuerat commendatus *G* seruum *N*, serum *GFPML*, seruos *S* domino *X*, dominus *OQS*, dominii *Iust.* 17/18 est et] fuerat haec *B* 18 ex *om. H*L^{a} ac] a *E* et quae] *H(?) Iust.*, quae *libri* 19 obsecure *X* cauta *S* ac parata] *NB*G^{t}*O Iust.*, ac parta *H(?)EXCPMLQS*, ac persuasa G^{v}, aperta *F* liberum] *immo* liberi *vel* apud liberum *(Seeck)* 20 nomine M^{a}, *om. S* eam *L* uel] *BGE Iust.*, aut *reliqui* 21 aut] ut *N* quae] qui *L* ex *om. H* earundem rei *PMLQ*, earundem rerum *G* emulentis *L*, molumentis *S* confectaque] confecta *E* 22 quae] quod *N* exactio *HNC*, exactae *X* libertatis] *H(?)BGO Iust. (plerique)*, liberalitatis *NEC Iust.* *(*M^{a}*)*, liberalique *FPMLQS: fortasse fuit* liberali quoad] *scripsi*, quod *HNOE*, quo *BCPMLQS*, qui *G*, quae *Iust.* a] ad *N*, *om. O* 23 discernitur *O*, discernantur *Iust.* sequestri] sequestro *O Iust.*, 'uel tores' G^{v} ab] ad *N* utraque E^{b} 24 ad] ab *N* eorum] eadem B^{a}*G*, eandem B^{b} proprietate *E* uterque] autemque *X* contendat] *HOECX Iust.*, contendant *N*, concedat *FPMQS*, con**cedat *L*, concedant *BG* 25 dat. xu k. iun. *(sic N* cum Iust. [Ver. Hal.] 8, 46, 10,* ian. *HNOE*, mart. *BGXCPMLS)* thess. seuero et rufino *libri (subscr. om. Q): confirmat subscriptionem laterculus praefectorum* 26 et *om.* M^{a} 27 si *om. O edd.* seruari *N* emptores *N* auctor *NS* aut] aut in *S*, *om. N*E^{a} constitutus . . . . 184, 1 proclamauerit *om. N*

cum de ingenuitate sua proclamaverit, sine praeiudicio servitii, quod gesserit, audiatur, nec hoc ei praeiudicium generet, quod eius, a quo emptus est, domum aut utilitates in annis maioribus positus visus est ordinasse. Hoc etiam de libertis lex haec praecipit custodiri, ut, qui intra quattuordecim annos fuerint manumissi et actum in maiore aetate positi gesserint patronorum, libertati eorum actus non praeiudicet servitutis, sed cum voluerint, suas aut de ingenuitate aut de libertinitate intra tempora legibus constituta proferant actiones. Sic etiam, si quis minor ingenuus a quolibet fuerit educatus et liberum esse se nesciens fuerit a nutritore distractus et actum vel utilitatem illius, a quo emptus est, ut servus gesserit, priusquam triginta annorum praeiudicio teneatur, potestatem habeat reclamandi, et quasi minor is, priusquam tempora suppleantur, amissam recipiat libertatem. Quidquid vero eis ille, a quo empti sunt, vel tradidit vel donavit vel quaecumque ex rei suae administratione profecit, totum retinendi ac revocandi habeat potestatem. Si vero huiusmodi personis aliquid a quibuscumque aliis aut testamento aut donatione conlatum est, id solum sibi iam liberi vindicent: nam quod de re patroni libertus vel emptoris ingenuus, dum serviret, profecit, libertati redditus libertus patrono, ingenuus emptori restituat. Hi vero, qui in annis maioribus constituti sunt, scientes se esse ingenuos vel libertos, si vendi adquieverint, in ea, ad quam scientes sua voluntate transeunt, servitute permaneant.

T (finit 183, 8 apud se es⌇; *antea quae abscissa sunt, uncis comprehenduntur).* — BREV. *(HNBGOEFX[text.]CPMLQ[text.]SK [deficit folio exciso* 182, 10 *in* eandem*]).* — IVST. 7, 18, 3. 8, 46, 10.

1 suggesserit *E (aut* E^{b}*)* 2 generetur *E* aut *om.* E^{a} utilitatis *NES*, utilitatibus *BG* minoribus $EC^{2}G$ 3 libertatis *E* haec lex *BG* praecipit] *GCPS*, praecepit *reliqui* custodire *NG* ut] aut *G* infra *H* 4 annis *N* actu *N* maiori *BGOEC* aetati propositi *G* gess. patronorum (patronum BG^{v})] p. g. *post* actum *O* 5 libertate *N* actus *post* praei. *O* praeiudicent *BG* seruitutes *N* uoluerit *H* aut *om.* $OGC^{a}PMLS$ de ing.] ing. *N* 6 de lib.] lib. *BG* actionis *S* 6/7 ing. min. *O* 7 edocatus *B* se esse *BG* 8 actus *O* 9 proclamandi *BG* et quasi minor is (minores *B*)] ut *O*: *scr.* et quasi minor 10 amissa *NE* recipiant *NBGECPML* ille eis *B* uel tr.] ul tr. *N* 11 quaecumque] quocumque *O*, quacumque *edd.* proficit $N^{b}S$, profecerunt *BG*, proficit ratione *E* totum] totum uerbum *H* 12 habeant *HE* potestate *L* persona *G* testamentum *N* 13 solum sibi] sibi solum *E*, totum sibi *O* libertos *NC* 14 emptores *N* ingenuos *S* dum] de *S* proficit $N^{b}GELS$ libertatis *S* redditor *E* ingenuus (-nuos *S*) emptori .... 15 se esse *om. L* 15 hii *NGECPM* ingenuus *N*, uel ingenuos *BG* 15/16 libertos (-tus *NL*)] libertinos *H(?) edd.* 16 si] se C^{a} uendi] uidi L^{a}, se uendi *N*, uendenti *BG*, uendendi $C^{1}M^{b}S$ acquieuerit L^{a} ea] eadem $BGE^{b}LS$ ad *om. BLS* qua *B* seruitutem *N*

IIII, 8, 7 [= BREV. IIII, 8, 3] (331 Febr. 28).

IDEM A. AD. BASSVM P(RAEFECTVM) P(RAETORI)O. Legis promulgatio, quae per sedecim annos bona fide in libertate durantes contra eos qui inquietant praescriptione defendit, non opitulatur his, qui ex ancillis matribus et ingenuis patribus orti per id tempus in libertatis affectu cum parentibus perduraverint, quando quidem nullo praecedente iusto legitimae possessionis initio usurpatio libertatis nuda iactetur, cum neque redemptio ex servitute neque vicarii traditio servuli vel peculii adsignatio valeat demonstrari; qui tituli possint famulatus nexibus liberare eum qui convenitur, si quo ex his genere usus in libertate esset per annos sedecim demoratus. Iure enim communi maternam condicionem

1 augg. *NE* p̅p̅o̅] *PML*, proc̅l *H*, p̅p̅o̅um *G*, p̅p̅um *B*, praepositum *S*, p̅p̅m̅ *E*, p̅m̅ *N*, pfu *FXC*, p̅u *Q*, *om. O* quae] qui *BGQ* per *om. EF* 2 annus E^{a} fidei *N* praescriptione] hac pr. *O*, praescriptionem *N*, proscriptione *L*, perscriptione *BGEXCS* defendi *BGPMLQS* 3 opitulantur *G* his] hii *GPL*, hi *MQ* et *om. L* id] idem *BGE* 4 libertates *N* adffectu *(sic) H*, affectum *NBG*, effectu *O* perdurauerint] perdurarint *XCPMLQ*, perdurarunt *S* praecidente *S* iusto *om. O* 5 legitimo *E* possessiones *N* initio] integro $G^{t}PMQL$, integra *F* usurpati *XC* 5/6 ex seruitute] *NBGOEXC*, ad (a *H*) seruitute (-tem *L*) *HPMLQS edd.* 6 adsignatio] assertio *PMLQ* 6/7 tituli] titulo Q^{a}, tolli G^{v} 7 famulatos *N*, pro famulatus *BG* quo] tuo *PM*, *om. Q* his] iis *H edd.*, is *G*, hii *E* 7/8 in *(om. F)* libertate (-tem *BGE*) esset (esse *NS*, et sint G^{t}) *post* 8 sedecim *O* 8 moratus *N*, demonstratur *G* iuri *L*, in iure *S* materna conditione *B*

natum sequi necesse est, ita ut, etsi herilem lectulum ancilla ascenderit, non liberorum domino, sed servorum partum suscipiat. DAT. PRID. KAL. MART. BASSO ET ABLAVIO CONSS.

INTERPRETATIO. Lex aliquando fuerat promulgata, ut, si quis sedecim annos sine ulla molestia nullo repetente vel pulsante vixisset, postea in servitium non veniret. Sed hoc illis prodesse non poterit, quos de ingenuis patribus et colonis mulieribus vel ancillis constiterit procreatos, nisi forte patres eorum pro filiorum capite dominis, quorum ancillas in consortio habent, aut vicaria mancipia cum peculiis aut redemptionem status eorum solverint. Si vero patres hoc se persolvisse non doceant, non poterunt condicionem matrum mutare, aut mancipia dominis deperire, etiamsi de propriis dominis nascantur; nisi per manumissionem servilem condicionem carere non possunt.

BREV. *(HNBG O[int. finit* 9 nascuntur*] EFXCPMLQS et ad interpr. inde a* 7 si uero *14. 16. 17).*

1 sequi natum *O* etsi] si *BGOECL*[a] herilem] helirem *X*, uirilem *BGE*, heredem *N*, hilarem *S* 2 dominum *BG*, *ante* suscipiat *O*, *om. X* partem *BG* dat. prid. k. mart. basso et ablauio (blabio *B*, albino *E*) *libri* 3 promulganda *S* qui *ECPM* 4 repetente (repente *H*) uel *om. O* uixisset] uixisse *N*, uixisset et *H(?)E edd.* in seruitium non ueniret (uenerit *NE*)] non seruiret *O* hoc] nec *N* 5 quos] quod *GE*, quo *M*[a] parentibus *E* et] uel de *G*, *om. B* 5/6 procreatus *NGES* 6 patris *S* consortium *BG* 7 redemptione *B* statutus *L* patris *ES 14*, partes *XPML 17* hoc] aut uicaria mancipia aut quae supradicta sunt (sint *G*[v]) *BG*, non hec *O* 8 se persoluisse non doceant] soluerint *O* non poterunt (-rint *BGEXPMLS 17*) cond. matrum (patrum *H*, m. c. *G edd.)* mutare (mutere *S*, multare *14*[a])] non mutabitur matrum conditio *O* aut] nec *O* 9 deperire] *HNEC*[2], deperient *O*, de priore *XC*[1]*PMS 16. 17,* de propriore *L*, de pridem *14,* de proprio alia (aliena *G*[v]) reddere similiter *BG* etiamsi] etiam *17* nascuntur *GOEPMS 16. 17* manumissionum *S* seruilem condicionem] *HNECPMLS 14. 16. 17,* seruili *C* (-lem *G*[a]) conditione *BG*, *deficit X* 10 carere] capere *NC*[2] possunt] possint *Q edd.* *post* possunt *haec:* si quis in libertate positus ancillam sibi copulauerit in coniugium, si filii ex ipsis nati fuerint, origo matrem sequatur: simili modo, si liberta servum duxerit maritum, agnatio servum sequatur, quia ad inferiorem personam vadit origo *libri veri non habent, sunt in epitome Monachi et praecedentibus omissis in cod. decurtato Vat. reg. 857, item in edd. In codice Montepessulano (nobis 14), ut ait Haenel, post interpretationem legis 4, 8, 7 sequuntur pro rubrica verba* si quis in libertate positus, *deinde inscriptio legis 4, 8, 9 et pro textu legis eius verba* ancilla *(sic)* . . . . origo, *pro interpretatione textus legis eiusdem*

IIII, 8, 8 (332 Oct. 26).

[. . . . . *Si post adsertionem*] defensionemque ordinatam alius in iudicium acciri petiverit, adsertio quidem et defensio inter omnes ordinetur, ipse vero tot mancipia, quot petebat, fisco cogatur inferre. Quod si adsertor defecerit, vel praedictam multam agnoscat vel, si per inopiam id implere non possit, in metallum detrudetur: eadem circa minorum defensores, cum liberalis causa agitur, forma servanda. ET CETERA. DAT. VII K. NOVEMB. CONSTANTINOPOLI PACATIANO ET HILARIANO CONSS.

INTERPRETATIO. Si post adsertionem defensionemque dispositam alius in iudicium qui se dominum dicit petierit exhiberi, inter omnes quidem ordinabitur adsertio, sed ipse ad certam poenam tenebitur. Idem est in adsertore vel defensoribus minorum.

Vaticanus reg. 520 f. 94, 1. Inde edidit primus Cuiacius a. 1566. — Reliqui hoc loco, cui propter argumentum convenit, quamquam propter locum quem obtinet in codice illo item collocari potest post 4, 9, 1.

1 alius *Cui.*, alios *Vat.* 3 adsertor] adsertori *Vat.* 3/4 praedictum *Vat.* 7 alios *Vat.* 8 quidem] quod *Vat.* sed] *m. rec. in Vat.*, s *(sp. vacuo relicto) Vat.* 9 est *om. Cui.*

IIII, 8, 9 [= BREV. IIII, 8, 4] (393 Sept. 25).

IMPPP. VALENTIN(IANVS), THEOD(OSIVS) ET ARCAD(IVS) AAA. RVFINO P(RAEFECTO) P(RAETORI)O. Si cui super statu suo quaestio moveatur, qui diuturno tempore, hoc est per viginti annorum spatia, in libertatis possessione duravit, vel quem asserant suffragia munerum et

1 aaa *om. M* et *om. O* rufino] ad rufino *G* ppo] pf urb *F*, ppu *G*[b] 2 si cui] sicuti *N*, cui *S* statu] statum *BG*, stu *H*[a] suum *BG* per] super *F* 3 libertates *N* quem] cum *XCPMLQ* adseraus *N*, asserunt *BG* et] ad *S*

privilegia meritorum, quive his praesentibus, qui dominos se esse contendunt, in hominum erit celebritate versatus, nulla ei dandi assertoris necessitas inponatur, sed liber adsistat et statum suum ipse tueatur, calumniantem repellat, redarguat persequentem, ne fluctuet dubius, si de alieno necesse habebit pendere fastidio. De aliis vero, quos nec honor aliquis nec super scriptione praedicti temporis privilegium militare defendit, antiqui iuris forma servetur. DAT. VII KAL. OCTOBR. CONSTANT(INO)P(OLI) THEOD(OSIO) A. III ET ABVNDANTIO CONSS.

INTERPRETATIO. Qui viginti annos non occulte, sed publice in libertate duraverint et aliquid officii vel militiae praesente et tacente petitore gesserint, assertorem quaerendi eos necessitas non manebit, sed ipsi per se, si voluerint, adversum petitorem, quod libertati eorum conpetit, exequentur. Circa alios vero, qui nescientibus dominis latuerunt, prioris legis ordo servabitur.

BREV. *(HNBGO[om. int.] EFX[text.] CPMLQ[text.] S).*

1 meritorum] *fortasse* emeritorum quiue] qui (quia *G*) uel *NGPMLQS*, siue *B* his] iis *edd.* dominus *NL*[a] se *om. H* tendunt *PMLQS* dominum *N* 2 erit] enim *GFPMLQ* celebritatem *NPM* nulla] ulla *PML*, nulli *S* danda *N*[a] adsertores *N*, adsertris *S*, ad *(vel s)*sertionis *G*[v]*PMLQ* 3 tuentur *X* ne] nec *BGOQ* 4 dubio *N* si de] siue *E*[2], idem *G*[t] alio *E*[2]*PMLQ* habebit pendere] appendere *S* 5 suprascriptione *N*, superscriptio nec *BG*, sub praescriptionem *E*, superscriptio *S*, prescriptione *O probabiliter* meditare *BG* antique *N* 6/7 dat. uii (ui *B*, u *G*, iiii *H [?]*) k. oct. constantinopoli (-lim *HG*) theodosio (thedore *G*[a], thedoro *G*[b]) a. *(om. H)* iii *(om. HOES)* et *(om. CS)* ab. *(om. S) libri* 8 annis *NBECS* libertatem *GPMS* durauerit *NPM*, perdurauerit *S* 8/9 alicuius *G*[t]*PMLS* 9 officium *G*[t] militiae] muniae *G*[v] praesenti *PML* eos] eis *BG*[v], eorum *G*[t]*PML* 10 aduersus *H(?)B(?)* liberati *N* 11 exequantur *NBS* latuerint *BGE* priores *N*

VIIII. DE HIS, QVI NON A DOMINO MANVMISSI SVNT.

non a] a non *H(?) FPM*[b]*LS Iust. (libri praeter optimum S)*, a *(om.* non*) M*[a]. — *Iust.* 7, 10.

IIII, 9, 1 [= BREV. IIII, 9, 1] (319 Iul. 15).

IMP. CONSTANTIN(VS) A. AD BASSVM. Si non a dominis libertas detur mancipio alieno, si quidem ab his iudicibus impetrabitur, quibus dandi ius est, sine ulla trepidatione poenae facilis dissolutio est. Si vero iubentibus nobis quicquam lege actum esse doceatur et non dominus, ut alienum mancipium manumitteretur, petisse ⌈, tunc eodem, qui in conspectu nostro libertatem monstrabitur consecutus, ei protinus ad cuius proprietatem pertinet restituto is, qui mancipium alienum fallendo principis conscientiam manumisit, mancipia duo cogatur domino eius dare, cuiusmodi sexus, aetatis atque artis constiterit esse manumissum, et alia tria fisco eademque ratione similia. Quae multa non semper inponitur, sed potius conquiescit, si forte manumissus inferentem sibi quaestionem status obiecta legitima praescriptione potuerit excludere, cum sibi amissi mancipii damna debeat inputare, qui in perniciem suam gesta taciturnitate firmaverit. P(RO)P(OSITA) ID. IVL. CONSTANTINO A. V ET LICINIO C. CONSS.

⌈ probetur IVST.

INTERPRETATIO. Si aliquis mancipium manumittere praesumpserit alienum et id sub praesentia principis vel in ecclesia fecerit, hac poena tenebitur, ut et manumissus a domino revo-

1 constanus *G* ā *om. O* bassum] b. ppo *NF*, b. ppm *E: intellege praefectum urbi* non a] a non *edd.* domnis *G* libertas *post* non *S* mancipi *M*[a] 2 dandi] damni *N* est] est et *N* 3 iubentur *S* lege actum] legatum *H* 4 ut al. manc.] al. m. ut *N* manumitteret *M*[b]*O* petisse] se petisse *E* 5 libertate *BEML* ei] et *N* 6 propietatem *Q* restituta *BG* 6/7 conscientia *NG* 7 dominio *X* dare] de re *N* huiusmodi *NB*, eiusmodi *S* aetates *N* 8 artes *N* constiterit] ut c. *BG* et] est *H* fisco] *O Iust., om. reliqui* eademque] eadem *Iust.* 9 inponatur *N*, imponitur *L* sed] se *L* potius] sepius *G*[v] manumissum *F* in parentem *PMLS* 10 status (statutus *N*) obiecta (abiecta *H*)] statu subiecta *XC*[1] perscriptione *BGEXCQS*[a] amissa *BG* 12 pp (data *BGOQ*) id. (pri. id *GQ*) iul. constantino (constantinopoli *G*) a. u (ii *BG*, *om. NE*) et licinio (lacinio *N*, iuliano *E*) c *(sic HNN*XC, om. BGOEPMSQ) libri: diem confirmat laterculus praefectorum* 13 aliquis] quis *G* manum mittere *N* 13/14 praesentiam *L* 14 haec *G*, hoc *L* ad dominum *BG*

cetur et alia duo mancipia eiusdem aetatis aut sexus aut certe artificii, quod ille, qui est manumissus, scierit, dare cogatur. Si vero ille, qui manumissus dicitur, repetentem dominum sub hac praescriptione superaverit, ut iam firmitatem status sui temporibus tueatur, tunc ille qui manumisit non est constringendus ad poenam, dum ille qui repetit praeiudicium dominii sui incurrerit aut taciturnitate nutrierit.

BREV. *(HNBGO [om. int.] EFX [text.] CPMLQ [text.] S).* — IVST. 7, 10, 7. — *Cf.* LEX VISIGOTH. 5, 7, 2.

1 aut sexus] uel sexus *E* artificio *BGC^1P MLS* 1/2 man. est *GECPMLS* 2 scierit (scieret *N*, sciret *BPMLS*) dare] scire *G* 3 praescriptionem *N*, perscriptione *S*, inscriptione *BG* iam] etiam *BG* firmitate *PMLS* 4 constrigendus *EP* ad poenam] ut impleat poenam *BG* repetitur *BG* dominii] *PM*, domini *reliqui* 5 incurrerit (incurrit *S*) a. t. nutrierit] incurrit per taciturnitatem nutrierit *(om. B) BG*

X. DE LIBERTIS ET EORVM LIBERIS.

x] *brev.*, xxxu *Vat.*, *qui numerus quo pertineat ignoratur* — libertis] liberis *S* — et *om.* X^a — eorundem *O* — liberis] moribus *PMLS.* — *Iust.* 6, 7.

IIII, 10, 1 [= BREV. IIII, 10, 1] (332 [?] Iul. 27).

IMP. CONSTANT(INVS) A. AD CONCILIVM BYZACENORVM. Libertis ingratis in tantum iura adversa sunt, ut, si quadam iactantia vel contumacia cervices erexerint aut levis offensae contraxerint culpam, a patronis rursus sub imperia dicionemque mittantur. DAT. VI KAL. AVG. COLONIAE AGRIPPINAE PACATIANO ET HILARIANO CONSS.

IVST.
Si manumissus ingratus circa patronum suum extiterit et q. i. v. c. cervices adversus eum erexerit a. l. o. contraxerit culpam, a p. r. s. i. d. q. mittatur.

INTERPRETATIO. **Quaecumque persona servilis a domino suo fuerit consecuta libertatem, si postea superbire coeperit aut patronum, id est manumissorem suum laeserit, amissa libertate, quam meruit, in servitio merito revocatur.**

BREV. *(HNBGO [om. int.] EX [text.] CPMLQ [text.] S).* — IVST. 6, 7, 2. — *Respicit hanc legem lex Burg. Germ. 40:* si quis Burgundio mancipio iuris sui libertatem donaverit ac si eum sub occasione levis offensae in servitium crediderit revocandum, hanc sibi manumissores licentiam praesenti lege noverint denegatam.

1 a consio *L* bizacenorum *BOL*, bizacinorum *PMS*, bezacinorum *N*, byzancenorum *H*, byzatinorum *E*, bybatinorum C^1, bybazinorum *X*, bizancinorum *G*, bizantinorum *Q*, bysacinorum C^2 2 ingratis *om. N* 3 leues *NXC*, leui *BGS* 4 offensa *BGXCPS* culpa *NL* a] ad *X* patronos G^a rursum *GCPMLQS Iust. (CRM)* 4/5 imperia ditioneque *X*, imperio dictionemque *S*, imperio ditionemque *Iust. (Ver.)*, imperii aditionemque *N*, imperii conditionemque *E*, imperiali conditione *B* 5/6 dat. ui (u *G*) k. aug. col. agrippinae (agripinae *BGPM*, agriphine *E*) pacatiano (pagatiano *NX*) et hilariano (helariano *N*, hil. cc *E*) *libri: corrupta (vide ad 2, 19, 3)* 7 quacumque *S*, quicumque *E* seruiles *S* a] ad *L* libertate *PMLS* 8 si *om. PML* id est *om. B* laeserit] neglexerit *N* 9 qua *NBPM* meruerit *E* seruitio] seruitium *N* merito *om. PMLS* reuocetur *BGL*

IIII, 10, 2 (423 Aug. 6).

IMPP. HONORIVS ET THEODOSIVS AA. CONSVLIBVS, PRAETORIBVS, TRIBVNIS PLEBIS, SENATVI SVO SALVTEM DICVNT. POST ALIA: Liberti non modo adversus patronos non audiantur, verum etiam eandem quam patronis ipsis reverentiam prae-

IVST. 6, 7, 3.

---

1 et *om. Vat.* 1/2 consulibus .... senatus suo *(om. Iust. 9, 1, 21)* sal. dicunt] ad senatum *Iust. 6, 7, 3* 2 non m. adu. patr. non] *Iust.*, aduersos patr. non modo *(om. non) Vat.* 3 audientur] *Vat. et Iust.*

stent heredibus patronorum, quibus ingrati actio sic ut ipsis manumissoribus deferetur, si illi datae sibi libertatis immemores nequitiam receperint ser-
1 vilis ingenii. ‖ ⌜Quod si delatores accusatoresve⌝ manumissorum heredumve esse praesumpserint, eodem quo servi supplicio tenebuntur, luituri poenas ante ⌜adhibitae⌝ delationis exordium. ET CETERA. DAT. VIII ID. AVG. RAVENNA ASCLEPIODOTO ET MARINIANO CONSS.

IVST. 9, 1, 21.
⌜Liberti si accusatores⌝
⌜prohibitae⌝

INTERPRETATIO. Libertos non solum contra patronos, sed et contra patroni audiendos heredes non esse: ingratos etiam ab heredibus in servitutem revocari: delatores etiam contra patronorum heredes, antequam audiantur, puniendos.

Vaticanus reginae 520 f. 94, 2 (praecedit 4, 8, 8*)*. — IVST. 6, 7, 3. 9, 1, 21. — *Respicit fortasse ad hanc l. lex Burg. Germ. 40, 2:* heredes eius, a quo mancipium fuerit absolutum, in qualibet causa libertum patris sui non aliter quam ingenuum noverit esse pulsandum. — *Edidit primus ex Vat. Cuiacius a. 1566.*

1 ingratis *Iust.* 3 ingenui *Vat.* dilatores *Vat.* 5 luitur *Vat.* dilationis *Vat.* 6 uiii] uii *Iust. utroque loco* asclipiodoto et mariano *Vat. et sic fere Iust. 9, 1, 21 (Hal. L),* mar. et ascl. *Iust. 6, 7, 3 (Hal.)* 7 sed et] *Cui.*, non *Vat.* 7/8 patronorum heredes audiendos *Cui.* 8 non esse *om. Vat., add. Cui.* ingratus *Vat.* in seruitutem] *Cui.*, in seruituti *Vat.* reuocare dilatores *Vat.*

IIII, 10, 3 (426 Mart. 30).

IMPP. THEOD(OSIVS) ET VALENTIN(IANV)S AA. BASSO P(RAEFECTO) P(RAETORI)O. POST ALIA: Libertinae condicionis homines numquam ad honores vel palatinam adspirare militiam permittimus. Sane hanc distinctionem volumus custodiri, ut ex manumissis nati ad locum usque proximum protectoris licitum nullatenus adire mereantur ita, ut patronis patronorumve heredibus reverentiae privilegia conserventur. ‖ ⌜Nam si militantes etiam⌝ docebuntur ingrati, ad servitutis nexum procul dubio reducentur. ‖ Ipsos vero, qui manumissi sunt, nulla ratione ad ullum quamvis humilis militiae locum sinimus admitti. DAT. III. KAL. APRIL. RAVENNA THEODOSIO A. XII ET VALENTINIANO A. II CONSS.

IVST.
⌜Libertinae condicionis homines vel eorum filii si militantes⌝
‖ *fin.*

INTERPRETATIO. Libertos ad nullos honores militiamque adspirare: eorum filios ingenuos usque ad protectoris locum posse conscendere: etiam militantes ingratos in servitutem revocari.

Vaticanus reginae 520 f. 94, 3. — IVST. 6, 7, 4. — *Edidit primus ex Vat. Cuiacius a. 1566.*

1 et *om. Vat.* p̄o *Vat.* 3 han[c distinc]tione *folio lacero Vat.* 4 proximum] proximi uel *Seeck* nullatenus] his nullatenus *Gothofredus,* licet ultra nullatenus *mihi in mentem venit* adire] audire *(corr. m. rec.) Vat.* 7/8 producentur *Iust. (Lat.)* 10 th. a. xi et ual. aa. *Iust. (Hal.)* 13 in seruitute reuoca audire *Vat.*

XI. DE LONGI TEMPORIS PRAESCRIPTIONE.

xi] }ui *(fuit fortasse* xxxui*) Vat. (vide ad* 4, 10 *rubr.).* — *Iust.* 7, 33: de praescriptione longi temporis decem vel viginti annorum.

IIII, 11, 1 [= 13, 1 Haenel] (316 Dec. [?] 23).

IDEM A. AD VETTIVM RVFINVM P(RAEFECTVM) V(RBI). Ex donatione principum aut quocumque modo rem ad fiscum pertinentem usque ad nostra decennalia sine aliqua inter-

---

1 id. a.] id. aa. *Vat.*, imp. constantinus ā *Cui.* | principium *Vat.*

pellatione possidentes, secundum ius enim haec intelligitur esse possessio, securi possideant. P(RO)P(OSITA) X K. IVN. ROMAE SABINO ET RVFINO CONSS.

Vaticanus reginae 520 f. 94, 4. Inde edidit primus Cuiacius a. 1566.

1 pos[sidente]s *folio lacero Vat.* 2 pp. x kl. *(sic Vat.,* id. *Cui.)* ianuar. romae sabano *(sic Vat.)* et rufino *Vat. Rufinus praefecturam gessit a die 315 Aug. 20 ad 316 Aug. 3*

IIII, 11, 2 [= 13, 2 Haenel] (349 Iun. 22).

IMPP. CONSTANTIVS ET CONSTANS AA. ARGYRIO PRAESIDI. Annorum quadraginta praescriptio, quam vetustatem leges ac iura nuncupare voluerunt, admittenda non est, cum actio personalis intenditur. Quare in praesenti et in ceteris causis id potissimum servabis atque custodies, nisi iure veteri comprehensum sit actionem, quae movetur, propter vetustatem non debere moveri. Sed quamvis actio pecuniae postulatae exceptione temporis non finiatur, iudex tamen debet inspicere, quae temporis intervalla nullis iustis causis exsistentibus fluxerint, et instrumenti vetustatem, ut diligentius his consideratis ex officio iudicantis, quid pronuntiari super huiusmodi actionibus oporteat, aestimetur. DAT. X KAL. IVL. LIMENIO ET CATVLLINO CONSS.

INTERPRETATIO. Quamvis indebito longi tem. . . .

Vaticanus reginae 520 f. 94, 5 (hic finiens). Inde edidit primus Cuiacius a. 1566.

1 constantinus *Vat.* 2 uetustatem leges] *Cuiacius,* uetustas legum *Vat.* hac *Vat.* noncupare *Vat.* 4 custodies] *Vat.,* custodias *Cui.* nisi] *expectamus* etsi 7 fluxerunt *Vat.* 9 catulino *Vat. Interpretationis quae supersunt verba om. Cui.*

XII. AD SENATVS CONSVLTVM CLAVDIANVM.

In Theodosiano integro inter titulum hunc et eum qui praecedit plura possunt adfuisse; eum ibi locum habuisse ante titulum qui nunc est 4, 13 constat per librum T. Numeratum eum in integro esse aut XIII *aut* XIIII *inde colligitur, quod in T in superiore margine paginae, quae continet constitutiones huius ed. 12, 4—7 et 13, 1. 2, legitur* t. xiiii *fierique potest, ut supra haec fuerit* t. xiii. — ad senatum *(sic)* consultum claudianum *(sine numero) Vat.* — *Iust.* 7, 24: de senatus consulto Claudiano tollendo.

IIII, 12, 1 [= 11, 1 Haenel] (314 Apr. 1).

IMP. CONSTANTINVS A. AD PROBVM. Si quae mulieres liberae vel a servis vel a quolibet alio vim perpessae contra voluntatem suam servilis condicionis hominibus iunctae sint, competenti legum severitate vindictam consequantur.
1 Si qua autem mulier suae sit immemor honestatis, libertatem amittat atque eius filii servi sint domini, cuius se contubernio coniunxit. Quam legem et de praeterito custodiri oportet. P(RO)P(OSITA) KAL. APRIL. VOLVSIANO ET ANNIANO CONSS.

INTERPRETATIO. Per vim contra voluntatem servo iuncta alieno et vindictam consequitur. Si vero sponte fit ancilla, et eius filii servi sunt.

Vaticanus reginae 520 f. 95 (non cohaerens cum f. 94), 1. Inde edidit primus Cuiacius a. 1566.

1 Probum] *mag. incertus* 2 perpessa *Vat.* 3 seueritatem *(corr. m. rec.) Vat.* 4 ammittat. *Vat.* 6 uolosiano et aniano *Vat.*

IIII, 12, 2 [= 11, 2 Haenel] (317 Ian. 28).

. . . . DAT. V KAL. FEBR. GALLICANO ET BASSO CONSS.

INTERPRETATIO. Septem testibus civibus Romanis praesentibus tertio ex senatus consulto Claudiano denuntiandum.

Vaticanus reginae 520 f. 95, 2 ad marginem manu prima. Inde edidit primus Cuiacius a. 1566.

2 senato consulto *Vat.*

IIII, 12, 3 [= 11, 3 et 4 Haenel] (320 [?] Ian. 27 [31?]).

IDEM A. AD POPVLVM. Cum ius vetus ingenuas fiscalium servorum contubernio coniunctas ad decoctionem natalium cogat nulla vel ignorantiae venia tributa vel aetati, placet coniunctionum quidem talium vincula vitari, sin vero mulier ingenua vel ignara vel etiam volens cum servo fiscali convenerit, nullum eam ingenui status damnum sustinere, subolem vero, quae patre servo fiscali, matre nascetur ingenua, mediam tenere fortunam, ut servorum liberi et liberarum spurii Latini sint, qui, licet servitutis necessitate solvantur, patroni tamen privilegio tenebuntur. Quod ius et in fiscalibus servis et in patrimoniorum fundorum originariis et ad emphyteuticaria praedia et qui ad privatarum rerum nostrarum corpora pertinent servari volumus. Nihil enim rebus publicis ex antiquo iure detrahimus nec ad consortium huius legis copulamus urbium quarumcumque servitia; volumus ut civitates integram teneant nec [*imminutam*] interdicti veteris potestatem. Si vel error improvidus vel simplex ignorantia vel aetatis infirmae lapsus in has contubernii plagas depulerit, haec nostris sanctionibus sit excepta. DAT. VI KAL. SEPT. SERDICAE CONSTANTINO A. VII ET CONSTANTIO CONSS.

INTERPRETATIO. Ingenua, quae se fiscali servo iunxerit, sive sciens sive ignara, ipsa manebit libera, filii vero eius et Latini et spurii erunt, qui, quamvis liberi sint, iuri tamen obtingunt patronorum. Idem est et si servo emphyteuticario se sociarit ingenua vel patrimoniali aut ex privata re principum; excepto iure rei publicae, quod lex praesens voluit conservatum.

T (incipit 13 ⌈ii kal.*) et Vaticanus reginae 520 f. 95, 3. Apud priores clausula cod. T seorsum numeratur. Ex Vaticano edidit primus Cuiacius a. 1566.*

2 ignorantiae] *Cui.*, ignorante *Vat.* 4 nallam *Vat.* 6 liberarum spurii] *scripsi*, spurii liberorum *Vat.* 8 patrimoniorum] *fortasse scr.* patrimonii nostri originariis] *scripsi dubitans*, origini cohercentes *Vat.* infitecaria *Vat.* 10/11 legis copulamus urbium quarumcumque seruitia uolumus] *scripsi*, legis uolumus u. quarumque s. copulamus *Vat.* 11 nec imminutam] *scripsi*, nec *Vat.*, *del. Cui.* 12 si] si quam mulierem *expectes* infirmo *Vat.* 13/14 dat. *(om. T)* ui (⌈ii *T*) k. febr. (sept. *T*) serdicae (sirdicae *Vat.*) constantino a. uii et constantio conss *T et Vat.*; *vide ad 3, 2, 1* 15 quae] qui *Vat.* 17 infiteuticiario *Vat.* se sociarit] *Cui.*, sociaret *Vat.* 18 iure pce quam lex *Vat.* conseruatum] *sic Vat.*, obseruatum *Cui.*

IIII, 12, 4 [= 11, 5 Haenel] (331 Oct. 6).

[*IDEM A.* *Q*]uaecumque mulierum post hanc legem servi contubernio [*se*] miscuerit, et non conventa per denuntiationes, sicut ius sta[*tu*]ebat antiquum, statum libertatis amittat. DAT. PRID. NON. OCT. [*BAS*]SO ET ABLABIO CONSS.

T (sine numero).

1 ⌈ u(?) a(?) ecumque *T*

IIII, 12, 5 [= 11, 6 Haenel] (362 Dec. 6).

(IMP. I)VLIANVS A. SECVNDO P(RAEFECTO) P(RAETORI)O. Senatusconsultum Claudianum fir(mu)m esse censemus omnibus constitutionibus, quae contra id latae (su)nt, penitus infirmatis, ut libera mulier, sive procurato(r)i sive actori privato sive alii cuilibet servili condicione (pol)luto fuerit sociata, non aliter libertate amissa nexu con(dic)ionis deterrimae adstringatur, nisi trinis fuerit denun(tia)tionibus ex iure pulsata. Quod quidem circa privatas personas (con)venit observari; nam eas mulieres, quae fiscalibus vel civita(tis

---

1 ·ulius *T* secundo] ii *Vat.* senatusconsultus *T*, senatum consultum *Vat.* 3 procuratori] *inter* to *et* i *tres fere litterae deficere videntur in T* quoslibet *T* 4 libertatem *T* *(vel T*ᵃ*)* 5 denunciociocnibus *Vat.*

s)ervis sociantur, ad huius sanctionis auctoritatem minime (pe)rtinere sancimus. DAT. ET P(RO)P(OSITA) IN FORO TRAIANI VIII ID. DEC. (MA)MERTINO ET NEVITTA CONSS.

INTERPRETATIO. Senatus consulti Claudiani auctoritas confirmatur etiam circa eas, quae procuratoribus et actoribus privatorum iunguntur, exceptis his, quae servis fiscalibus vel civitatum sociantur.

T (sine numero); Vaticanus reginae 520 f. 95, 4; ex hoc edidit primus Cuiacius a. 1566.

1 sanctionibus *(corr. m. rec.) Vat.* auctoritate *T* 2 u id. decbr. martino et neuterio conl *Vat.* 3 senati *Vat.* 4 actoribus *om. Cuiacius* iungent *Vat.* quae] qui *Vat.*

II, 12, 6 [= 11, 7 Haenel] (366 [?] Apr. 4).

(IMPP)P. VAL(ENTINI)ANVS, VAL(ENS) ET GRAT(IANVS) AAA. AD SECVNDVM P(RAEFECTVM) P(RAETORI)O. Si apud libi(di)nosam mulierem plus valuit cupiditas quam libertas, ancil(la f)acta est non bello, non praemio, sed conubio, ita ut eius (fili iu)go servitutis subiaceant. Manifestum est enim an(cil)lam esse voluisse eam, quam liberam esse paenituit. DAT. (PR)ID. NON. APRIL. TRIV(ERIS) GRAT(IANO) N. P. ET DAGALAIFO CONSS.

INTERPRETATIO. Si mulier ex contubernio servi fiat ancilla, filii quoque eius servi erunt.

T (sine numero) et Vaticanus reginae 520 f. 95, 5; ex hoc edidit primus Cuiacius a. 1566.

1 ualens] et u. *Vat.* 2 cupidas *T* 4 an***la *T* 5 treueris graciano nb p̄ et dagaleiffo conl *Vat.* — *Cum ad Secundum ppo Orientis rescriptum dari non potuerit Treveris, aut inscriptio corrupta est aut inscriptio et subscriptio male coniunguntur.*

II, 12, 7 [= 11, 8 Haenel] (398 Mart. 7).

(IM)PP. ARCAD(IVS) ET HON(ORIVS) AA. AD ANATOLIVM P(RAE)F(ECTVM) P(RAETORI)O ILLYRICI. Cuncti provin(cia)les agnoscant, nisi trinis denuntiationibus liberae feminae servorum con(so)rtiis arceantur, nullo modo posse eas ad servitium deti(ne)ri. DAT. NON. MART. CONST(ANTINO)P(OLI) HON(ORIO) A. IIII ET EVTYCHIANO CONSS.

INTERPRETATIO. Sine trina denuntiatione mulier servo iuncta non fit ancilla.

T (sine numero) et Vaticanus reginae 520 f. 95, 6 (hic finiens); ex hoc edidit primus Cuiacius a. 1566.

1 ad *om. T* praetorio *om. Vat.* illyrice *Vat.* 2 prouin***les *T (sic Peyron, hodie* le *deficiunt)* agnoscat *T (vel T*[a]*)* denuntiationibus *om. T* 3 arceatur *T* deteneri *Vat.* non.] *T*, ii nū *Vat.* 4 eutichchiano *Vat.* 5 denunciacicione *Vat.* iunctam *Vat.*

XIII [= BREV. XI]. DE VECTIGALIBVS ET COMMISSIS.

Tituli aut huius aut pracedentis (ubi vide) numerus est XIIII *in T. — Iust.* 4, 61.

III, 13, 1 [= 12, 1 Haenel; BREV. IIII, 11, 1] (321 Iul. 1).

(IMP.) CONSTANTINVS A. AD IVNIVM RVFVM CONSVLAREM AEMILI(AE). Penes illum vectigalia manere oportet, qui superior in li(cit)atione extiterit, ita ut non minus quam triennii fine locatio (co)ncludatur nec ullo modo interrumpatur tempus exi(ge)ndis vectigalibus praestitutum. Quo peracto tempore licita(tio)num iura conductionumque recreari oportet ac simi(li m)odo aliis conlocari, || capitali sententia subiugando, quem (plu)s aliquid, quam statutum est, a provincialibus exegisse cons(tite)rit. DAT. K. IVL. CRISPO C. II ET CONSTANTINO C. II CONSS. || *fin. Iust.*

1 ad iunium (iouinum *G*[v]) rufum (rufinum *BGECPMQS*) *om. L* consolare *L*, consulem *O*, consulibus *E* aemiliae] italiae *NO*, emilitiae *S* paenis *N*, poenis *TL* 2 superius *L* litigatione *N* ita ut] aut *Q*[1], ita *Iust. (praeter W*[b]*)* quam *om. S* 2/3 tricennii *N* 3 finem *E* exigendi *BGE*, exigentis *N*[b], exigentes *N*[a] 4 praestitum *M*[a]*S*, prestutum *H*[b], prestum *H*[a] quo] quod *H*, cum *FPMLQS* peractio *S* licitationum] licitatio non *N* conductionemque *EXCPMLS*, conductio neque *N* recreari] segregari *G*[t] 5 ac] *NOE Iust.*, hac *TS*, hanc *FXCPMLQ*, ad hanc *BG* alios *BG* conlocare *PMLQS* subiungando *N*[a], subiungandum *HBGEXCPMQS*, subiucandum *L* quem] quae *G* 6 statum tum *L*[a], statum *S* a *om. H*[a]*E* prouinciales *PMLQ* 6/7 dat. k. iul. crispo c̄ *(om. HOGPMQS)* ii et *(om. XC)* constantino (costantiono *X*, constantio *O*) c̄ *(T, om. reliqui)* ii *(sic HNOS, om. T et reliqui) libri*

INTERPRETATIO. Vectigalia sunt, quae fisco vehiculorum subvectione praestantur, hoc est aut in litoreis locis navibus aut per diversa vehiculis merces deportant, cuius rei conductelam apud strenuas personas triennio esse praecipit, et continuo hanc exactionem aliis iterum permittendam, qui maiorem summam praestationis obtulerint. Ex qua conductione aut exactione si qui plus quam praeceptum fuerit exigere temptaverit aut mercatorem vel provincialem sub hac exactione gravare, periculo capitis se noverit esse damnandum.

T [sine numero; quae deficiunt, uncis ( ) comprehenduntur]. — BREV. *(HNBGOEFX [text.] CPMLQ[text.] SK [redit* 2 cuius rei*]).* — IVST. 4, 61, 4.

1 subiectione *L* praestatur *N* 2 aut] cum aut *O* litore his *NBG*[t], litoriis his *E*, littoris *C*[2], litoribus *S* lotis *X* nauibus] conductoribus *PML*, a conductoribus *S*, nauibus conductoribus *G* per diuersa] qui *B* merces] mercis *NGE*[b], *om. E*[a] deportantur *O* conductela *S*, conducte iam *K* 3 strenuas] *NO*, extrenuas *E*, extraneas *BGCPMLSK* praecepit *libri* 4 praest. summ. *O* obtulerit *NGPMS*, obtulerunt *H* conductionem aut exactionem *E* 5 si qui] si quis *BO*, is qui *G* aut] *NBOES*, ita ut *H(?)GC*[1]*PMLK*, ita aut *C*[2] uel (seu *O*) prou. *om. O* 6 exactione] ex hac ratione *S* grauare] *HC*[1]*PMLSK*, grauauerit *BP*, grauauerint *F*, grauare ceperit *E*, grauare uoluerit (-rint *C*[2]) *NOC*[2] captis *G* se nouerit (-rint *CPMLK*) e. damnandum (damnandos *CPMLK*, damnatus *N*)] se damnandum nou. *O*

IIII, 13, 2 [= 12, 2 Haenel] (321 Iul. 13).

[*IDEM A.*] MENANDRO. Universi provinciales pro his rebus, quas ad u(su)m proprium vel ad fiscum inferunt vel exercendi ruris (gr)atia revehunt, nullum vectigal a stationariis exigantur. Ea vero, quae extra praedictas causas vel negotiationis gratia (portan)tur, solitae praestationi subiugamus. DAT. III ID. IVL. [*CRISPO*] II ET CONSTANTINO CONSS.

T (sine numero; explentur desecta ex Iust.). — IVST. 4, 61, 5.

1 Menandro] *mag. incertus* prouincialis *T* 2 nullum uectigal a] *Iust.*, nulla vectigal (*om.* a) *T* 3 ue(?)ro *T* praedictis *T*[a] gratia(?) *T* 4 [crispo] ii et constantino conss. *T*, crispo et cons. *Iust. (P)*; *requiritur* Crispo II et Constantino II CC. conss.

IIII, 13, 3 [= 12, 3 Haenel] (321 Aug. 1).

IDEM A. MENANDRO. Rusticanos usibus propriis vel culturae ruris [*neces*]saria revehentes vectigal exigi non sinimus: || capitali poe(na pro)posita stationariis et urbanis militibus et ˹Tertiis Augustan[*is*,] (quo)rum avaritia id temptari firmatur. || Pro ceteris autem [*rebus*,] quas quaestus gratia conparant vendituri, solitum eo[*s opor-*]tet vectigal agnoscere. DAT. K. AVG. CRISPO II ET CONSTANTIN[*O CONSS.*]

IVST.
|| *inc.*
˹ceteris personis˺
|| *fin.*

T (cum numero; explentur quaedam ex Iust.). — IVST. 4, 61, 5.

1 Menandro] *mag. incertus* rusticano *T*

IIII, 13, 4 [= 12, 4 Haenel] (356 [360] Ian. 19).

IMP. CONSTANTIVS A. AD PROCLIANVM PROC(ONSVLEM) AFRIC(AE). Praestatio [*vec*]tigalis maximam continens utilitatem tanta debet di[*ligen*]tia custodiri, ut adsiduis licitationibus sumat augmentum. [*Gra*]vitas igitur tua vetustae praestationis augmenta viribus [*fisci*] de titulis vectigalium servari iubebit. DAT. XIIII K. FEB. CO[*NSTANTINOPOLI*] CONSTANTIO A. VIII ET IVLIANO C. CONSS.

T (cum numero).

1 constantinus *T* 2 constinens *T*[a] 3 uetustae] *scripsi*, uetustate *T* [fisci] *Vesme*
4/5 *rescripta tria missa ad Proclianum proconsulem Africae (11, 1, 1 honor abest)*

4, 13, 4	dat. XIIII k. Febr. Const.	Constantio A. VIII et Iuliano C.
11, 1, 1	dat. XV k. Iul. Const.	Constantino A. IIII et Licinio IIII
11, 36, 10	dat. XV k. Febr. Const. acc. X k. Aug. Karthagine	Constantio A. VII et Constante C.

apparet emissa esse sub Constantio (id quod argumentum 11, 1, 1 flagitat) die eodem, ni fallor a. 360 Ian. 18 Constantino A. X et Iuliano C. III conss. *Nullum enim alium annum reperies, ad quem consulatus hos probabiliter referas et quo item Constantius constiterit Constantinopoli.*

II, 13, 5 [= 12, 5 Haenel] (358 Iul. 14).

IDEM A. AD MARTINIANVM VIC(ARIVM) AFRIC(AE). Divalibus iussis addimus f[*irmi*]tatem et vectigalium quartam provincialibus et urbibus Af[*rica*]nis hac ratione concedimus, ut ex his moenia publica res[*tau*]rentur vel sarcientibus tecta substantia ministretur. [****] EPISTVLA AD V(IRVM) C(LARISSIMVM) VIC(ARIVM) PRID. ID. IVL. CILIO DATIANO ET CERE[*ALE CONSS.*]

T (numerus adest).

3 sarcientibus tecta] *scripsi*, sarcientibus tectis *T*, sarciendis tectis *Peyron* 3/4 [data] *Peyron*, [missa] *Veeme: fuisse videtur* acc. epistula a v. c. vic., *quoniam Cillium in Africa situm est (cf. C. I. L. VIII p. 33)*

III, 13, 6 [= 12, 6 Haenel] (366 [368] Ian. 29).

IMPPP. VAL(ENTINI)ANVS, VAL(ENS) ET GRAT(IANVS) AAA. AD ARCHELAVM COM(ITEM) ORIENT(IS). Ex) praestatione vectigalium nullius omnino nomine qu(ic)quam minuatur, quin octavas ⌜solite⌝ constitutas om(ne) hominum genus, quod commerciis voluerit interess(e, de)pendat, nulla super hoc militarium ⌈ exceptione facien(da). P(RO)P(OSITA) BERYTO IIII K. FEB. POST CONS. VAL(ENTINI)ANI ET VALENTIS AA. CONSS.

IVST. ⌜more solito⌝ ⌈ personarum

T (numerus adest). — IVST. 4, 61, 7.

2 comitem orientis] *quamquam sic est et in hac constitutione et in altera a. 369 10, 16, 2, collatis aliis duabus a. 369 (9, 21, 7—10, 21, 1) datis ad Archelaum comitem sacrarum largitionum, probabile est in illis notas* o̅r *substitutas esse pro* s̅ l̅ 3 constituas *T* 5 iiii] iii *Iust. (P)* 6 post conss. *(sic)* ual(entini)ani et ualentis aa. conss. *T, om. Iust.: tres reliquae leges ad Archelaum hunc datae cum sint a. 369, probabile est hanc quoque datam esse a. 368 Augustis illis II cos.*

II, 13, 7 [= 12, 7 Haenel] (375 [374] Sept. 7).

IDEM AAA. AD CONSTANTIVM PROC(ONSVLEM) AFRIC(AE). Ex reditibus rei publicae o[*m*]niumque titulorum ad singulas quasque pertinentium c[*ivita*]tes duae partes totius pensionis ad largitiones nostras [*perve*]niant, tertia probabilibus civitatum deputetur expensis. [*DAT.*] VII ID. SEPT. MOGONTIACI P. C. GRAT(IANI) A. III ET EQVITI V. C. CONSS.

T (numerus adest).

2 partis *T* 3 [*perue*]niant *Veeme* 4 mobontiaci *T* aequiti *T* *Constantii huiusce extat epitaphium Salonis (C. I. L. III 9506) sic conceptum:* depositus Constantius v. c. ex proconsule Africae die prid. non. Iul. post cons. d. n. Gratiani Aug. III et Equiti v. c.; *itaque Constantius obiit a. 375 Iul. 6 neque in ipso magistratu; accedit quod primo vere a. 375 Valentinianus a partibus Rhenanis transiit ad Danuvianas. Quam ob rem probabile est in subscriptione pro postconsulatu substituendum esse consulatum.*

II, 13, 8 [= 12, 8 Haenel] (381 Iul. 6).

IMPPP. GRAT(IANVS), VAL(ENTINI)ANVS ET THEOD(OSIVS) AAA. PALLADIO C(OMITI) S(ACRARVM) L(ARGITIONVM). A legatis (gen)tium devotarum ex his tantum speciebus, quas de locis pr(opriis), unde conveniunt, huc deportant, octavari vectigal accipia(nt; quas) vero ex Romano solo, quae sunt tamen lege concessae, (ad pro)pria deferunt, has habeant a praestatione immunes ac l(iberas). DAT. PRID. NON. IVL. CONST(ANTINO)P(OLI), ACC(EPTA) XII K. AVG. SYAGRIO ET EVCHERIO [*CONSS.*].

T (numerus adest).. — IVST. 4, 61, 8.

1 ual. grat. *Iust.* 3 unde conueniunt huc deportant] *Iust.*, conuenit ut hanc deportat *T* 4 tame *T*ᵃ

IIII, 13, 9 [= 12, 9 Haenel] (381—386 . . . .).

IDEM AAA. PALLADIO C(OMITI) S(ACRARVM) L(ARGITIONVM). Ad v(irum) c(larissimum) Aegypti com(item) litteras dedimus co[*mmit*]tentes, ut sciant usurpationem totius licentiae submo . . . .

IVST.
Usurpationem totius licentiae submovemus circa vectigal alabarchiae per Aegyptum atque Augustamnicam constitutum, nihilque super transductione animalium, quae sine praebitione solita minime permittenda est, temeritate per licentiam vindicari concedimus.

T (*numerus adest; finit* 5 *in* submo). — IVST. 4, 61, 9.

3 co[mmit]tentem *Peyron*

XIIII [= BREV. XII]. DE ACTIONIBVS CERTO TEMPORE FINIENDIS.

certo t. f. *om. O* — fiendis *X* — de uectigalibus et commissis *repetens G*

IIII, 14, 1 [= BREV. 12, 1] (424 Nov. 14).

IMP. THEOD(OSIVS) A. ASCLEPIODOTO P(RAEFECTO) P(RAETORI)O. Sicut in re speciali est, ita ⸢ad universitatem⸣ ac personales actiones ultra triginta annorum spatium minime protendantur. Sed si qua res vel ius aliquod postuletur vel persona qualicumque actione vel persecutione pulsetur, nihilo minus erit agenti triginta annorum praescriptio metuenda: eodem etiam in eius valente persona, qui pignus vel hypothecam non a suo debitore, sed ab alio ⸢ possidente nititur vindicare. ⸢Nam petitio finium regundorum in eo scilicet, quo nunc est,
1 iure durabit⸣. Quae ergo ante non motae sunt actiones, triginta annorum iugi silentio, ex quo conpetere iure coeperunt, vivendi ulterius non habeant facultatem. Nec sufficiat precibus oblatis speciale quoddam, licet per adnotationem, ⸢meruisse⸣ responsum vel etiam iudiciis allegasse, nisi allegato sacro rescripto aut in iudicio postulatione deposita fuerit subsecuta ⸢ conventio. || In eandem rationem illis procul dubio recasuris, quae post litem contestatam in iudicium actione deducta habitoque inter partes de negotio principali conflictu triginta denuo annorum devoluto curriculo tradita

IVST.
⸢de universitate⸣
⸢ per longum tempus
⸢nam . . . durabit⸣ *om.*
⸢promeruisse⸣
⸢ per executorem || *fin.*

1 impp. honorius et theodosius aa. *Iust.* ā (*om. O*) ascl. p̅p̅o̅ *om. L* post alia *ins. G* 2 re (rem *NEC*) speciali (speciale *NEC*, spiciale *X*, spiciali *LQ*, specialem *F*) est *libri*, in rem speciales *H*(?) *Iust.* (*plerique*), in rem specialem *Iust.* (*PLR*^{a}) ita] itam *X* uniuersatem *M*^{a} personalis *GX* 3 accionis *G* ultra] ut ultra *GO* spacio *G*^{1}, spacia *G*^{2}, spatiorum *K* 4 ius aliquod] cuius aliquid *X*, ius ab aliquod *K* p.ostuletur *N*, postulatur *G*, protuletur *X*, prostuletur *C*^{a} 5 qualiscumque *G* actioni *X* nilhominus *L* 6 agenti] a̅r̅g̅ *K* triginta (trigita *L*) annor.] a. tr. *O* perscriptio *GEQK* metuendae *N* eadem *H* 7 in *om. K* apotecam *H*, yphoticam *N*, hipoteticam *O*, epotheca (*adscr.* id est cellarium) *G* 8 a *om. G* dobitore *M* 9 recundorum *S* quo] quod *C*, in quo *O*, qui *S* nunc *om. O* 9/10 est iure . . . . 11 silentio *om. F* 10 durauit *NGES* quae] qui *N* ergo] eo *G* non *om. H* motae] mota *K*, mutate *S* accionis *G*, questiones *O* 11 conpetere] compete *G*, *om. H*^{a} 13 obligatis *H* speciale] speciali *GPMQS*, specialiter pro *H* per (pro *E*) adnotationem (-ne *G*)] in notatione *H* 14 iudiciis . . . 15 iudicio] iudicibus *H* 14 allegasse nisi] alligassent si *NG* 14/15 allegatos agros *G*, adlegatos hoc ro *K* 15 aut] ut *S* 16 eadem *HNGEXL*, eundem *K* ratione *HNGE* illis] illius *GXPMLQSK*, illi *H*, *om. N* 16/17 procondubium *N* 17 recusares *N*, recasurum *H*, recusari *G* quae . . . . 18 habitoque *om. G* 17 contestam *M*^{a}, contestatum *S* iudicio *H* 17/18 actionem *NK* 18 deducta] d. sunt *N* habituque *S* partes] paces *G*^{a}, rapaces *G*^{b} pricipali *L*, pali *H*^{a} 19 conflictum *NMLQK*, conflicto *G* denuo] dinuum *N* euoluto *O* curricula *X* tradita] *H*(?)*O* *edd.*, traditae *NGEXCPMLQSK*

2 oblivioni et diuturno silentio conprobantur. || Non sexus fra-
gilitate, non absentia, non militia contra hanc legem defen-
denda, sed pupillari aetate dumtaxat, ⌜quamdiu⌝ sub tuto-
ris defensione consistit, huic eximenda sanctioni. Nam cum
ad eos annos pervenerit, qui ad sollicitudinem pertinent cura-
toris, necessario ei similiter ut aliis annorum triginta inter-
3 valla servanda sunt. Hae autem actiones annis triginta
continuis extinguantur, quae perpetuae videbantur, non illae,
4 quae antiquitus ⌜fixis⌝ temporibus limitantur. || Annorum
autem curricula ita numerari conveniet, ut et illa in dimensionem tempora redigantur,
5 quae ante nostrae mansuetudinis sanctionem iugi taciturnitate fluxerunt. Verum ne qua
otioso nimis ac desidi querimonia relinquatur, ei, qui se fiducia perpetuitatis actionem
non movisse commemorat, decem post hanc legem annorum spatia continua superioribus
addi praecipimus, ut, si quidem ante sanctionem hac lege praefinitos annos decurrisse
patuerit, praeter ea tempora quae manarunt decem actori annorum spatia prorogentur,
ita ut tempus illi hoc continuum ex legis tempore numeretur. Quod si decem illi anni
superesse videbuntur aut amplius, ulterius eum nihil desiderare conveniet, sed proprio
labsu temporis decurrente ad triginta usque consummationem debere suo spatio esse con-
tentum; sin annos quidem restare non dubium est, sed infra decem eorum intervalla con-
cludi, nihilominus etiam sic eum spatium tantum oportebit
accipere, ut decem integer numerus conpleatur; || ⌜postque
hanc definitionem⌝ nulli movendi ulterius facultatem patere
⌜censuimus⌝, etiamsi se legis ignorantia excusare temptaverit.
DAT. XVIII KAL. DECEMB. CONSTANT(INO)P(OLI) VICTORE V̄. C̄. CONS.

IVST.
|| *redit*
⌜quamvis⌝
⌜*om.*⌝ | || *fin.*

IVST.
|| *redit* | ⌜post hanc uero temporis definitionem⌝
⌜censemus⌝

INTERPRETATIO. Haec lex, licet in reliquis rebus fuerit abrogata, propter hoc tamen ut poneretur oportuit, quia de tricennio loquitur, quod pupillis, quamdiu sub tutoribus agunt, non debeat inputari, sed, ubi ad eos annos pervenerint, quibus curatores habere possint, id est vir ad quintum decimum et puella ad tertium decimum annum, ex eo in causis eorum tricennalis actio, quemadmodum omnibus, subputetur: sicut et novella Valentiniani testatur, quae videtur

1 obliuione *N* et] ex *H(?)G edd.* conprobatur *G* 1/2 fragilitatem *NXC*, fragilitatis *ES* 2 milia *G* 2/3 defendendam *EXCPML QSK* 3 sed pup. (pupillaria *EK*) aet.] sub pupillaritate *G* sub] sui *N* 3/4 tutores *X* 4 defensionem *PM* consistet *N* sanctioni] sunt *XC* nam] etiam *GFPMLQK* 5 qui ad] quia *S* 5/6 curatores *NG* 6 necessaria *E* eis *HG Iust.* ut] et *G* tr. ann. *O* 7 hae] haec *HGEXLSK*, ea *N* accionis *G* annis *om. G* 8 continuis *om. H* quae] quod *C*, qui *G* uidebatur *H* illa *GPMLSK* 9 quae] qui *E* imitantur *X* 10 numerare *L* conuenit *S* dimensionem] dimensione *K*, demensionem *HN*, diminutione *G* redigantur] redicantur *X*, reducantur *H(?) edd.* 11 ante] ad *H*, antea *G* uerum] utrum *X* ne qua] ne quam *X*, inaequa L^{b}, neque prestent *H*, *inc.* L^{a} 12 desidie *E* relinquantur *K* fiduciam *NGS* perpetuitates *N* 13 post *om. G* hac *N* 14 addi] adire E^{v} praecepimus *N* quidem] quis *H* sanctione *Q* hac (*om. O*) lege] hanc legem *H* praefinitor *G* decucurrisse *O* 15 ea *om. G* manarum *K* actori (acturi *NE*, actoris *XCPML*, auctoris *QSK*, acturis *G*) ann. sp.] ann. sp. act. *O* prerogentur *E*, prorogantur *H*, protegentur *LK* 16 ita ut tempus illi] id autem pusilli *K* continuum (continuam *L*, continuo *GE*) . . . decem illi *om. in sp. vac. C* temporis numerentur *G*, t. nominetur *K* illi anni] illi annis *K*, illis annis *G*, illinnis *X* 17 uideantur *G* alterius *G* nihil eum *E* conueniat *H*, conuenit *S* 18 decurrente] decurrens et *G* ad] a *ELK* usque] usque ad *N*, usa *G* consummatione *GC* spatium *G* 18/19 contentu *X*, contemtu *K* 19 sin] si in $NE^{b}XCS$, si *HGPMLQK* restare] *H(?)O edd.*, prestare *NGEXCPMLQSK* sed *om. G* decem] iidem *G* 20 sic . . . 21 integer *om.* Q^{1} 20 sic] si *FPMLQSK*, *om. G* tantum] tamen C^{1}, *om. GPMLQK* oportebat *N* 21 integri *GE* numero *G* postque] *O*, postquam (-qua *L*) *reliqui* 22 hanc] $HGOC^{a}K$, hac *reliqui* definitionem] *HNGO* $C^{a}LK$, adfinitionem *X*, definitione *reliqui* ulterius] uel ulterius *X* facultate *HX*, facile *FPMLQK*, facere *G* patere] parare E^{v} 23 se *om. EK* ignorantiam *E* 24 dat. xuiii (xuii *NF*, uiii *K*, uiiii *Iust. [PL]*) k. dec. constantinopoli (-lim *H*, constanti imp̄ *X*, constantio et *E*, *om. L*) uictore (*om. F*) uc̄ (uiro claro *S*, et symmacho C^{2}, *om.* GC^{1}) *libri* 25 rebus] legibus C^{2}, *om. H* adrogata *N*, obrogata *G* hoc *om.* K^{a} 26 ponetur *N* de *om. H* quo *L* agunt *om.* H^{a} 27 debeant *NG* inportari *PMK* ad . . . id est *om. L* possint] possunt *G*, possent *H(?)L* 28 puellam *N* ex eo] exeunt E^{v} tricinalis *H*, tricennales *G*, tricinis lis *N* 29 quae ammodum $C^{1}PM$ supputentur *H*, subpetetur *M* ualentiani HG^{a}, datur u. *LK*

haec obscurius inter cetera posuisse, quae tamen ita dicit: 'excepto privilegio pupillaris aetatis, quod divae memoriae patris nostri Theodosii lege concessum est, intra eadem tempora terminentur'. Nam et hoc lex ista evidenter exponit, ut, sicut illa quae perpetua erant ad tricennium iussa sunt revocari, ita omnes causae, quibus infra tricennium tempora constituta sunt, suis quibusque locis et temporibus observentur, hoc est, ut, quaecumque seu de vicennio seu de decennio seu de quinquennio seu de anni spatio posita sunt et his similia nullatenus ad tricennium perducantur.

BREV. *(HN[B om.]GO[int. mutata]EFCX[text.]PMLQ[text.]SK)*. — IVST. 7, 39, 3. — THEODERICVS 12.

1 haec *om. GC*^{1}*PMLSK* obscuris *G* inter] in *G* ceteras *K* dicet *G*, uidetur *K* aetates *N* 2 quod *om. N* diuae] *GCPMLS*, diuinae *N*, diuae hergo *H*, diui *OE* memoria *K* lege] longe *K* intra] usque hic intra *L* 2/3 terminetur *HNL* 3 hoc] in hoc *NE*^{a}*(?)* euidenter] uehementer *N* exponet *NPMLK* ut *om. H* perpetue sunt *G* a tricennium *PM*, a tricennio *GK* 4 iussa . . . tricennium *om. GL* reuocari] reuocare *K*, reuo *H*^{a} quibus *om. H* tempore *G* 5 quibusque] quibus *LS* ut *om. G* quicumque *H* uicensimo *N* 5/6 seu de decennio *om. GC*^{1}*PM LSK* 6 et] ut *N* 7 perducatur *NPML* *Interpretatio sic mutata est in O:* Explanatio. Ubi pupilli ad eos annos pervenerint, quo curatores habere possint, id est vir ad XV^{um}, puella ad XIII^{um}, ex eo in causis . . . . testatur, quae videtur hoc obscurius posuisse dicens excepto . . . concessum est.

XV [= BREV. XIII]. DE QVINQVENNII PRAESCRIPTIONE.

quinquennium *X*, quinniae *N* — perscriptione *BGES*

IIII, 15, 1 [= BREV. IIII, 13, 1] (421 Iul. 8).

IMPP. HONOR(IVS) ET THEOD(OSIVS) AA. PALLADIO P(RAEFECTO) P(RAETORI)O. POST ALIA: Conpetitorem quinquennii possessor eliminet: debet enim iuxta Constantinianae legis indultum hoc privilegio petitor arceri, quo fiscus noster excluditur. Quod si quando fortassis emerserit, ordinarios iudices conpetitionis obreptione rescissa tuitionem pulsatis praestare iubemus enixam, quibus tamen lustralis aderit absque interpellatione possessio. DAT. VIII ID. IVL. RAV(ENNA) EVSTATHIO ET AGRICOLA CONSS.

INTERPRETATIO. Quicumque rem fiscalem per quinquennium possedisse probatur, ita ut a nullo exinde fuerit expulsus, et hanc ipsam rem aliquis sibi petere a principe voluerit, possidenti in tantum lege consultum est, ut etiam tuitionem ferre possessori iudicem iusserit et conpetitionis constitutionem ordinaverit rescindendam, si tamen ille qui possedit sine ulla inquietudine per quinquennium se docuerit possidere, quia hoc spatio temporis ab eo, qui sine molestia possedit, etiam fiscum suum iussit excludi.

BREV. *(HNBGO[om. int.]EFX[text.]CPMLQ[text.]SK)*.

1 palladio *om. G* post alia *om. H* 1/2 competitore *E* 2 inluminet *S* iusta *HS* constantinae *N*, constantiniana *K*, constantianae *F* 3 priu. petitor (possessor *BG*^{v})] pet. pr. *H* arceri] arciri *NS*, arcari *PM*, artari *LQK* quo] quod *L* excludetur *XC* fortasses *N*, fortasse *HBGE*, forte *O* 4 ordenarios *M*, ordinarius *NBGXC*, ordinario *S*, ordinatorios *F* iudex *BG* conpetitiones *NX* obretione *L*, obreptiones *E* recessa *N* tuitione *NES* pulsatus *G* praestari *B*^{t}*O*, praestet *B*^{v} 5 inexam *NE* lustrales *N* absque] adque *X*, sine *O* possio *P*^{a} 5/6 dat. uiii (uiiii *G*, uii *BQ*) id. (kl. *B*) iul. rau. eustatio *(O*, eustasio *plerique*, eutasio *S)* et agricola (agricula *NES*, agricole *BG*) *libri* 8 expusus *L*, pulsus *C*^{1} petere] pere *H*^{a}, petierit *BG*, petere actiones *K* a principe *ante* aliquis *H* uoluerit *om. BG* 8/9 possidendam *HEC*^{2}, possidendi *BG* 9 ut *om. H*^{a} tuitione *L* ferre] referre *G* possessioni *N* iudex *B*^{2} 10 possidet *HNEK* 10/11 inquietune *L* 11 quia hoc spatio (spatium *S*)] quod (?) hoc spatium *C*^{2}

XVI [= BREV. XIIII]. DE RE IVDICATA.

'in libro theodosiane legis cap. xiiii de re iudicata' *D ad 4, 16, 2.* — rei *E* — uindicata *O.* — *Iust.* 7, 52.

II, 16, 1 (319 Dec. 26).

IMP. CONSTANTINVS A. AD PROCVLVM. ˹Preces et˺ impetrata rescripta non placet admitti, si decisae semel causae fuerint iudiciali sententia, quam provocatio nulla suspendit, sed eos, qui tale rescriptum meruerint, etiam limine iudiciorum expelli. DAT. VII KAL. IAN. CONSTANTINO A. V. ET LICINIO C. CONSS.

IVST.
˹preces et˺ *om.*

APP. I, 20 *Krueger (codd. ELK, item Ottobon. 2225, Montisp. 84, Paris. 4419)* 'Theodosiani lib. IIII *[sic Ott. Par.]* de re iudicata'. — IVST. 7, 50, 3. — *Edidit primus Cuiacius a. 1566.*

1 contantinus *K* ā *L Par., om. rel.* Proculum] *proconsulem Africae* et] *LK Par.*, sit *E Ott. Mont.* inpetrare *Mont.*, impetrā *Ott.*, imperata *K* 2 admittit *E* iudiciale *E*, iudicialia *LK*, iudicialis *Par.* 3 qui tale] qui tali *Ott. Mont.*, uitale *Par.*, uitali *E* liminet *L*, lumine *E*, liminii *K* 4 dat. (p̄p̄ *K*) uii *(om. LK)* k. ian. const. a. u *(hic finit L, om. Iust. [Russ.])* et lic. c̄ *(sic Ott. Mont.*, q *K*, ā *E*, aa cc *Iust. [Russ.], om. Par.) libri*

II, 16, 2 [= BREV. IIII, 14, 1] (379 Sept. 22).

IMPPP. GRAT(IANVS), VALENTIN(IANVS) ET THEOD(OSIVS) AAA. AD POTITVM VIC(ARIVM). POST ALIA: ˹In˺ privatorum causis huiusmodi forma servetur, ne quemquam litigatorum sententia non a suo iudice dicta constringat. DAT. X KAL. OCTOB. ROM. AVSONIO ET OLYBRIO CONSS.

IVST.
˹et in˺

INTERPRETATIO. In causis privatorum talis ratio observetur, ut nullus alterius iudicis nisi sui sententia teneatur.

BREV. *(ND f. 213ᵛ BGO[om. int.]EX[text.]CPMLQ[text.]SK).* — IVST. 7, 48, 4.

1 et] e *L* ad potetum *B*, pontio *L*, ad optatum *C²* uic] *PC*, uicum *E*, uicari *M*, ūc *GXLQK*, uir *N*, uiro claro *S*, uirum c̄la *B²*, *inc. B¹* 2 post] piu *X* firma *N* *post* seruetur *ins.* ut nullus alterius *(add.* iudicis *B²) BG* ne *om. Gᵇ* quemquam] quequod *L* 2/3 litigator *X* 3 sententiam *EL* a suo] ad suo *LQ*, ad *M²*, *inc. M¹* constrigat *E*, consurgat *BGᵛ* 3/4 dat. [*immo* p̄p̄] x *(sic etiam Iust. [Lᵇ], xi Iust. [Greg. magn.], om. N)* k. oct. rom. auxonio *(sic BGM²QSK*, auxanio *P*, ausonio *reliqui, inc. M¹)* et ol. *libri* 5 iudices *NSᵃ*, iudex *Gᵇ* 6 sua *G²K*

XVII [= BREV. XV]. DE SENTENTIIS EX PERICVLO RECITANDIS.

ex (et *G*) periculo (pariculo *PM*, periculis *G*) recitandis *(D [ad 4, 17, 3] BG Iust.*, recitatis *N ECXPMLSK et App. [ad 4, 17, 1]) om. O* — *Iust.* 7, 44.

III, 17, 1 (374 Dec. 3).

IMPPP. VALENTIN(IANVS), VAL(ENS) ET GRAT(IANVS) AAA. AD PROBVM P(RAEFECTVM) P(RAETORI)O. Statutis generalibus ˹iusseramus˺, ut universi iudices, quibus reddendi iuris in provinciis ˹permittimus˺ facultatem, cognitis causis ultimas definitiones de scripti recitatione proferant. Huic adicimus sanctioni, ut sententia, quae dicta fuerit, cum scripta non esset, ne nomen quidem sententiae habere mereatur, nec ad rescissionem perperam decretorum

IVST.
˹iussimus˺
˹permisimus˺

1 ualens] et u. *L* 2 statuas *Ott.* iusseram *E* ut *Ott. Mont.*, *om. ELK Par.* iudicis *Mont.* 3 reddendis *Ott. Mont.* iures *E* 4 causas *K* ultimas] ultima his *L* definitionis *K*ᵃ *Ott. Mont.*, diffinitionis *E* de scripti] rescripti *K*, describere *Ott. Mont.* profer̄ *K* 4/5 adicimus] diducimus *L* 5 sanctione *Ott. Mont.*, sanctiones *E* dicta] lecta *K²*, lata(?)*K¹* cum scripta] conscripta *Par.* 6 ne] nec *Iust.* sententia *K* mereantur *K* rescessionem *EL*, recessionem *K*, recissionem *Ott*, rescensionem *Par.*

appellationis sollemnitas requiratur. DAT. III NON. DEC. TREVIRIS GRATIANO A. III ET EQVITIO V. C. CONSS.

APP. I, 21 *Krueger (codd. ELK, item Ottobon. 2225, Montisp. 84, Paris. 4419)*: 'titulo de sententiis ex periculo recitatis'. *HINCMAR opp. 2, 501*: leges .... sanciunt, ut vilissimis testibus etiam sine corporali discussione credi non debeat *[Th. 9, 37, 4?]* et item in libro sexto titulo decimo nono inter alia praecipitur, ut sententia si sine scripto dicta fuerit, nec nomen sententiae habere mereatur. *Numeros libri et tituli Hincmarus videtur ponere voluisse adsumpto breviario, corruptos eos esse aut ipsius errore aut librariorum.* — IVST. 7, 44, 3. — *Edidit primus Cuiacius a. 1566.*

1/2 dat. iii (id. *E Par.*) non. (nom. *E, om. Par.*) dec. triu. (trium *K Ott.*, *om. L*) grat. *(hic finit L)* a. *(om. E)* iii et equitio (aequiti *Par.*, auentio *K*) uc (uic *Par.*, us *E*, *om. K*) *libri* intp non eg *add. L*

IIII, 17, 2 [= 3 Haenel] (382 Aug. 23).

IDEM AAA. AD CLEARCHVM P(RAEFECTVM) P(RAETORI)O. Iudex in proferenda sententia quae iurgantibus prosit, ad plenum recenseat, quidquid negotii fuerit inlatum, quod senserit scribat et relegat, ne per errorem iudicis iterum a primordio novae litis sortiantur eventus. DAT. X KAL. SEPT. CONSTANTINOPOLI ANTONIO ET SYAGRIO CONSS.

APP. I, 22 *Krueger (codd. ELK, item Ottobon. 2225, Montisp. 84 [pleraque desunt charta lacera] et Par. 4419) post 4, 17, 1. — Edidit primus Cuiacius a. 1566.*

1 impp. grat. ualent. et *(om. Ott. Mont.)* theod. *libri* ad clearco *Par.* 2 iurgantur *K* quiquid *L* prosit] *Ott. Mont.*, posait *LK Par.*, posset *E* recenseat] irecenseat *Par.*, recensere *Ott. Mont.* negotium *E Par.*, negotio *LK* 3 religat *Ott.* ad primordia *Par.* nouos *EK*, nouus *Ott.*, *def. Mont.* lites *EL*, adesse *K (sic)* sortiantur] *Ott.*, sentiantur *ELK*, *def. Mont.* 4 constantinopoli *om. L* antonio] honorio *libri* et syagrio *om. L*

IIII, 17, 3 [= 2 Haenel; BREV. IIII, 15, 1] (382 Dec. 17).

IMPPP. GRAT(IANVS), VALENTIN(IANVS) ET THEOD(OSIVS) AAA. CLEARCHO P(RAEFECTO) P(RAETORI)O. Parere sublimitatem tuam nostris legibus convenit, ut in omnibus negotiis ex periculo promatur deliberationis plena sententia. DAT. XVI KAL. IAN. CONSTANT(INO)P(OLI) ANTONIO ET SYAGRIO CONSS.

INTERPRETATIO. Observare iudices specialiter debent, ut in omnibus causis sententia, quae deliberata fuerit, constitutis pariter partibus recitetur, ut ab his, a quibus causa dicta est, ad integrum, quae data fuerit sententia, cognoscatur.

BREV. *(ND f. 213' BGO[om. int.]EFX[text.]CPMLQ[text.]SK).*

1 ualentin. ualens et *(om. BG)* grat. *BGXCP MQS*, ualentinus theod. ualente *L*, idem *O* clyarco *N*, cleriarco *K* ppo] *NDL*ᵃ, pfp *C*, ppu *L*ᵇ*E*, pu *FPMSK*, ppo (po *G*) urbis *BG* 2 pariculo *PM*, periculis *G* 3 liberationes *N* 3/4 dat. xui (xu *GK*) k. ian. (iun. *G*) const. ant. et *(om. B)* syagrio (siacrio *G*) *libri* 5 iuces *L* 6 institutis *BG*ᵛ par. part.] part. par. *B*, parentibus *K* est *om. E*ᵃ 7 data] dicta *D* fuerat *N*

IIII, 17, 4 (384 Nov. 29).

IDEM AAA. AD SYMMACHVM P(RAEFECTVM) V(RBI). Sententia non valeat, quae ex libello data non fuerit. DAT. III KAL. DEC. MEDIOLANO RICHOMERE ET CLEARCHO CONSS.

APP. I, 23 *Krueger (codd. EL[finit in* libello data*]K, item Ottobon. 2225, Montisp. 84, Paris. 4419) post 4, 17, 2. — Edidit primus Cuiacius a. 1566.*

1 idem (item *E*) aa] aa *Ott.* *(iungens cum subscr. praecedente, ut fiat* honorio et syagrio aa.), *om. Mont.* pu] pptu *Par.* sententia] sententia rei donationis *E* ualet *K* 2 data] lata *Mont.* furit *K* dat. iii *(om. E Par.)* k. dec. med. *(om. Ott. Mont.)* rich. et clearcho (ciliarco *Par.*) *libri*; *subscr. om. K*

II, 17, 5 [= BREV. IIII, 15, 2] (386 Mart. 23).

IDEM AAA. TIMASIO COM(ITI) ET MAG(ISTRO) EQVITVM. Condicio praeceptorum partibus praesentibus habita non potest inmutari. DAT. X KAL. APRIL. CONSTANT(INO)P(OLI) HONORIO N̄. P̄. ET EVODIO CONSS.

INTERPRETATIO. Quidquid praesentibus partibus in causis fuerit ordinatum, habebit plenissimam firmitatem, nec poterit inmutari.

BREV. *(ND f. 213ᵛ BG[O om.]EFX[text.]CPMLQ[text.]SK).*

1 tamasio *L*, thymatio *E*, timotheo *G* comiti] cons̄ *N* mag̅] magni *K* praefectorum *D* 1/2 part. praes.] pariter quaesentibus *N* 2 inmutare *X* 2/3 dat. x *(om. G)* k. apr. const. *(om. D)* hon. n. p. (nobilio p̄ *S*, uiiii p *XCP MQ*, uiii sp *F*, uiiii *DEK*, uiii *B*, uii *G*, *om. N*) et euodio (euuodio *N*, ebodio *E*, eubodio *B*, eudio *S*, euocio *G*) *libri* 4 in caus. part. *BG* 4/5 plen. hab. *C*

XVIII [= BREV. XVI]. DE FRVCTIBVS ET LITIS EXPENSIS.

'theodosius in lib. iiii legis cap. xui de fr. et l. exp.' *D.* — lites *NB*, talis *D.* — *Iust.* 7, 51.

III, 18, 1 [= BREV. IIII, 16, 1] (369 Apr. 25).

IMPP. VALENTIN(IANVS) ET VALENS AA. OLYBRIO P(RAEFECTO) V(RBI). Litigator victus, ⌞quem invasorem alienae rei praedonemve constabit, sed et⌟ qui post conventionem rei incubarit alienae, non in sola rei redhibitione teneatur nec tantum ⌞simplorum⌟ fructuum praestationem aut eorum quos ipse percepit agnoscat, sed ⌞duplos fructus et⌟ eos, quos percipi oportuisset, non quos eum redegisse constabit, exsolvat. ⌞Et praedoni quidem ratio a die invasi loci usque ad exitum litis habeatur; ei vero, qui simpliciter tenet,⌟ ex eo, ⌈ quo re in iudicium deducta scientiam malae possessionis accepit. Heredis quoque succedentis in vitium par habenda fortuna est. || Addimus etiam, ut inpensas sumptusque litis re ad finem deducta petitoribus praestent. Ac ne ipsos quidem petitores, qui inanes lites et iurgia non movenda ingerunt possidentibus, ab istius cautionis merito segregamus; iubemus enim, ut, si intentio petitoris inproba iudicetur, praestet possessori sumptus, praestet inpensas, quas eum toto litis tempore sustinuisse claruerit, etiamsi super hac re ex-

IVST.
⌞quem ... sed et⌟ *om.*
⌞simplorum⌟ *om.*
⌞duplos fr. et⌟ *om.*
⌞et praedoni ... tenet⌟ *om.*
⌈ ex
|| *fin.*

---

1 ualentin̄ (ualente *L*) et *(om. K)* theod. *PML QK: debuit addi* Gratianus aa *om. O* elybrio *N* 1/2 p̄u] *FPMLSK Iust. (PL)*, p̄f ur̄b *App.*, p̄fo ur̄b *B*, prefecto urbis *G*, pp̄o *NDE Iust. (SCRM)*, p̄fp *C*, p̄p *Q* 2 litigatur *M* nictos *L* 2/3 inuasorem (uasorem *N*) alienae (aleenae *K*) rei praedonemue (*sic NDBS*, praedonemque *G*, praedonem ut *XC²*, praedonemue esse *Eᵇ*, praedonem *EᵃC¹PMQK*)] alienae rei praedonem inuasoremue esse *O* 3 constabat *G* 3/4 incubaret *NE*, incubant *D (220)*, incubat *BG* 4 aliena *G* in *om. DO* re(h)ibitione *NDO*, minoratione *FPMQK*, menoratione *L*, in minoratione *Gᵛ* 5 fructum *QK* praestatione *B* 6 percipit *G*, praecepit *LᵃK* duplus *NM* fructos *EK* et *om. L* quos *om. K* 7 percepi *NS*, praecipi *L* oportuisset] *NDBOE*, oportuisse *GCPMLQSK*, *variant item libri Iust.* redigisse *DEGSK* 8 praedonis *BG* a] ex *N* locusque *C* 9 litis (-tes *N*) habeatur] liti debetur *S* uero *om. X* tenet] tenet et *E*, tenuit *G* 10 quod *G* re] rem *S*, res *FNELQK* iudicio *G* deductam *S* scientia *N*, sententiam *E* 11 heredis q. succedentis] *Iust. edd.*, heredes q. succedentes *reliqui*, circa heredes q. succedentes (succendentes *D*) *DO* 11/12 par (opar *L*) habenda (habendi *GPMLK*)] perhibenda *S* 12 fortuna] forma *O* addemus *NBᵃ(?)XCPMLK*, addidimus *G* inpensa *S*, expensas *G* sumptosque *NBGE* 13 lites *N* rem *GD (220)*, rei *S* praestent] praescient *N*, *om. K* ac] hanc *E* inanis *NK* 14 litis *K* iugia *K* ingerent *PMLK*, ingerant *N*, ingerint *S* ab] auis *N* istius] ipsius *edd.* cautione *GᵗPMLK*, auctionis *Gᵛ* merito .... 15 petitoris] meritoris *L* 14 segregantur *C¹* 15 petitores *NX* possessori] et possessores *N*, *om. App.* sumptos *NBGE App.* 15/16 praestet] praestet et *N* 16 inpensas] expensas *OM²* totu *L* lites *N* claruerit] claruit *N*, crediderit *GᵗFPML QSK* haec *K* 16/200, 1 inpressior *S*

pressior cesset sententia iudicantis. DAT. VII KAL. MAI. TREVIRIS VALENTINIANO N. P. ET VICTORE CONSS.

INTERPRETATIO. Quisquis rem alienam male possederit, si in iudicio fuerit superatus, quod rem sibi non debitam occupare praesumpsit, sed et ille, qui conventus a certo domino reddere pervasa noluerit, non solum pro hac ipsa re reddenda, cum superatus fuerit, teneatur, sed fructus rei ipsius duplos ex eo tempore, quo res pervasa est, cogatur exsolvere, non quales se ipse dixerit collegisse, sed quales per diligentem culturam consequi proprii domini utilitas potuisset. ille etiam, qui rem alienam scienter usurpare praesumpserit, a die invasi loci usque ad consummatam litem simili ratione exigatur. Nam qui simpliciter sine praesumptione aliquam rem tenuerit, ex eo similiter solvat, ex quo re in iudicium deducta quod rem male possideat conscientiam ipsius coeperit non latere. Heredes quoque eorum in his damnis, si victi fuerint, quibus auctor ipsorum, simili modo succumbant. Addimus quoque, eiusmodi personis ut et sumptus et expensas litis ex eo die, a quo de tali re coeperit litigari, usque dum finiatur, pulsantibus reddant: nam et ipsi, qui alios possidentes pulsare temptaverint, si ea in iudicio repetant, quae sua probare non possint, similiter sumptus et expensas litis pulsatis possessoribus reddant, quantum eos toto litis tempore perdidisse constiterit.

BREV. *(ND f. 213 = 220' BGO[om. int.]EFX[text.]CPMLQ[text.]SK).* APP. II, 5 *Krueger (codd. E et Berol. 270)* 'ex corpore theod. . . . ad locum' *inscr. et subscr. et* 199, 15 iubemus *ad finem.* — IVST. 7, 51, 2. — BVRG. R. 8, 4. 35, 3.

1 cesset] *NEOS*, cessit *D (cum marg.:* 'in reg cessit'*) XCPMLQK App.*, recessit *BG* indicantes *N*, iudicantur *E* 1/2 dat. uii (ui *BO*, iii *Iust.* [*PL*], uiii *App.*) k. mai. (mar. *NDK App. Iust.* [*PL*]) treu. (triu *PM*, triueris *B*, raun *NK*) ual. n p (nb p *NC*, nob p *X*, uiiii p *FPMSQK*, nouies *App.*, uiii *BG*, aug. *O*, *om. DE*) et *(om. G^a)* uictore (uictori* *S*, uictoro *K*) *libri* 3 quisquis] si quis GC^1 4 praesumpserit *D* et *om. E* conuentus] c. est *L*, contentus G^v, conuictus *S* 5 persuasa C^1, inuasa C^2 re *om. EK* 6 duplus *N* ex *om. L* quod C^1 persuasa C^1 se *om. K* 7 colligis *K* sed] se *L* 8 illi NEC^1, et illis *D* etiam] enim C^2 scientes *NDBGC*, sciens *ES* praesumpserint *NDBGECPM* a] ad *L* 9 similis ratio *NDEC* exigantur *BG* aliqua *DCPMK* 10 similiter] simpliciter *GS* quo] qua *E* res *G* iudicio *N* 10/11 conscientia *E* 11 ipsius *om. N* eorum] ipsorum E^v si uicti] sicuti *K* 12 quibus] a quibus *K* ipsorum] eorum *E* addemus *CPMLK* ut] ui *N* et *om.* E^a 13 sumptos *NGE* et *om. E* lites *NE* coeperint *edd.* litigare *GK edd.* finiatur] fruatur C^1, finiantur C^2 14 reddat *PM* ipse *N* qui] qu *L* possidentibus *G* 14/15 repetantur *G* 15 sumptos *NE* et *om. L* exp. lit. (lites *E*)] lites exp. *N* pulsantibus *N* 16 quanto *B* toto *om. S* lites *N* consisterit *N*, constiterint *K*

IIII, 18, 2 [= BREV. IIII, 16, 2] (423 Mart. 30).

IMPP. HONOR(IVS) ET THEOD(OSIVS) AA. ASCLEPIODOTO P(RAEFECTO) P(RAETORI)O. Terminato transactoque negotio posthac nulli actio neque ex rescripto super sumptuum repetitione praestetur, nisi ⌜cognitor,⌝ qui de principali negotio sententiam promulgavit, cominus partibus constitutis iuridica pronuntiatione signaverit victori causae restitui debere expensas aut super his querellam iure conpetere. Post absolutum enim dimissumque iudicium nefas est litem alteram consurgere ex litis primae materia. DAT. III KAL. APRIL. CONSTANT(INO)P(OLI) ASCLEPIODOTO ET MARINIANO CONSS.

⌜iudex⌝ IVST.

INTERPRETATIO. Posteaquam inter partes fuerit definitum iudicio intercedente negotium, quaecumque actio propter repetendos sumptus vel expensas litis obtenta fuerit, nullam habeat

1 asclipiototo G^a, ad asclypiodotum *N* ppo] pf urb *F* 2 posthanc *E* nulla *S* actionem quae *C*, actio nec etiam *O* perscripta G^t 2/3 sumptum repetitum praestitor *S* 3 cognitus C^1 qui de] quidem *G* principale *ND* 4 cominus] 'comminus in reg et intr' *D (marg.)*, cumminus *E*, quominus C^2, communibus *O et* 'in dy' *D (marg.)*, tam minus *H*, communis *D (text.) K*, in communis *F* patribus *C*, parentibus *N* signauerunt G^1, signauerint *K* uicturi NE^a 5 expansas *G* quaerella *N*, querelae *C*, *inc. X* 5/6 demissumque *B*, emissumque *F* 6 ex litis] expletis *E* materias *PMLSK* 6/7 dat. iii (iiii *G*) k. apr. constantinopoli (-lim *H*) asclepiodoto (asclipiodoto *NB*, asclipiototo *G*) et mariniano (mariano *NDBOEX*) *libri* 8 inter] in C^1 pares *K* in iudicio *E*, iudicium *BGK* negotio *BG* 9 repedendos *L*, reddendos *H* sumptos *NEB* expensa *C* lites *NDES* nulla *L*

firmitatem, quam iudicati forma non continet: quia quicumque, quod in iudicio adversario praesente non petiit, postea de eadem re litem aliam non poterit incoare.

BREV. (*H*[*redit* 200, 3 nisi cognitor; *inter h. l. et 4, 19, 1 interponitur lex regis Theudis*] *NDBGO*[*om. int.*]*EFX*[*text.*]*CPMLQ*[*text.*]*SK*). — IVST. 7, 51, 3.

1 forma] furbia *N* non continet] nontinet *K* quaecumque *NG* 2 peti(i)t] petuit *N* | re] rem *H* aliam *om. E* inchoàri *N*

XVIIII [= BREV. XVII]. DE VSVRIS REI IVDICATAE.

usuius *N* — rei *om.* S^{1}. — *Iust.* 7, 54.

II, 19, 1 [= BREV. IIII, 17, 1] (380 Iun. 17).

IMPPP. GRAT(IANVS), VALENTI(NIANVS) ET THEOD(OSIVS) AAA. EVTROPIO P(RAEFECTO) P(RAETORI)O. Qui post iudicii finem exceptis duobus mensibus, quibus per leges solutionum
nonnumquam est concessa dilatio, moram adferent solutioni, a die patrati iudicii,
quo obnoxii redditi sunt, in duplicium centesimarum conveniantur usuras, extrinsecus
scilicet medietatem debiti, de quo litigatum est, sicut prius constitutum est, inferentes,
usque in id tempus, quo debitum solutione diluerint. Quod a nobis exemplo aequabili ex iuris prisci est formulis introductum, ut, quia malae fidei possessores in
fructus duplos conveniuntur, aeque malae fidei debitores simile damni periculum per-
1 sequatur. Sed tamen creditor ternis interiectis mensibus post sententiam contestari
moram debebit adhibitae tarditatis, ut ei centesimarum duplicium fructus possit adquiri.
Cavendum quippe ex diverso est etiam contra illam malitiam creditorum, ne iudicatis ad
solutionem cunctantibus incipiant spe dupli fenoris inminere; quamquam iudicatum, si
hanc poenam a se removere festinet, contractam pecuniam vel apud iudices obsignatam
locare vel iudicio conveniat offerre, ut periculum duplicium usurarum incurrere ex ea
2 die, qua obnoxius esse coeperit, desistat. Distinguendum vero hoc quoque arbitrati sumus, ut, si contractus debiti ex stipulatione descendit et casu usurae per annorum curricula summam capitis inpleverint, scilicet ut quantitas sortis quantitati fenoris adaequetur, post sententiam usurae duplices non utriusque debiti currant, sed capitis quidem

---

1 et *om. O* 1/2 $\overline{ppo}$] $\overline{pf}$ $\overline{ur}$ *F* 2 qui post] quibus *X* quibus *om. N* leges solutionum] *S*, legis solutionum *X*, leges (legis *DOEC*, legum *F*) solutionem *HNDOEFC*, solutionem legis *B*, legis per solutionem G^{t}, locis solutionum (-n∗m Q^{a}) *PMLQK*, per locis solutionem G^{v} 3 nonnumquam] numquam *H* conc. est *O* morum *X* adferant *N*, ferent G^{a} solutione *N*, dilationi *S* a] ad *L* parati *NE*, inpetrati HBG^{v}, prefati G^{t} iuditio *K* 4 quo] quod *HBGE*, qui *ODS*, *om. FPMLQK* obnoxi *H* redditi sunt] hereditate sunt *B*, sunt hereditate *G*, sunt (*om.* redditi) *O* in *om.* E^{b} conuenientur *N* 5 debiti *om. N* inferentis *S* 6 id] diem *D* quo] quod $D^{1}BGE^{b}XPMLQSK$ debitam *BG* solutionem *BGX*, solatione *K* diluerint] *HDOC*, deluerint E^{a}, diluerit *PMLSK*, deluerit *NQ*, debuerint E^{b}, diliberent *G*, deliberent *B* exemplum *BG* 6/7 aequali *BGEK* 7 iure *BG* prisci est] prisdem *G*, priscis est B^{b} 8 fructos duplos $HBG^{a}S$, duplos (-plus *ND*) fructus (-tos *E*) *NDE* aequi *L*, hec quae *H* debitores] debitor est *G* simili *NEXCPMLQK*, similis *BGS* damni] damnui *X* periculo *H* 8/9 persequantur *BGE* 9 creditorem *B* contestari *om. O* 10 morum *K* debet G^{v}, debitam G^{t}, dederit *H* adhibitae] adabitae *X*, debitae BG^{v} eademque *H* traditatis *X* ut] adicientes ut *BG* ei] eis *D*, *om. B* 11 ex *om. N* ne] nec *NBG*, de *S* indicantis *BG*, dicatis *X* ad] ab *H* 12 spem *GPMLQSK*, in spe E^{b}: *malim* spei dupli fenoris] duplici (*sic*) *X* quamquam] quit(*vel* d)quid *GFPMLQK* iudicatus *NDE*, in iudicatum *B*, iudicatum est *F* si] sic Q^{a}, sit $Q^{b}S$ 13 hac *S* festinet] *HBOE* (*hic post* 12 inminere) K^{a}, festinent $NGXCPMLQSK^{b}$ iudices] uindices (-cis *N*) *NE* obsignata *BG* 14 conuenit Q^{b}, conueniet OQ^{a}, conueniatur *E* auferre *K* 15 qua] quod *S* obnoxios *X* ceperint *Q*, coepit *O* desistat] desistas Q^{a}, non desistat *NE* (*repetit* non *in margine, non delet*) *F*: *malim* desinat 16 ex] e *X* casu] casus *Q*, *om. BG* usura *O* 17 summa *X* inpleuerent *L*, inpleuerit *HO* quantitas] quantitatis *G* quantitate *EK*, quantitatis *X* fenoris] nouerit (*sic*) E^{v} 18 usurae duplices (-cis *NDXCPMLSK*)] d. u. *O* currant] incurrant *Q* sed] sed currant E^{v} quidem] est *PMLQSK*

duplae, usurarum vero simplae. DAT. XV KAL. IVL. THESSAL(ONICA) GRAT(IANO) V ET THEOD(OSIO) I AA. CONSS.

INTERPRETATIO. **Debitor, qui post emissum iudicium, a quo victus fuerit, debiti summam inplere neglexerit, transactis duobus mensibus duplam centesimam debiti ipsius usque in diem solutionis se noverit redditurum, ita tamen, ut medietatem rei iudicatae mox cogatur inferre, quia non inmerito sicut malae fidei possessor duplos fructus, ita et qui post iudicium tardior ad reddendum fuerit, duplam centesimam reddat. Sed tamen et hoc contra creditorum malitiam, quibus debitores addicti fuerint, ordinamus, ut non velint pro spe duplicandae centesimae suo vitio tardius exequi quod fuerit iudicatum: unde debebit creditor ternis interiectis mensibus post datum iudicium contestari, ut sic duplam centesimam possit exigere. Nam si collectam pecuniam habuerit debitor et oblatam ille qui vicit noluerit pro lucro duplandarum centesimarum accipere, signatam eam debitor apud idoneas faciat sequestrari personas, ut damnum usurarum postea non possit incurrere. Hoc quoque praecipimus observari, ut, si debitoris cautio cum omni firmitate proferatur et usurae per annos plures cum capitali debito se aequaverint, a debitore amplius non petatur. Sane post iudicium duplam centesimam, quam reddi iussimus, taliter solvat, ut de capitali debito tantum duplae usurae reddantur, de illud vero, quod in usuris ante iudicium crevit, simpla tantum centesima detur.**

BREV. *(HND f. 220 BGO[om. int.]EFXCPMLQ[text.]SK).*

1 dupli *N*, duplex *BG* simplex *BG* 1/2 dat. xu k. iul. *(sic HNOE*, iun. *BGXCPMQSK*, ian. *F)* thess. grat. (aug. *ins. O*) u et theod. i *(sic HBXC, om. reliqui)* aa. (aug. *O*) *libri* 3 a *om. BS* quo *om. B* 4 duplam *om.* *C*[1]*PMLQK* debiti . . . 5 nouerit *om. L* die *BC* 5 solutionis] s. fuit *G* ita] id *G* 6 et] ei *N* 7 reddat] reddet *EPMLK*, reddit *C*[1] et] ex *BG*, ad *D* creditorum] creditorem *E*, debitorum *PMLK* 7/8 malitia *E* 8 debitores (-ris *N*)] creditores *G*[v] ordinamus (ordinabimus *N*, ordinatur *C*[1]) ut (quod *N*, si *BG*) non *(om. BG)* uelint (ualent *N*)] 'in reg et in dy ordinauimus quo non uelint' *D (marg.)* spem *PMLK* duplicanda *G* 9 debet *BGE*[a] ternis] t. et *H* 10 sic] sit *H*, si *PMLK* possit *om. H*[a] collectum *L* 11 ille] et ille *NEC* lucro *om. PMLSK* duplandarum] duplandorum *H*, duplendarum *S*, duplarum *BG* 11/12 cent.] cent. modo *PMSK*, cent. modum *E* 12 accipere signatum *E*, accipi resignatam *C*[1] idoneos *K* faciet *D* sequaestrare *N* 13 postea *om. B* praecepimus *NDEL* si] siue *BS* debitores *NK* 14 firmitatem *N* cum *om. S* aequauerit *PML* 16 usurae] pemniae(?) *C*[2] illud (*vel* t)] *HNB*[a]*PMLSK*, id *E*, illo *B*[b]*GC* 17 simbla *N* debetur *GPMK*, debitor *L*

XX [= BREV. XVIII]. QVI BONIS EX LEGE IVLIA CEDERE POSSVNT.

1 qui] *CPMQ Burg. (R. 38, 4)*, quibus *HNDOELSK*, de quibus *BG* — bonis ex lege iulia cedere] l. i. b. c. *Burg.* — 2 possint *C*, possit *BO*. — *Iust.* 7, 71: qui bonis cedere possunt.

IIII, 20, 1 [= BREV. IIII, 18, 1] (379 Oct. 14).

IMPPP. GRAT(IANVS), VALENTIN(IANVS) ET THEOD(OSIVS) AAA. AD BASILIVM COM(ITEM) S(ACRARVM) L(ARGITIONVM). Ne quis omnino vel fisci debitor vel alienae rei in auro atque argento diversisque mobilibus retentator ac debitor bonorum faciens cessionem liberum a

---

1 basilio *D*, bassum *O* 1/2 com. s. l.] *edd.*, conslm *H*, consulem *XCS*, cons *DGPMQK*, conss *L*, com sacra *B*, uel *N*, uc acil *E*, prepositum *O* 2 alieni *L*, aliena *E* 3 argento] in argento *H(?) X(?) C* diuersique *L* retentatur *EL*, retentor *N* cessione *K*

repetitione plenissima nomen effugiat, sed ad redhibitionem debitae quantitatis congrua atque dignissima suppliciorum acerbitate cogatur: nisi forte propriorum dilapidationem bonorum aut latrociniis abrogatam aut fortasse naufragiis incendioque conflatam vel quolibet maioris inpetus infortunio atque dispendio docuerit adflictam. P(RO)P(OSITA) PRID. ID. OCTOB. ROM(AE) AVSONIO ET OLYBRIO CONSS.

INTERPRETATIO. Nullus, qui aut fiscali debito aut privato probatur obnoxius, si aurum, argentum vel mobile quodcumque debuerit, ob hoc se credat a debito excusandum, quod dicat de rebus suis se facere cessionem, sed poenis adflictus quaecumque debuerit cogatur exsolvere: nisi forte eiusmodi persona sit, quae se probet omnem substantiam suam aut naufragio aut latrocinio aut incendio aut cuiuslibet maioris violentiae inpetu perdidisse.

BREV. *(HND f. 222 BGO[om. int.]EX[text.]CPMLQ[text.]SK).*

1 redebitionem *E*, repitionem *O* plenissima (-mam *N*) .... redhibitione *om. D*ᵃ effugiat] efficiat *BG ex coniectura probabili*, esse *C*¹ ad] a *L* 2 dilapidationem (-ne *G*ᵗ*PMLQSK*)] didationem *D*, dilatione *G*ᵛ, delatione *B* 3 obrogatam *N*, abrogatum *G*, abrogata *B* forte *G* incendiisque *G* conflata *B*, conflatum *E* 3/4 quodlibet *BG* 4 maiores *G* inpetus infornio *S*, infortunii impetu *O* dispendium *BG*¹ inflictam *B*ᵃ*G*ᵛ, inflictum *B*ᵇ 4/5 pp (promp *C*, dat *NDO*, proposita data *G*) prid. id. (kl. *N*, *om. Q*¹) oct. rom. *(hoc loco NDO, ante* prid. *HBGXCPMQKS)* auxonio *(sic MQKS*, auxanio *P*, eudoxio *G*, ausonio *reliqui)* et ol. *libri (subscr. om. E)* 6 fisci *N* probator *L* obnoxios *E* si] sed si *NCE*, si si *D* auro *N* 7 argento *N*, uel argentum *H*, si argentum *BG* mobilem *N*, mobilia *C*² se credat] credat se *BG*, credat *CPML SK* quo *DBECPMK* 8 de rebus] heredibus *G* se *om. H* poenae *PMLK* adflictos *N* quecumque *L* 9 huiusmodi *N* suam *om. H* naufragium *N* 10 maris *H*ᵃ perdisse *P*ᵃ

IIII, 20, 2 (382 Mai. 30).

IDEM AAA. FLORO P(RAEFECTO) P(RAETORI)O. Professio uniuscuiusque inmutari contra statuta legum nostrarum pro calumniantium inconstantia et varietate non poterit. DAT. III KAL. IVN. CONSTANTINOPOLI ANTONIO ET SYAGRIO CONSS.

ADD. AD BREV. *in cod. Vaticano reg. 1128 ad finem sub titulo* 'ex corpore Theodosiani librum *(sic)* sub titulo XXVIIII, constitutio sexta'; APP. II, 4 *Krueger (codd. E et Berol. 270)* 'ex corpore Theodosiani ..... sub titulo'. *De loco igitur nequaquam constat. — Edidit primus Haenelius.*

1 Idem. *Vat.*, impp. ualent. et theod. *App.* 2 pro] per *Vat.*, *om. Ber. ante corr.* inconstancio *Ber.* 3 iii] *App.*, *om. Vat.* constantinopoli] *Vat.*, *om. App.*

IIII, 20, 3 [= BREV. IIII, 18, 2] (386 Mai. 1).

APVD ACTA IMP. THEOD(OSIVS) A. D(IXIT): In omni cessione ⌈ professio sola quaerenda est. IDEM D(IXIT): In omni cessione sufficit voluntatis sola professio. DAT. KAL. MAI. HONOR(IO) N. P. ET EVODIO CONSS.

IVST.
⌈ bonorum ex qualibet causa facienda scrupulositate priorum legum explosa

1 apud acta] *reliqui et margo D:* 'intr et in dy apud acta', *om. HOD(text.)* imp. (impp. *N*) th. ā. (ad *N*) d̄ *(sic notatum PML, om. G)*] idem aug. *B*, imp. th. senatui *O* 2 cessionem *N* requirenda *B* 3 idem ..... 4 professio *om. B*, idem *om. G* d(ixit)] dd *G*, ā *D*, de *L* cessionem *N* 4/5 dat. (diae *ins. F*) k. mai. honorio n̄ p̄ (nso [= nostro] p *H*, no pr *C*, uiiii np *D*, ppo uiiii nb p *NN**, uiiii pc *PMK*, uiii pc *FS*, pc *G*, uiiii *E*, uiii *O*, u *B*, *def. X*) et euodio (euuodio *N*, theudosio *B*) *libri*

INTERPRETATIO. **Quaecumque aliquis alteri cesserit, profiteatur se tantum rem cessisse vel causam, hoc est aut gestis aut scriptura aut testibus et sola voluntatis illius professio pro omni firmitate sufficiat.**

BREV. *(NDBGOEFCPML[Q def. folio exciso]SK)*. — IVST. 7, 71, 6.

1 quicumque *HE*, quaecum *PM* aliquis] aliis L^a, *post* alteri *O*, *om.* *H* 1/2 uel causam (causa *NS*) *om.* *O* 2 aut gestis] gestis *DB* aut scr.] uel scr. *B*, *om.* *O* aut testibus *om.* *B* omni *om.* *BG* 3 firmitate] uoluntate NC^2

IIII,20,4 . . . .

Cessionis ita firmitatem subsistere, si cuius rei per evidentem professionem voluntaria et evidens cessio teneatur, hoc est, ut cessionis nomine scriptura cuiuslibet rei cedentis voluntaria professione et subscriptione firmetur. Quod si de vi et metu is qui cessit queri voluerit, intra annum similiter institutam peragat actionem.

LEX BVRG. R. 38, 4: Cessionis vero ita . . . . . . actionem secundum Theudosiani leges libro IIII sub titulo qui lege Iulia bonis cedere possunt. *Videntur haec sumpta esse ex constitutione deperdita.*

3 et subscriptione *om.* *quidam libri*

XXI [= BREV. XVIIII]. QVORVM BONORVM.

de q. b. *G*. — *Iust.* 8, 2.

IIII,21,1 [= BREV. IIII, 19, 1] (395 Iul. 27).

IMPP. ARCAD(IVS) ET HONOR(IVS) AA. PETRONIO VIC(ARIO) HISPANIARVM. Quid tam planius, quam ut heredibus traderentur, quae in ultimum usque diem defuncti possessio vindicasset, etiam si quid possit tribui de
1 proprietate luctamen? ‖ Constat ˹autem˺ virum ab intestatae uxoris bonis superstitibus consanguineis esse extraneum, cum prudentium omnium responsa ˹tum˺ lex ipsa naturae
2 successores eos faciat. ˹Insuper etiam mansura perpetua sanctione˺ iubemus, ut omnibus frustrationibus amputatis ⌈ in petitorem corpora transferantur secundaria actione proprietatis non exclusa. DAT. VI KAL. AVG. MEDIOL(ANO) OLYBRIO ET PROBINO CONSS.

IVST.
‖ *inc.* | ˹ ˺ *om.*
˹et˺
˹ergo˺
⌈ per interdictum quorum bonorum

INTERPRETATIO. Iustum esse decernimus, ut, quodcumque auctor usque in diem vitae suae tenuerit, petentibus heredibus debeat consignari, illi postea cui conpetit actione servata. Virum quoque intestatae uxoris suae facultatem, quae sine filiis recessit, consanguineis eius qui legitimi sunt tradere mox sine ulla dilatione praecipimus et maritum proponere minime prohibemus, si quas sibi conpetere putaverit actiones.

BREV. *(HNDBGO[om. int.]EX[text.]CPML[Q deficit folio exciso]SK)*. — IVST. 8, 2, 3.

1 hon. et arc. (*om.* $\overline{a}$) *O* uic] $\overline{uc}$ *K*, uiro $\overline{cla}$ (clarissimo *G*) *BGS* spaniarum *E*, spaniae *H*, his *N* tam planius (plenius *S*)] *reliqui*, nam planius in legibus *O*, amplius *H*, tam plani iuris *conicit Gothofredus* 2 usque] quousque *S* diem] in diem *E* 3 uindicasse *XC* quid] quod *O(?)PMLSK* 4 consistat *H* uerum *S* 4/5 a bonis int. ux. *Iust.* 5 supraestitibus *E*, suprestibus *HS* consanguineis] et sanguineis *PM* 6 responsum *E* tum lex] tunc lex *B*, tunc ex *N* mature *C* 7 successoris *N* eos *om.* *E* insuper] ut super C^a mansurae *D* 7/8 perpetua sanctione] perpetuo *(sic)* lege *O* 8 omnibus] o. ita *N* frustationibus *EPM*, fructionibus *N* 9 petitore *NGL* 9/10 proprietates *N*, proprietate *C* 10 non *om.* *H* excludat *D* dat. ui (u *B*) k. aug. med. ol. et pr. *libri* 11 iustus *K* decernemus *N* quocumque *N*, quecumque *H* usque] in quae *K* 12 cognari *N* actione eseruata *L* uerum *NE* 13 intestatae] incontestatae *PMLK*, inpose *H* uxori *S* facultate *L* consanguinibus *H*, consanguinei *S* qui *om.* *S* 14 praecepimus *NC* 15 qua PS^a putauerint E^a, potuerit *BG*, probauerit *K*

XXII [= BREV. XX]. VNDE VI.

unde uim *D.* — *Iust.* 8, 4.

[II, 22, 1 [= BREV. IIII, 20, 1] (326 Oct. 23).

IMP. CONSTANT(INVS) A. SEVERO. Iudices absentium, qui cuiuslibet rei possessione privati sunt, suscipiant in iure personam et auctoritatis suae formidabile ministerium obiciant atque ita tueantur absentes. ⌜Hos tamen iudices, quos absentium iussimus subire personam, intra hos terminos ministerii retinemus, ut inlibatis atque omnibus integris causae principalis internis⌝ id solum diligenter inquirant, ⌜utrum⌝ eius qui quolibet ⌜pacto⌝ peregrinatur possessio ablata est, quam propinquus vel ⌜amicus vel servulus⌝ quolibet titulo retinebat. Nec eos, qui deiecti sunt absentium nomine possidentes, quia minime ipsis dictio causae mandata sit, ab ⌜experiundo rei⌝ secludant, nec si servi sint eorum reiciant in iure personam, quia huiuscemodi condicionis hominibus causas orare fas non sit, sed post elabsa quoque spatia recuperandae possessionis legibus praestituta litigium eis inferentibus largiri conveniet, ut eos momentariae perinde possessioni ⌈ restituant, ac si reversus dominus litigasset. Cui tamen quolibet tempore reverso actionem recuperandae possessionis ⌜indulsimus⌝, quia fieri potest, ut restitutio propter servulos infideles vel neglegentes propinquos vel ⌜amicos et colonos⌝ interea differatur. ⌜Absenti⌝ enim officere non debet tempus emensum, quod recuperandae possessioni legibus praestitutum est, sed reformato statu, qui per iniuriam sub-

IVST.

⌜hos ... 7/8 internis⌝] ⌜ut⌝

⌜an⌝

⌜modo⌝

⌜parens vel proximus vel amicus vel colonus vel libertus seu servus⌝

⌜experiunda re⌝

⌈ sine ulla cunctatione

⌜indulgemus⌝

⌜parentes vel proximos vel amicos et colonos vel libertos⌝ | ⌜absentibus⌝

---

1 ā *om. O* seuerus *PM*, senatui *O*, s. p̄p̄o̅ *L*: *scilicet praefecto urbi* absentium ... 2 sunt *om. O* 4 tucantur *N* tamen] tam non *L* iudices *om. O* 5 quod *S* iussimus] diximus *O* intra] in L^a 6 ministeriis *N*, ministerium *C* libatis *S* 7 omn. atque *O* principales *N* 8 id] ut *K* diligentes *K* 9 qui *post* pacto *PMLQSK*, *om. DXC* colibet G^a, quodlibet *L* pactu *H*, pactio *L* 10 propincus *PM*, propinquos *S* amicos *S* 10/11 seruulos E^bS 11 retinebant *L*, tenebat *E* nec] ne *BGCPMLQSK* eos] *HNDOE*, hos *CPMLQSK*, his *G*, eorum B^b, *inc.* B^a 12 diecti *H* absentum *PML*, absentiam *N* 13 minime *post* ipsis *O* ipsis] ipsius BGE^v *XCPMLQSK* dictio (dicto *Q*) causae (causa *G*)] c. d. *O* mandata] emendate *XC* sit] est *N* 13/14 experiundo] experiendo *BG*, hispereundo *H*, experiunda *N* 14 rei] re *H*(?), *om. O* secludunt *N*, secludatur *X*, excludunt *H*, seducant *D*, redundant C^1 nec] et NE^b si] sic *S* serui sint (sunt *G*)] seruis in *C*, serui sint in *E*, serui sine *SK*

15 reiciant] requirant G^v*PMLQSK* in *om. H* personas *Iust.* huiusmodi *DBGO Iust.* 15/16 conditiones *EX*, condictiones *C* 16 omnibus *DK* causis *K* sit] est E^b 17 post ea lapsa *E*, postea elapsa *S* recuperanda *Q*, recurandae *PMK*, recurrendae *L* 17/18 possessioni *DOXCPMLSK*, possessio in *Q* 18 praestetuta B^aS, praestet (-tent *NE*) ut ad NB^bE eis] hinc *H* 19 largiri] argiri *H*, largire *G* conueniet] conuenit *S Iust.*, c. aditum *O* momentariae] in momentaria *E* 19/20 perinde] proinde E^v 20 possessioni] possessionis *HBG*, possessionem *N* restituant] legibus praestituta r. *BC* reuersus] uerus *N* 21 quodlibet *C* 22 reuerso] uerso *N* 22/23 indulsimus] i. hic *L* 24 propinquus *X* uel] et *O* 25 amicus *X* colonus G^a*EX* 26 efficere *N*, auferre B^a, auferri B^b debent *N*, debeat *H*, debebit *K* mensum *N*, emersum *B* 27 possessionis *HBG* praestitum *DG* 28 sed] se *N* reformatu *N* 28/206, 1 sullatus *O*, sublatum *H*, subleuatus G^t

latus est, omnia quae supererunt ad disceptationem litigii inmutilata permaneant, iudicio ⌜reservato⌝ iustis legitimisque personis, cum valde sufficiat possessionem tenentibus absentium nomine contra praesentium violentiam subveniri. DAT. X KAL. NOVEMB. MEDIOL(ANO) CONSTANTINO A. VII ET CONSTANTIO C. CONSS.

IVST. ⌜seruato⌝

INTERPRETATIO. Omnes iudices specialiter ammonemus, ut nullus absentibus dominis res eorum praesumat invadere, sed contra inprobos homines omnia per personam iudicis vindicentur salvo principali negotio. Quod si quis se adversus absentem negotium habere causatur et si, cui ille qui peregrinatur rem suam commiserit gubernandam, nec actor vel procurator eorum aut aliquis servorum ad dicendam causam domino aut absente aut non iniungente cogatur, sed si quid eis fuerit sublatum, mox his, qui domino absente exclusi sunt, cum interpellaverint, reformetur. Ipse vero dominus, si forte per neglegentiam servorum res recepta non fuerit, cum de peregrinis redierit, possessionem suam nullatenus momenti beneficio, etiamsi annus excesserit, recipere prohibetur, sed restitutis in integrum omnibus quae eo absente sublata sunt, integra causae actio proponatur, inter legitimas dumtaxat et integra aetate personas, quia dignum est, ut contra malitiam eorum qui praesentes sunt taliter absentibus iubeamus esse consultum.

BREV. *(HNDBGO[om. int.]EX[text.]CPMLQ[text.]SK)*. — IVST. 8, 5, 1.

1 superest *D*^{2} ad] a *GXCPMLQ* disceptatione *GCLQK*, dispensationem *N* litigium *K* inmaculata *BG* 2 indicio] in i. *E* reseruata *N* iustis] iniustis *E*, iusti *K* cum ualde] cumulandae *E*^{t} 3 tentibus *X* uiolentia *PMLSK* 3/4 subuenire *NEL* 4 dat. x (iiii *H*) k. nou. (apr. *E*) med. const. ā *(om. HPMSQK)* uii (uiii *N*, ui *BGQ*) et constantio (constante *Iust. [Hal.]*) c *(sic HNDOQ*, c̄l *PMSK*, clār *XC*, caes. iii *Iust. [Hal.]*, *om. BGE) libri: firmat subscriptionem laterculus praefectorum* 6 presumant *HE* inprobus *NEML* omnia *om. G* per *om. H* persona *PMLK* 6/7 uindicetur *HL* 7 negotio] iudicio *E*^{t} quod si *om. G*^{a} se *om. NDES* causetur *G*, cogatur *K*^{a} 8 ille] *NDE*^{a}*BG*, illi *HE*^{b}*CPMLSK* qui *K* peregrinantur *DE*^{b}*CPMLSK* commiserint *HE*^{b}*CPMLSK* auctor *NB*^{a}*C*^{1}*LK* uel] nec *edd.* eorum *ante* uel proc. *E* 9 domini *BG* absentem *NE* iniungente (-tem *E*)] *NDBG*^{v}*EC*, iubente (-tem *L*) *H(?)G*^{t}*PMLSK* cogetur *C* 10 ei *HN* f. subl.] subl. est *H* abs. dom. *BG* interpellauerit *H* 11 reformatur *H* ipsi *L* uero *om. S* res *om. E*^{a} recepta] cepta *L*, coepta *K* 12 redigerit *G* nullatenus *hic HNDE*, *post* excesserit *BGC*^{2}*PMLSK*, *utroque loco C*^{1} beneficiis *G*^{t} annos *CPML* excesserint *PML* 13 in *om. L* eo] ab eo *N* 14 causa *N* praeponatur *D* integras aetate *B*, integritate *G* est *om. G*^{a} 15 malitia *E* aliter *PMLSK*

IIII, 22, 2 [= BREV. IIII, 20, 2] (381 Oct. 14).

IMPPP. GRAT(IANVS), VALENTIN(IANVS) ET THEOD(OSIVS) AAA. AD POTITVM VIC(ARIVM) VRB(IS). Quisquis neque vulgato rescripto neque adversario sollemniter intimato possessorem quietum dominio suo huiusmodi terrore turbaverit, ea in perpetuum lite multetur, quam praeoccupaverit violentia, cum precibus poposcisset audiri. Quae non minus etiam eum tenebit condicio, qui iudicis interlocutione subpressa sub specie iudicati ius alienum inproba temeritate pervasit, ita ut neuter reparationem interfecti hoc pacto semel negotii audeat postulare. || Si autem habito plerumque conludio curatores vel tutores minorum his rem debitam ea occasione pervadant, ut pupillis vel adultis iurgandi copia et fructus adimatur, his eatenus subvenimus, ut eosdem non adterat damno culpa temeri-

|| *inc.* IVST.

1 et *om. OS* oppitum *G*, pontium *N* uic̄.] uirum c̄la *B*, uiro claro *S*, ūc̄ *DGLQ* urbis *om. DO* 2 uulgato r. n. a. s. intimato (-ta *K*)] uulgo *E* 2/3 quietum (qui eum *E*) dominio (domino *G*^{a}*EXSK*) s. huiusmodi] inquieto *O* 3 turbauer *(sic) K* ea] eam *NK* in *om. K* perpetuo *BGK* litem *K* mutetur *S* 3/4 praeoccupauit *O*, praeoccupauerint *E* 4 uiolentiam *NXS* cum] quae *BG* poposcit *BGS*, posset *O* audire *I*^{a} quae] quia *K* etiam eum] eum etiam *O*, aequam eum *K* 5 iudices *NL* interloqutionem *N*, interlocutiones *G*, interlocatione *E*, interconlocutione *S* suppressas *G* 6 inuasit *O* ut] aut *N* interiecti *E*^{v}, infecti *O* semel (*ante* hoc *O*) .... 7 habito *om. E*^{a} 7 si (sin *Iust.*) a. h. plerumque (prerumque *X*) c. curatores (-ris *G*) *om. M*^{a} uel tutores (-ris *G*) *om. Q* 8 his (hoc *B*) rem] rem eis *O* peruacant *N* iurgandi] *HNDOEQ Iust.*, ingrandi *BG*^{t}*CPMLSK*, ingrandis *X*, migrandi *G*^{v} cupiam (copiam *E*) et *NE*, copiae *G* 9 fructus] fructos *S*, facultas *O* adterat] iterato *G*^{t} damnum *NG*^{t}

tatis alienae, sed ilico quidem possessio ei a quo est ablata reddatur, curatores autem vel tutores aeterna deportatione punitos bonorum quoque publicatio persequatur. DAT. PRID. ID. OCTOB. TREV(ERIS) SYAGRIO ET EVCHERIO CONSS.

INTERPRETATIO. Quicumque causam suam non ita agere voluerit, ut adversarium suum publice patefacta actione conveniat et dominium possessoris aliqua ratione conturbaverit, ita negotium ipsum careat, ut eam causam numquam valeat reparare qui prius rem voluit auferre quam sperare a iudice, ut deberet audiri. Similiter et ille omni causa privetur, qui iudicis ordinatione subpressa iudicium se habere dicens alienam possessionem sua praesumptione pervaserit. Quod si tutores etiam vel curatores minorum conludio aliquo pro eorum negotiis alienam rem sub ea, qua diximus, temeritate pervaserint, ut minorum causa depereat, nullum minoribus praeiudicium fieri ex tutorum vel curatorum temeritate permittimus, sed proprietatem suam sine dilatione recipiant, curatores autem vel tutores amissis rebus suis perpetuo exilio deputentur.

BREV. *(HNDBGO[om. int.]EFX[text.]CPMLQ[text.]SK).* — IVST. 8, 4, 6 *(inscr. et subscr. spectant ad constitutionem diversam).*

1 ilico] illi quo *B* quidem (qui de L^b) poss.] p. q. *O* ei *om. B* reddantur *E* autem *om. N* 2 punitus *S*, ponitur *N* publico *G* prosequatur *BEX* 2/3 dat. prid. id. oct. treu. (triberis *H*, treueris *OF*, treueres *E*, treur *N*, treuerunt *DX*, *om. GCPMQSK*) syagrio (sagrio *B*) et eucherio (eucerio *BGE*, euserio *C*, euterio *O*) *libri* 3 *post subscr. ins.* hic de iure addendum quid sit unde ui uel momentaria actio *E* 5 actione] accio non *G* dominium] *S edd.*, dominum *plerique*, domino *N*, domum E^a possessoris (-res *N*)] possessionis BGC^2, in causa possessoris E^b aliqua] $NDBG^tECS$, illa $H(?)G^vPMLK$ ratione] ratio G^v turbauerit BG^tPMLSK, turbarit *C* 6 negotium ipsum] *BGPMLSK*, negotio ipso *HNDEC* careat] gerat G^t noluerit *GPMLK* 7 speraret *D* a] ad *N* ut] aut *D* debuerit *N*, deberint *L* omne *N* causa] cura C^1PMLK praeuitur *N* indices *N* 8 suppraesta *N* suam *N* 9 etiam] et $G^a(?)$ conl. aliquo] aliquo conl. *D*, conl. aliquod *S*, conl. alieno *N* 10 quae *NE* peruaserit *CP* ML^a minoribus] his m. *S* 11 fierit *N* permittuntur C^1, permittitur *PMLK* 12/13 perp. ex. dep. *om. D*

IIII, 22, 3 [= BREV. IIII, 20, 3] (389 Iun. [?] 14).

IMPPP. VALENTIN(IANVS), THEOD(OSIVS) ET ARCADIVS AAA. AD MESSIANVM C(OMITEM) R(ERVM) P(RIVATARVM). Plerosque detectum est in rem privatam nostram, quam publicatio celebrata quaesierat, invasisse: quam nos a retentatoribus ereptam sociari iubemus aerario, punientes contumacius quam decus publicum sinebat erectos, ut, qui litem inferre potuissent, nollent expectare iudicium ac spernerent victoriam, quam iustitiae praescripsisset eventus, et amplecterentur, quod dedisset audacia. Cadat igitur lite, quisquis opperiri noluerit litis eventum et quod recipere lege potuisset, contemptor examinis violentus amittat. || Illi vero, quos in tantum furorem provexit audacia, ut, quod iurgaturi apud examinis fidem sperare non possent, ante eventum iudicialis

IVST.
Si quis in tantam furoris pervenit audaciam, ut possessionem rerum apud fiscum vel apud homines quoslibet constitutarum ante eventum iudicialis ar-

---

1 theod.] et th. *C* et *om. O* missianum *DGE*, misianum *O*, nimfianum *F* 1/2 c̄ r̄ p̄] *HNE*, crip̄ *D*, ccsp̄ *CPM*, ccs *S*, ā sp̄ *XK*, ūc *Q*, pfr *B*, ūc hisp̄ *G*, *om. OL* 2 plerumque NGE^v, plerisque *K* depectum *PMQ* in *om. BGPMQS* priuata *L* nostra *X* quam] quia *S* 2/3 caelebratam *N*, decelebrata *X* 3 quaesieuerat *X*, quaesiuerat *HEPMLQS* aerario] ac pari *N* 4 punientis *ES* contumaces quos *BG* sinat *K* erectos] *H(?)OXC*, erectus *DE*, ereptos *BGPMLQK*, ereptus *S*, criminali *N*, 'intr euictos' *marg. D* ut qui] ut *PMQSK*, qui *N*, in *L* 4/5 potuisset *X* 5 nollint spectare *E* ac] et *S* spernerint *NE*, spernere *BG* iniustitie *E* praescripsisset .... 6 dedisset] perdidisset *(mediis omissis) N* praescripsisset] praescripsissent *HS*, perscripsisset *GOQ* 6 et ampl.] (a)etiam plecterentur *HE* dedisse *K* audaciam *N*, audaci *X*, audaciae *GPMS* cadat] *H(?) edd.*, cedat *plerique*, accedat *XC* lite] *reliqui et* 'in reḡ lite' *margo D*, litem *HE*, liti *BO*, *inc. G* op(p)erire *HNDGELK* 7 uoluerit *H* 8 uiolentiis *N* emittat *X*, admittat *Q* 9 ille *NB* GL^bS, ***ius L^a quos] quem *B*, *om. G* in tantum (tanto BG^b) furorem (-re *BG*)] tanti furoris *H(?)*, in tantum furor *PMLQSK* 9/10 audaciam *G*, audaciae *PMLQSK* 10 ut] et E^b quo *S* iurgatori *N*, iurgatur *BG*, iurgando E^b, *inc.* E^a 11 possint *NEXCPM LK*, possit *BG*, possunt *S* indiciales *N*

arbitrii inlicita praesumptione temerarent, aestimationem rei, de qua litigari convenerat, cogantur exsolvere. Quod quidem etiam in privatis observandum negotiis generali lege sancimus. Illud autem ab officio magnificentiae tuae cavendum esse decernimus, ut sacratissima domus nostra expectare litem, non inferre cogatur, neque expetat, sed patiatur examen. DAT. XVIII KAL. IVL. TREV(IRIS) TIMASIO ET PROMOTO CONSS.

bitrii violenter invaserit, dominus quidem constitutus possessionem quam abstulit restituat possessori et dominium eiusdem rei amittat: sin vero alienarum rerum possessionem invasit, non solum eam possidentibus reddat, verum etiam aestimationem earundem rerum restituere compellatur.

INTERPRETATIO. Cognovimus rem fisci nostri violenter aliquos invasisse. Sed nos evidenti lege praecipimus, ut, si quis aut fiscalem rem aut privatam ante sententiam a iudice prolatam invaserit et noluerit expectare litis eventum, perdat negotium qui contempsit expectare iudicium. Ille vero, qui hoc praesumpsit invadere, quod per iustitiam apud iudicem non poterat obtinere, habita aestimatione talem rem aliam illi domino restituat, qualem noscitur ante iudicium pervasisse.

BREV. *(HNDBGOEFX[text.]CPML[deficit* 208, 8 expetat*]QSK)*. — IVST. 8, 4, 7. — THEODERICVS 10. — EDICTVM ATHALARICI *(Cassiodorus var. 8, 18) c. 1.*

1 arbitrio *N*, arbitrarii *S* temerarit *B*, temerari *G* 2 litigare *C*, litigatore *N* 2/3 cogatur *NBG* 3 quo E^a priuandis G^t 4 negotiis *om.* G^a 5 officium *N* tuae *om. L* 7 nostra] nos E^v expectare *om. XCPMLQSK* lite *XC* 8 neque *om. N* expectat NEL^aQK, expectet *HD*, expetitur B^1G*(?)* 8/9 dat. xuiii (xuii *DB*, uiii *E*) k. iul. *(om. O)* treu (treueris *O*, treueres *E*, triu *PM*, trium *N*, trium *K*, triueris *B*) timasio (timatio *C*, tymatio *E*, ... cio *G*) et pr. *libri: in subscriptione mensis certe corruptus est, quoniam a. 389 Iun. 14 Theodosius et Valentinianus II fuerunt Mediolani.* 11 praecepimus *NDEC* ad iudicem *N*, iudicis *BG* 12 spectare *NE* 13 praesumpserit sua inuadere *G* non *om. E* potuerat *N* 14 existimatione *B* alia *E* dinoscitur *N*, agnoscitur *H*

IIII, 22, 4 [= BREV. IIII, 20, 4] (396 Dec. 18).

IMPP. ARCAD(IVS) ET HONOR(IVS) AA. ARRIANO CONS(VLARI) LIGVRIAE. Legis iteranda sunt beneficia, quae tantum absentibus detulerunt, ut, si perturbatus possessionis status sit vel direptum aliquid, ad repetendum momentum redintegrationemque fortunae servis etiam praebeatur facultas, amicis praeterea, parentibus proximis vel libertis. Iudicem quoque absentium commoda tueri oportet atque in his, quae conprobantur ablata, celeri redhibitione consulere, nec iudicium dilatione suspendi. Sub quocumque igitur nomine vel titulo possidenti repetendi copia praebeatur, quia utendae rei habuit facultatem, ut, quae in militia constitutis vel absentibus erepta esse constiterit, sub cuiuslibet personae repetitione reddantur. DAT. XV KAL. IANVAR. MEDIOL(ANO) ARCAD(IO) IIII ET HON(ORIO) III AA. CONSS.

INTERPRETATIO. Propter absentes legem volumus iterare, ut, quidquid fuerit eis a qualibet persona sublatum, totum amicis eorum vel proximis vel servis, cum iudicem interpellaverint, sine dilatione reddatur: ut res, quas discedens dominus in sua proprietate dimisit, integra ab

---

1 hon. et arch. *BO* adriano *HO* consulari] co͞nss *M*, consulibus *B*, com(iti) *OQ* leguriae *N*, legoriae E, leugorie *B*, ligurae *X* leges *NOX* iterande *OXC* 2 beneficia *om.* G^aO praetulerunt *B* poss. status (statutus *EK*) *om.* H^a 3 ad] aut *C* ripendum *N* redintegrationemque] integrationemque rei *O* seruis etiam] et seruili *O* 4 uel *om. O* 5 absentum *D*, absentibus *O* commoda tueri] commoda ueri BG^a, fauorem commodare *O* atque in his] in his ad quae *G* oblata *X* 6 consoluere NG^v quocumque] quo *M* 7 possidendi *BG* repetenti *ND* praebeatur] tribuatur *B* quia *(sic NBGE,* qui *rel.)* utendae (-di *B*) rei *(om. N)* h. facultatem *om. O* ut *om. N* 8 militiam *G*, militiae *Q* esse (esset *K*) constiterit (-rint *DGPMSK*)] fuerint *O* 8/9 persona ereptione *E* 9 reddatur *N* dat. xu k. ian. (iun. *D*, iul. *G*) med. arc. iiii et hon. iii *(sic HNDBOF, om. GECPMQSK)* aa. *(om. DGO) libri* 10 absentes *om.* H^a leges *B* 11 sublata *D* tutum *N* cum] cui ad C^2*(?)* iudice *DK* interpellauerit *C* 12 quas] quam *H(?)B* discendens *HN*

actoribus domini, quousque redeat, vindicetur. Quaecumque autem in militia constitutis vel absentibus pervasa fuerint, sine aliqua iubemus dilatione restitui.

BREV. *(HND f. 213 = 220 BGO[om. int.]EFX[text.]CPMQ[text.]SK).*

1 auctoribus *NC*[1] qui usque *PK*, qui usque dum *G* reddat *K* militiam *HG*, militiae *N* constiterint *Q* 2 peruasi *N* iubemus dilatione (dilatatione *H*)] d. i. *G* *Epitome Parisina ad verba:* iterum si absentibus res invasae fuerint, statim a iudice amicis vel actoribus consignentur, etiam si apud principis praeceptum aliquis invasisse se rem alterius dicat, *quae per epitomen Aegidianam veniunt ex interpretatione legum duarum huius et sequentis, addit haec:* praeter illos qui sine dicere debueris fugaciter pro suo crimine absentamur *corrupta et originis incertae, sed non recte ab Haenelio (brev. praef. p. XXVI) repetita ex Theodosiani codicis constitutione aliqua deperdita.*

, 22, 5 [= BREV. IIII, 20, 5] (397 Dec. 18).

IDEM AA. PETRONIO VIC(ARIO) HISPANIARVM. Nec imperiale responsum, quod supplicatio litigatoris obtinuit, nec interlocutio cognitoris ⸢interpellare⸣ possessionis statum eo qui rem tenet absente permittitur, quia negotiorum merita partium adsertione panduntur. ||
1 Vitia ⸢autem⸣ a maioribus contracta perdurant et successorem auctoris sui culpa comitatur. ET CETERA. DAT. XV KAL. IANVAR. MEDIOL(ANO) CAESARIO ET ATTICO CONSS.

> IVST. 8, 5, 2
> ⸢ex quacumque parte innovare⸣ IVST. 7. 32, 11
> || *fin.* | ⸢ ⸣ possessionum

INTERPRETATIO. Nec per principis praeceptionem, si a litigatore fuerit obtenta, nec per responsum iudicis, si fuerit interpellatus, absente domino possessio ullius auferatur, quia prius conveniri debet ille qui possidet et nisi inter praesentes iudicium dari non potest nec negotium terminari. Nam quicumque alienam vel absentis rem crediderit occupandam, noverit etiam heredes suos similiter pro hac auctoris praesumptione obnoxios esse mansuros.

BREV. *(HNDBGO[om. int.]EX[text.]CPMQ[text.]SK et ad textum 14. 16. 17).* — IVST 7, 32, 11. 8, 5, 2.

1 aa] ā *PM 16* uic] uc *DG*, ui (uir *B*[2]) cl *B*, uiro claro *S*, *om. Q* spaniarum *HGE* imperiali *HS*, imperili *14* 2 responsum] *NDBG*[v]*OEXC Iust.*, rescriptum *H(?)G*[t]*PMQS 14. 16. 17*, scriptum *K* supplicatione *N* litigatores *N 16* obtinuit] obtinebit *Iust. (praeter M*[a]*)* 2/3 interlocatio *E* 3 interpolare *PMQ 16. 17*, interplorare *K*, interpellatore *G* statutum *E* eo] eum *G*[t] *16* 4 tenit *N 14*, tenuit *B*, detinet *16*, teneat *S* permittetur *N 16* negotiarum *16* 4/5 merita a partium *N* 5 panduntur] paduntur *H*, conduntur *PMQSK 14. 16. 17* a *om. Q 16* 6 perdusant *H*, perdurent *E* et] ut *E* successionem *BG*[v], successorum *K 16* 6/7 comitatur] *rel. et Iust.*, commitabitur *H*, comitatur burgario *N*, committetur *D*, commitetur *G*[a] 7 et cetera *om. BO* 7/8 dat. xu *(sic reliqui nostri et Iust. 8, 5, 2 [PL Hal.]*, u *NDO et Iust. 7, 32, 11 [PL Mir.])* k. ian. med. caes. et att. *libri* 9 per *om. SK* principes *N* praeceptione *N* litigatorem *K* 10 iudices *N* illius *NBGE* 11 conueniri .... praesentes *om. S* conuenire *NGEK* possedit *D* nisi *om. K* dare *N* 12 aliena *N* absentes *N* occupanda *N* 13 hac] hae *H* auctores *N* obnoxius *HND*, obnoxio *S* mansurus *ND*

, 22, 6 [= BREV. IIII, 20, 6] (414 Mart. 6).

IMPP. HONOR(IVS) ET THEOD(OSIVS) AA. IVLIANO II P(RO)C(ONSVLI) AFRICAE. ⸢Momenti⸣ actio exerceri potest per quamcumque personam. Sub colore autem adipiscendae possessionis obrepticia petitio alteri obesse non debet, maxime cum absque conventione personae legitimae initiatum iurgium

> IVST.
> ⸢momentariae possessionis⸣

---

1 aa *om. O* ii *om. HO Iust.* 1/2 pc] pfc *S*, post consulatum *F* 2 momentatio *C* 3 adipiscenda *PM* obrepticia (obreptiuia *H*) petitio] *HNDOEF Iust.*, opreptio petitio (petititio *X*) *CX*, obrepta petitio *G*[t]*PMQSK*, subreptio *BG*[v] 4 obesse] esse *K* conuentionem *HPMK* leg. pers. *O*

videatur. Nihil autem opituletur conventio circa minorem habita, cum id rectius circa curatorem debuerit custodiri. DAT. PRID. NON. MART. RAV(ENNAE) CONSTANTIO ET CONSTANTE CONSS.

INTERPRETATIO. Ad recipiendum momentum, id est infra anni spatium cuiuslibet persona agere potest. Si per obreptionem fuerit facta petitio, alterius parti praeiudicare non poterit. Praeterea cum legitima persona non sit, nihil valeat actio contra aetatem minorem, quae contra curatorem suum potius debuit iusta ratione proponi.

BREV. *(HNDBGO[om. int.]EFCX[text.]PML[redit* 210,4 potest*]Q[text.]SK)*. — IVST. 3,6,3.

1 minoribus *B* 1/2 habita cum (culum N^b, culam N^a) id r. c. curatorem *om. E* 2 dat. prid. non. mart. rau. *(om. NO)* constantio (-tino *CK*, constantius G^a, *inc.* G^b) et constante (constantino *Iust. [Hal.]*, constantino caes. *D*, constans aug. *G*) *libri* 3 intra *GPMSK* anni *om.* B^a*K* personam *K* 4 si] nisi *L* obreptione *B* fuerit *om. L* acta *G* parte *ND*, patri *H* praeiudicari *E* potest E^t 5 personam *L* ualet *NBE* quae *om. PMLSK* 6 debui *S* iuxta rationem *D* — *Epitome Parisina ad verba:* Ad recipiendum momentum infra anni spatium cuiuslibet persona contra pervasorem agere poterit *per epitomen Aegidianam ex huius legis interpretatione profecta, addit haec:* hoc est, ut eius manus sit de possessione vestita, si docere potuerit, quod infra annum ei fuisset sublata et in hac parte non pulsatus, sed petitor praebeat sacramentum, quod antea in aliis legibus evidentius habetur expositum, *quae non magis quam adlata ad l. 4 redeunt ad constitutionem Theodosiani aliunde ignotam.*

XXIII [= BREV. XXI]. VTRVBI.

utruui *PM*, utubi *H*, utrum ui *NBGOECLQSK*

IIII, 23, 1 [= BREV. IIII, 21, 1] (400 Iun. 29).

IMPP. ARCAD(IVS) ET HONOR(IVS) AA. VINCENTIO P(RAEFECTO) P(RAETORI)O GALLIARVM. POST ALIA: Si coloni, quos bona fide quisque possedit, ad alios fugae vitio transeuntes necessitatem condicionis propriae declinare temptaverint, bonae fidei possessori prima oportet et celeri reformatione succurri, tunc causam originis et proprietatis agitari, || ||*fin.* IVST. non expectatis temporibus nec denuntiatione sollemni, quae locum in his negotiis non habebunt. ET CETERA. DAT. III KAL. IVL. MEDIOL(ANO) STILICHONE ET AVRELIANO CONSS.

INTERPRETATIO. Si coloni rei alienae ad alios dominos forte confugerint, primum est, ut fugitivos suos, de cuius re exisse noscuntur, momenti beneficio possessor sine dilatione recipiat et sic de eorum origine audiatur, nec requiratur in iudicio, ut prius titulum litis petitor scribat, quia initium litis ad momentariam non pertinet actionem.

BREV. *(HNBGO[om. int.]EX[text.]CPMLQ[text.]SK)*. — IVST. 11, 48, 14.

1 arc. et hon.] hon. et theod. *NBG* uicentio *P*, uincenti *K* ppo] *HB*, pfo *E*, pf *CPMLK*, pfu *NG*, preposito *O*, praefecto *S* gallie *NG* 2 quos] et quas *K* quisquis *E* possidet *HGES* alius NM^a, alio *K* 2/3 necessitate *PMLQK*, necessitates *G* 3 possessuri *N*, possessor *LK* prima] *NBOE Iust. (U)*, primus *XC*, primum *H(?)GPMLQSK Iust. (KI)* 3/4 oportet *(ante* prima *O)* et] *libri*, oportet *Iust.* 4 tunc (tum *N*, hanc G^t*PMLSK*, et tunc *Iust.*) causam (-sa *B*) o. et proprietatis (-tes *N*, propietatis *X*) agitari (-re *G*, agitati *XC*) *om.* E^a 5 expectatis] spectatis *E*, expectat (-tata *B*) his *BXC* denuntiationi *PMLK* quae *om. PMLQSK* 6 habuerunt *L* et cetera *om. OXC* dat. iii *(sic HO*, iiii *reliqui)* kal. *(sic H[?]Q*, id. *plerique, om. X)* iul. *(om. E)* med. stilichone (stilicone *libri plerique*) et aureliano (aurelio *H*) *libri* *ante interpr. ins.* hic de iure querendum quid sit utrumui *E* 7 alienae] alienice *L* alios] alios *(sic) C*, alias *N*, alienos *BG* 8 re] iure *E*, se C^1 delatione *K* 9 nec] ne *L* iudicium *N* ut . . . 10 litis *om. L* 10 momentum G^a

XXIIII. DE AEDIFICIIS PRIVATIS ET PVBLICIS.

priuatis et publicis *cod. Burg. optimus*, priuatorum *reliqui*. — *De loco tituli accuratius non constat.*

IIII, 24(?) . . . . .

De servitute luminis vel aeris similiter constitutum est, ut inter privatorum fabricas decem pedes, inter publicas quindecim dimittantur.

BVRG. R. 17, 6: De servitute . . . . dimittantur secundum legem Theodosiani libri IIII sub titulo de . . . . publicis.